

1

אש יוקדת בקרח

2

כריכה, עיצוב ועימוד
ר. ורטהיימר 050-4143964

בכל ענייני הספר ניתן לפנות
Af0548400191@gmail.com

פתח זכור

ילד כבן חמש שנים עמד בין שרידי העץ המפויחים, שרידים של מה שהיה פעם ביתו. כאשר כולם אמדו בצער רב את הנזק שהותירה אחריה השריפה הגדולה שפרצה בעיירה.

הילד הצעיר נגש לאמו שמיררה בבכי בין הריסות הבית ושאלה בפיו: "אמא האם יש להצטער כל כך על אובדן בית חומרי?".

אמו התעשתה מהבכי וענתה לו: "אין אני מצטערת כל כך על הרכוש שהלך לאבדון אלא בעיקר על מגילת היוחסין שהייתה לנו עד דוד המלך דרך רבי יוחנן הסנדלר, מגילה שערכה לא יסולא בפז".

הילד הקטן טבע אז משפט שהותיר חותם לדורות: "אל דאגה אמא אני אדאג להמציא לך שלשלת יוחסין חדשה שתתחיל בי".

ואכן הילד דוב בער - שנודע לימים כהמגיד הגדול ממעזריטש ממשיך דרכו של אור שבעת הימים הבעש"ט הק' - לא אכזב ועל זאת יעידו שושלות קודש המפוארות שיצאו מצאצאיו - שושלת בית רוז"ין המפוארת, ותלמידיו הגדולים 120 הגיבורים הידועים והמפורסמים.

בין תלמידיו הגדולים היה גם בנו רבי אברהם אשר קיבל את הכינוי המופלא והנדיר: "המלאך" עקב פרישותו וקדושתו, וכך יאמר לדורות בנשימה אחת "ר' אברהם המלאך"

ר' אברהם הוא אבי השושלת שממנה יצאה משפחת פרידמן.

דומה שמשפט זה שאמר זקנם המגיד בילדותו, אפיין במיוחד את בני המשפחה לדורות שכן בסתר העמוק טומן הוא מסר חד ונוקב.

המגיד, מלבד מה שנתכוון לפייס את אמו, התכוון גם ללמד לאחרים ש"ייחוס" הוא לא דבר שיש להתגאות בו אלא אם כן האדם עצמו חותר ללכת בדרכי אבותיו הק', שכן

לולא זאת זו רק תביעה על הפרי מדוע אין הוא הולך בדרכי האילן ממנו נחצב.

הסבא רבי זוסיא פרידמן זצ"ל נוהג היה לחזור ולומר: "א ייחוס איז אזוי וי א קאלדרע" (ייחוס זה כמו שמיכה) לאמור שאם לא משתמשים בו, זה סתם שוכב בארון ולא מחמם.

ואכן כל בני משפחת פרידמן לא הרבו לעסוק בייחוס הרם של משפחתם, ובאופיים החריף והקצר - מנת חלקם של יוצאי רוסיה - נמנעו מלשתף פעולה אודות סיפורי ייחוס חסידיים קלאסיים.

סבי הרב שלום שכנא ע"ה היה שקט ומופנם ובכל הקשור לעבר המשפחתי המפואר הוא הרגיש שפלות וחוסר נוחות לעסוק בעניין.

כך גם יתר בני המשפחה זכרונם לברכה ויבלחט"א מעט מבניהם שנשאר עדיין אתנו לאוי"ט.

אף אנו ביריעה זו לא התכוונו לשנות מהכלל הזה ולהתפאר בייחוס הרם, אלא עיקר מטרתנו הייתה להותיר עדות בכתובים על כל תוקף גבורתם היהודית המופלאה ומסירות נפשם של בני משפחת פרידמן בתוך עמק הבכא הקומוניסטי למען ידע דור אחרון דור השפע מושגים של ייחוד ד', אהבת ד' ויראת ד' עד הקצה האחרון.

אכן בגלל תכונה משפחתית זו שממעטת לדבר ולשתף - שמעתי במהלך השנים רק מעט עובדות ורסיסי מידע ממקורות שונים על הזיידע זושא מאודסה, אך להרכיב סיפור מלא ועוצמתי המקיף את אישיותו ואת מסכת חייהם של בני משפחתו לא הצלחתי.

כך גם רבים מבני המשפחה ובפרט הדור הצעיר אינם מכירים את קורות חייהם של בני המשפחה.

ואף כעת באיסוף החומר לא קלה הייתה המלאכה. אך עובדה זו רק דרבנה אותנו יותר לעמול בכדי שלא תשכח חלילה מסכת חייהם של בני משפחת פרידמן הגדושה במסירות נפש לתורה ומצוות.

לשם כך נברנו במספר ארכיונים ואחר עבודת מחקר רצינית אנו זוכים לברך על המוגמר.

מוגש בפניכם התשורה "אש יוקדת בקרח" אשר כשמו כן הוא מתאר את האש היהודית שבערה בתוך הכפור הרוסי ויכלה לו.

בשבח והודיה לה' יתברך על חסדו הגדול, שזיכנו בשעטומ"צ בשמחת נישואי בני היקר אהרן שיח' עם מרת ריקל חנה תח' בת מחותני הרב דוד אליהו וורטהיימר שליט"א, דומה כי הגיעה העת לעורר את מעשי האבות אשר מסרו את נפשם בנידול צאצאים בדרך התורה והחסידות.

בנוסף, כידוע שגדולי החסידות ראו מעלה עצומה בסיפורי צדיקים בכלל וסיפורי חסידים בפרט.

מסופר כאשר הרבי מליובאוויטש מינה את הרה"ח ר' מענדל פוטרפס לשמש כמשפיע בכפר חב"ד, ביקש ר' מענדל מהרבי הדרכה כיצד להתוועד עם צעירי הצאן, והרבי ענה לו שיפתח תמיד את ההתוועדות בסיפורי חסידים דוקא ולא על צדיקים, כי אי אפשר לחקות מעשיהם של צדיקים, משא"כ מחסידים גדולים אפשר ללמוד ולראות דוגמא אישית כיצד צריך חסיד להתנהג.

התודה והברכה לעורכי הספר הרב **יצחק וסרמן** והרב **יעקב יצחק דונט** שיחי' ולידידי הרב **אברהם פליישמן** והרב **שיגיב עמית** על הסיוע בחפץ לב.

ברכה והודיה למחותני היקר ולננות ביתו על הסיוע בחלק הגרפיקה והעימוד.

יהי רצון שבני הזוג שיחי' יבנו בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוות כפי שהם מוארים במאור שבתורה היא תורת החסידות, ויזכו לבנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, מתוך בריאות והרחבה בגשמיות וברוחניות, ושכל היגיע והעמל מתוך מסירות נפש של אבות המשפחה ילוו אותם ויהיו להם לזכות בשמחה וטוב לבב.

בתפלה שלא תצא תקלה מתחת ידינו.

לסדר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו.

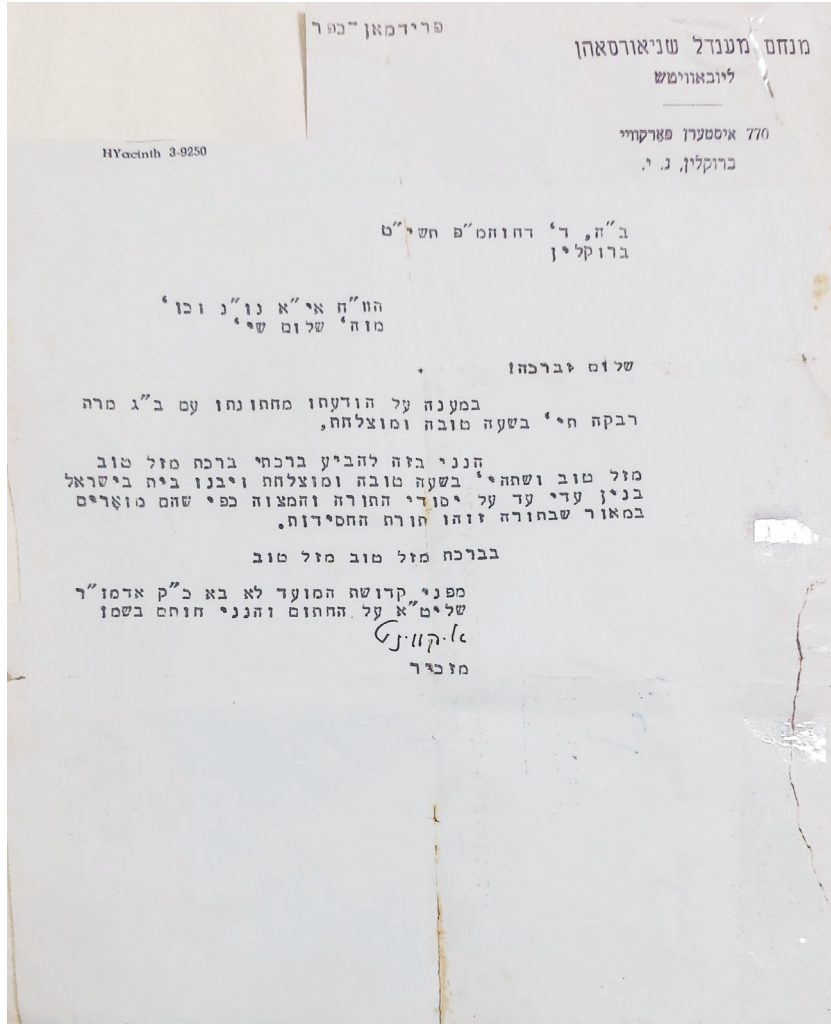
ט' חשון תשפ"ה.

אברהם פרידמן בן ר' יעקב בן ר' שלום שכנא בן מרת מלכה בת הרב זוסיא פרידמן מאודסה זצ"ל.

מכתב ברכה מהרבי לסב החתן לרגל נישואיו אשר הגיע למשפחה בימים האחרונים

פרתום

אודסה, חורף תרצ"ז

השמש שקעה מעבר לאופק הים השחור, צובעת את שמי אודסה בגוני כתום ואדום. בבית קטן ברחוב שקט, שכב הרב זוסיא פרידמן על מיטתו, גופו החלוש מתמודד עם מחלת הלב שפקדה אותו. למרות חולשתו, עיניו נותרו ערניות, סורקות את החדר בדריכות.

הדלת נפתחה בחריקה קלה, ובנו, הרב אברהם, נכנס פנימה. פניו היו חיוורות ומתוחות, סימנים כחולים ניכרו סביב עיניו. הרב זוסיא התרומם מעט, מבטו ננעץ בבנו בדאגה.

"אברמל" אמר בקול חלש אך יציב, "מה קרה?"

אברהם התיישב לצד מיטת אביו, ידיו רועדות קלות. "אבא" השיב בקול מהוסס, "הם קראו לי שוב לחקירה. הם... הם דורשים שנשלח את הילדים לבתי הספר הסובייטיים.

הרב זוסיא נשם עמוק, עיניו נעצמות ולרגע נדמה כאילו נשאב לעולם אחר. כעבור מספר רגעים פקח אותן, מבטו היה נחוש. "ומה אמרת להם?" שאל.

"אמרתי שאנחנו לא יכולים," השיב אברהם, קולו רועד. "הם... הם איימו, אבא. הם אמרו שיקחו את הילדים בכוח."

הרב זוסיא התרומם לאיטו למצב ישיבה, גופו החלוש מתאמץ. הוא סימן לבנו להתקרב יותר עד שהניח את ידו האחת על כתפו. "אברמל" אמר בקול שקט אך מלא עוצמה: "זו הרי שעת השמד! הרב זוסיא שהה רגע אחד ואחריו טבע את המשפט שהווה את תמצית חייו: **"אני ובני נעדיף ליהרג ולא לשלוח אף לא ילד אחד לבתי הספר הסובייטיים."**

עיניו של אברהם התרחבו בהפתעה. "אבל אבא" מלמל, "הסכנה..."

"הסכנה לנשמותיהם של ילדינו גדולה יותר" קטע אותו הרב זוסיא. "זה 'יהרג ואל

יעבור, בני. אנחנו לא יכולים לוותר על חינוך ילדינו.

אברהם הנהן לאט, הבנה מתפשטת על פניו ובעקבותיה נהרה בלתי מובנת, לכך הרי חונך כל חייו. "אתה צודק, אבא" אמר לבסוף. "נמשיך ללמד אותם בבית, יהיה אשר יהיה."

הרב זוסיא חייך חיוך קל, ניצוץ של גאווה בעיניו. "זכור, בני" אמר ברכות, "אנחנו ממשיכים את שרשרת הדורות. לא נשבור אותה, גם בזמנים הקשים ביותר."

בחוץ, השמיים החשיכו לחלוטין, אך בחדר הקטן, אור של נחישות ואמונה המשיך לבעור.

9

קובץ הסניינים

פרק א - ייחוס

פרק ב - לידתו ונישואיו

פרק ג - מבארדיטשוב לאודסה

פרק ד - תחת השלטון הקומוניסטי

פרק ה - פך השמן הטהור

פרק ו - בית ועד לחכמים

פרק ז - ועידת קארסטין

פרק ח - החתונה הגדולה במיורפל

פרק ט - בניו הקדושים

פרק י - בנותיו וחתניו

פרק יא - דור ההמשך מאודסה לבני ברק

10

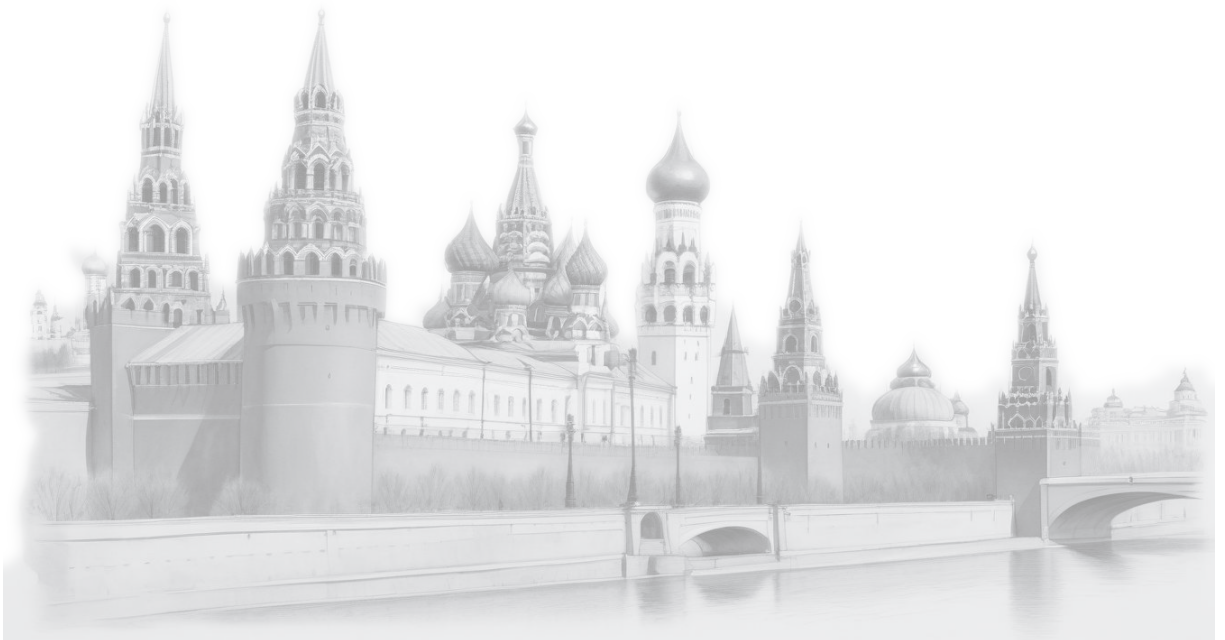

11

פרק א': ייחוס

12

אילן ייחוסים משפחת פרידמן - מהמגיד עד ימינו

שורשי משפחתו של הרב **זוסיא פרידמן זצ"ל** רבה האחרון של אודסה לפני הקומוניזם נטועים בעומק אדמותיהם של עיירות חסידיות מובהקות ומפורסמות שבמרכזם העיר בארדיטשוב, עירו של סניגורן של ישראל הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע אביו של ר' זוסיא היה ר' אהרן נחמן פרידמן שהיה בנו של ר' אברהם פרידמן, מחשובי החסידים אצל הסבא קדישא מרוז'ין זי"ע, המשיך להסתופף בצל בנו אדמוה"ז מסאדיגורא זי"ע. ר' אברהם זה היה סוחר מחשובי ומכובדי תושבי ברדיטשוב. משפחתו הייתה מצאצאי הש"ך והרמ"א, ותורה וגדולה התאחדו על שולחננו.

בנו ר' אהרן נחמן פרידמן נשא לאישה את מרת חיה בת ר' שלום שכנא הכהן רבינוביץ'.

שורשים עמוקים בבארדיטשוב

אמו של ר' זוסיא, **מרת חיה פרידמן**, הייתה מיוחסת להמגיד ממעזריטש, בהיותה ניתנה של מרת בלומה אשת ר' אפרים שמואל הכהן רבינוביץ' שהייתה **בתו היחידה**

אהל המגיד ממעזריטש באנימולי

של ר' אברהם המלאך ונכדתו של המגיד ממעזריטש נ"ע. עקב ייחוסה הרם והליכותיה האצילית נודעה משפחת "רבינוביץ' מברדיטשוב" כאחת המשפחות החשובות בברדיטשוב משך דורות רבים.

אהל הרה"ק רבי אברהם המלאך בפאסטוב

הייחוס היה נוכח כל העת ומורגש מאוד בחיי המשפחה ומשכך הוציאה זו את טובי הגידולים שבכל האזור.

אבות המשפחה התקשרו בקשר עז אל צדיקי בית רוז'ין ונמנו על צאן מרעיתם. עקב הקרבה המשפחתית זכו הם לקרבה מיוחדת שכן הרה"ק מרוז'ין עצמו אף הוא מנכדיו של ר' אברהם המלאך.

ר' אברהם הכהן רבינוביץ' מאבות המשפחה שהיה נכדו של ר' אברהם המלאך ובן דודו הראשון של הרה"ק מרוז'ין כבר היה נוסע להסתופף בצל הרה"ק מרוז'ין וממנו והלאה הייתה המשפחה כולה מקושרת לצדיקי ואדמו"רי בית רוז'ין – סאדיגורה – באיאן וכאמור זכו לקרבה נדירה עקב הקשר המשפחתי.

לאחרונה נמצאה בברדיטשוב מצבתו של ר' נחום רבינוביץ' אחיו של ר' אברהם

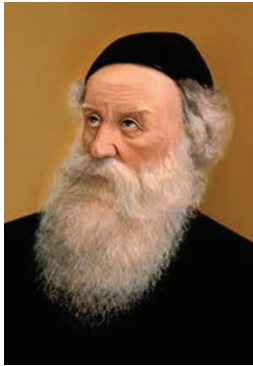
לפי המסופר, פעם אחת כאשר הגיע ר' אברהם לשהות במחיצת הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורה, הגישו הרה"ק לעמוד לצדו והתפלל יחד עמו¹ בסידור אחד לאות קרבה. עד כדי כך הגיעו פני הדברים.

1 ר' דוב בער רבינוביץ, ליקוט בענייני תורה ותפילה ועבודת השי"ת, גליון תר"ע, זיגש תש"ע.

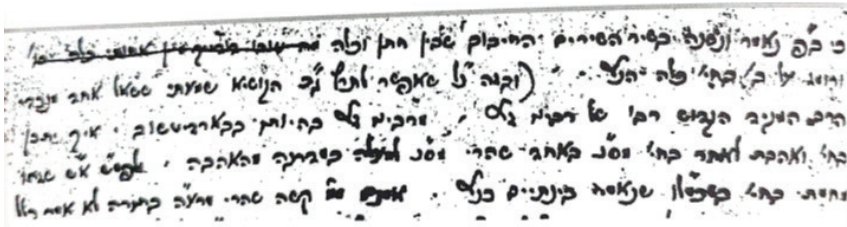

הקשר עם אדמו"ר הזקן מליאדי

תואר קודשו של בעל התניא

עדות מרתקת לייחוסה של משפחת פרידמן נמצאת בכתבי חסידות חב"ד ליובאוויטש. בספרו "דרך מצותיך", כותב האדמו"ר ה'צמח צדק': "שמעתי ששאל אחד מנכדי הרב המגיד הקדוש רבו של רבינו ז"ל מרבינו ז"ל (בעל התניא) בהיותו בבארדיטשוב, איך יתכן בחינת 'ואהבת' לאחר בחינת מסירות נפש באחד, שהרי מסירות נפש למעלה במדרגה מהאהבה. ולפי מה שכתבתי..."

כתי"ק אדמו"ר ה'צמח צדק': הקושיא שמעתי ששאל אחד מנכדי הרב המגיד הקדוש... מרבינו ז"ל בהיותו בבארדיטשוב

מיהו אותו יהודי אלמוני - אשר לפי שאלתו הנו בעל עומק ובעל מחשבה והשגה - שמתואר 'כאחד מנכדי הרב המגיד הקדוש' אשר שאל את רבינו הזקן בהיותו בבארדיטשוב?

על כך כותב החוקר הנאמן ר' חיים מאיר הילמן:

"שמענו אומרים שזה היה אחד מהרבנים הקדושים האלו (הרה"ק ר' ישראל מרוז'ין או אחיו ר' אברהם מפרוהבישט) אך בפה בארדיטשוב שמענו שזה היה **ר' אברהם ננד הקדוש** (ר' אברהם המלאך) מבתו כו'."

הלא הוא אבי המשפחה רבי אברהם הכהן רבינוביץ, שכפי החשבון היה אז סה"כ ילד או בחור צעיר. היה זה בעת שעבר שם כ"ק אדמו"ר הזקן במסעו הידוע אשר במהלכו התעכב בבארדיטשוב תקופה ממושכת ואף ערך שם את ליל הסדר וכמה דרושי חסידות עמוקים נאמרו שם מפיו הק' (חלקם אף נדפסו בליקוטי תורה במאמרי שיר השירים), באותה הזדמנות ניצל הילד את ההזדמנות ושאל את אדמו"ר הזקן שאלה עמוקה זו שהציקה לו.

אוצרות קודש

בהיותו מקורב כאמור לאדמו"רי רוז'ין קיבל ר' אברהם בהזדמנויות שונות מטבעות כסף רבים לברכה מידם הקדושה, כן קיבל מאת הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין בעצמו ומבנו הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא. באחת מנסיעותיו לצורכי עסקים נטל עמו לוורשא הברירה את כל אותם המטבעות שצבר וכמו הרבה מהחסידיים הקמאיים בשנים ההם, הוא הביא אותם לצורף מומחה שיתך אותם ויצוק מהם גביע וחנוכיית כסף מכוארים.

חפצי קודש אלו זכו כמובן לחשיבות מיוחדת בקרב בני המשפחה חפצים שהשתמרו בבית נכדו הרב זוסיא באודסה.

ואף לימים, בשנות השואה, כאשר שמשפחת פרידמן נפוצה לכל עבר בעת הבריחה מאודסה, אפי' בשעת סכנה זו לא שכחו בני המשפחה את החפצים ונכדו האחד

החנוכיה ממטבעות שמירה מהרה"ק מרוז'ין ובנו אדמו"ר מסדיגורא

ר' ישראל דוד פרידמן ע"ה נטל עמו את הגביע שנמצא עד היום אצל משפחתו ואילו נכדו האחר יבלחט"א ר' אהרן נחמן פרידמן ב"ר בערל סלבודיאנסקי נטל עמו את החנוכייה שנמצאת אצלו עד היום הזה.

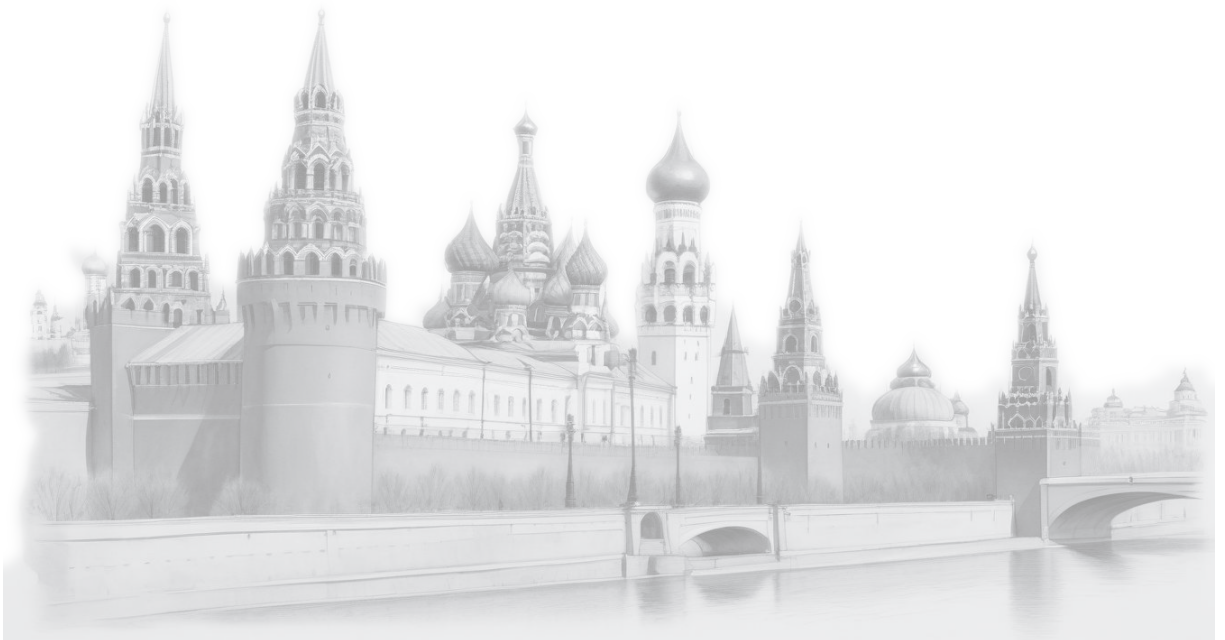
כאשר בני המשפחה ברחו את הגבול מרוסיה החנוכייה היקרה הוחרמה ע"י החיילים הרוסים אך ר' אהרן פרידמן הסתכן בכדי להשיבה.

בטרם נסיים את הפרק על הייחוס המשפחתי חשוב לציין את אמרתו המפורסמת של רבי זוסיא עליה חזר רבות, "א ייחוס איז אזוי וי הקאלדרע" (ייחוס זה כמו שמיכה) כפי שהשמיכה אינה יכולה לחמם כשהיא מונחת בארון כך גם לייחוס אין שום משמעות ועל הצאצאים להתעטף ולשמר את הייחוס.

17

פרק ה: איזקו ונילאוו

18

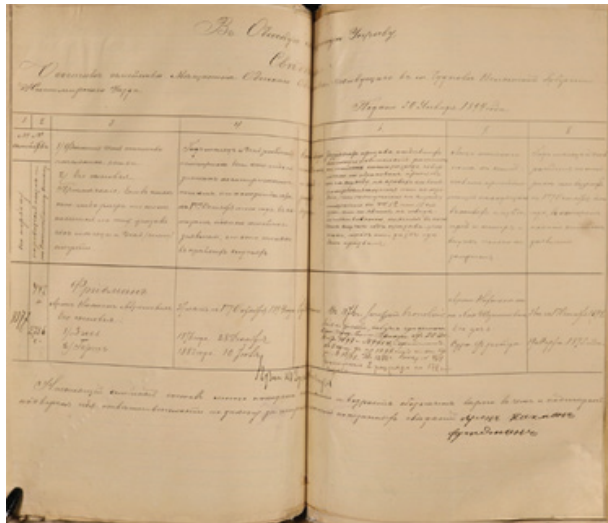
יום המסוגל

בכ"ד טבת תרל"ז יום הילולא של אדמה"ז הבעל התניא נולד בן להרה"ח ר' אהרן נחמן פרידמן. כעבור שמונה ימים, ביום ב' שבט הוכנס הרך הנולד לבריתו של אברהם אבינו ויקרא שמו בישראל ז'וסיא' על שם הרה"ק רבי זוסיא מאניפולי שיום ההילולא שלו חל באותו יום.

סיבה מיוחדת הייתה לו לר' אהרן נחמן לקרוא לבנו על שמו של רבי זושא מאניפולי.

אביה של מרת חיה אמו של ר' זוסיא, הרה"ח ר' שלום שכנא רבינוביץ, היה נשוי בזיווג ראשון לאשה מיוחסת, נכדת בעל ה'בני יששכר' מדינוב ונכדת הרה"ק ר' זוסיא מאניפולי. לאחר שעברו עשר שנים מנישואיהם ולא נפקדו בפרי בטן התגרש ממנה ר' שלום שכנא בעצת רבו הרה"ק מרוז'ין ונשא אשה אחרת שילדה לו את בתו חיה אמו של ר' זוסיא.

ר' שלום שכנא המשיך להיות בידידות עם משפחת גרושתו (שנפטרה מעט אחר הגט) וכשנולד נכדו, בנו של בתו מרת חיה, בקשו משפחת גרושתו שיקראו את שם הרך הנולד על שם זקנם ר' משולם זוסיא מאניפולי. ר' אהרן נחמן נעתר לבקשתם ונקרא שמו של הרך הנולד זוסיא בן ר' אהרן נחמן פרידמן.

מסמך על הרכב משפחת פרידמן באותם ימים בינואר 1902 ארכיון ב' גורין

הילד זוסיא גדל והפך לנער ואביו החל לקחתו עמו בביקורים אצל הרה"ק הפחד יצחק מבויאן, שם זכה הנער ליחס מיוחד "מיר זענען דאך משפחה" (הרי אנחנו משפחה) אמר הרבי פעם, כשהכניס את זוסיא הצעיר תחת טליתו בתפילת החג בעת ברכת כהנים.

נישואין

כאשר הגיע ר' זוסיא לפרק האיש מקדש, בא בקשרי שידוכין עם מרת רחל רייזל בת ר' מאיר וגולדה כץ גם הם מהעיירה ברדיטשוב.

בעל התהילה לדוד רבה של בארדיטשוב 50 שנה

בחתונתם סידר את קידושין רבה של ברדיטשוב הגאון ר' דודיא אורטינבערג זצ"ל בעל 'תהילה לדוד' ומחשובי חסידי רוז'ין שהיה בידידות עם אבי הכלה ר' מאיר כץ ואף תמך בהצעת שידוך זו.

ר' דודיא שיבח את הכלה המוצעת בכני משפחת החתן והעיד עליה שהיא אינה יוצאת מפתח ביתה, לגודל צניעותה. בימים האלו עדיין לא היו מוסדות חינוך לבנות והבנות הצנועות ביותר נמנעו ככל האפשר מלצאת מביתם בקיימם כפשוטו את מאמר חז"ל "כל כבודה בת מלך פנימה".

ספר תהילה לדוד מרבה של בארדיטשוב משך 50 שנה

הינומה מהמיד

בעת החופה כיסו את פני הכלה לבאדעקעניש' עם הינומה בשמיכת משי, הינומה

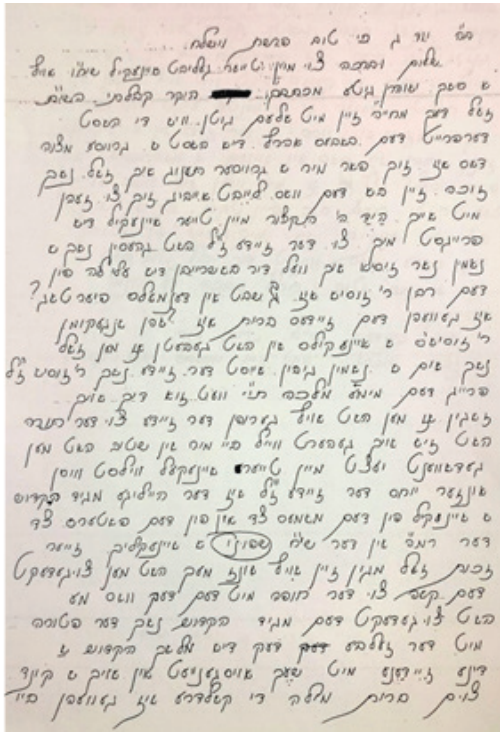

זו הייתה ירושה יקרה ביותר שהייתה ביד המשפחה והיא עברה מדור לדור, היא נלקחה מהקאלדערע {שמיכה} ששימשה לטהרת גופו הטהור של המגיד ממעזריטש לאחר הסתלקותו.

הינמה זו המשיכה את סגולתה בכך שלאחר מכן היה רבי אברהם המלאך מעוטף בה בפטירתו ולאחר מכן ילדים רבים נעטפו בה בשעה שנכנסו בביתו של אברהם אבינו.

שמירת משי זו נשמרה אצל דודו של ר' זוסיא שהיה קרוי על שמו של המגיד ממעזריטש. לדאבון הלב סמיכה זו לא שרדה את השנים הקשות של שתי מלחמות העולם.

תיאור מכלי ראשון

מכתב ששלחה הרבנית מאודסה לנכדה הרב זושא כירדמן ממונסי

בחן רב ובהתרגשות מתארת הכלה בעצמה אשת הרב זוסיא את הבאדעקעניש המרומם שהיה לה, במכתב ששלחה מרוסיה כשכבר הייתה מכונה "הרבנית מרת רחל רייזל" ובין בני משפחתה בשם "די באבע רוחל". היא כותבת לנכדה ר' זושא פרידמן הי"ו ממאנסי:

"מעך האט מען ציגידעקט דעם קאפ צו דער חוכה מיט דעם דעק וואס מע האט צוגידעקט דעם מגיד הקדוש

נאכן פטירה, מיט דער זעלבע דעק דעם מלאך הקדוש, אדינע זיידענע מיט שעך אויס גיניעט, און אויך אקינד צום ברית מילה. די קאלדרע איז געוועהן ביי זיידנס אפעטער זכרונו לברכה האט הער גיעסין נאך דעם מגיד הקדוש.

[אותי כיסו את הראש לחופה עם אותה השמיכה שכיסו בה את המגיד הקדוש לאחר הפטירה ועם אותה השמיכה גם את המלאך הקדוש. דקה, עשויה משי ותפורה ברקמה. גם ילדים הובילו עמה לברית מילה. השמיכה הייתה אצל דודו של סבא (ר' זוסיא) ר' דוב שנקרא על שם המגיד הקדוש]

סבתא בניחוח ברדיטשוב

ר' מאיר על אף שקידתו בתורה, כפי שביתו מעידה עליו במכתב: "מיין פאטער ז"ל האט איער גיגאן 8 מאל ש"ס, אגרויסער תלמיד חכם" [- אבי ז"ל עבר שמונה פעמים על הש"ס. היה תלמיד חכם גדול] היה בעליו של בית דפוס בברדיטשוב וממנו הייתה פרנסתו. מספרים שפעם נכנס שודד לבית הדפוס ודרש בתקיפות מר' מאיר את כל הכסף שברשותו.

אף שחס על כספו שחסך כדי לחתן את ילדיו קם מיד וניסה לחשב במהירות כיצד יוכל להציל את רכושו. לפתע התרוממה אשתו

מרת גולדה וטענה ברגישות כלפי בעלה 'אויב הער בעט, "אפשר דארף הער?"' אם הוא מבקש אולי הוא באמת זקוק לכך, אמנם הוא אינו יודע כיצד לבקש, אם כן ראוי שניתן לו את הכסף.

ר' מאיר השתכנע מטענתה הנבונה, הוא הוציא ממסתור כלשהוא חבילה גדולה של

אויב ער בעט, "אפשר דארף הער?"
הסבתא מרת גולדה כץ מברדיטשוב

כסף, סכום כסף מכובד, ונתן אותו לשוודד המופתע שנטל את רגליו ונס עם שללו. מעט אחר כך שמעו הם יריות מהבית הסמוך, השוודד השפל שלא קיבל שם את מבוקשו לא היסס להשתמש בנשק חם. נפשם ניתנה להם אפוא לשלל.

נעורים בקדושה

תקופת ילדותו ונעוריו של הרב זוסיא פרידמן בברדיטשוב הייתה מכרעת בעיצוב אישיותו. שם הוא ספג את ערכי התורה והחסידות מרבותיו ומבני משפחתו הענפה והם אלו שסייעו לו להתמודד עם אתגרי העתיד באודסה הקרה שתחת השלטון הקומוניסטי הידוע לשמצה.

הרב זוסיא, כאביו, נמנה על חסידיו של הרה"ק ה'פחד יצחק' מביאן, ולאחר הסתלקותו התקשר לבנו הרה"ק רבי מנחם נחום מביאן-טשרנוביץ.

באותם שנים הנסיעה מעיר אחת לשנייה הייתה כרוכה במאמצים רבים ונסיעה לרבי דרשה מאמץ גדול של טלטול בדרכים והוצאות מרובות אך רבי זוסיא לא ויתר וקבע לו למנהג לנסוע פעם בשנה באחת השבתות שבין חג הפסח לחג השבועות, על מנהג זה שמר בקנאות.

על הרכב משפחתו של רבי זוסיא אנו לא יודעים רבות אך מן הראוי להזכיר את הרה"ח ר' ברוך רוקח ז"ל, מיקירי חסידי באיאן ברוסיה שהיה ידידו הטוב של הרב זוסיא ואף הפך לגיסו שכן בזיוו"ש נישא לאחותו של ר' זוסיא, אביו היה הרה"ח ר' יעקב יעקבא זצ"ל, שהיה דור חמישי להרה"ק ר' ליבער הגדול מברדיטשוב זי"ע. אדמוה"ז מסאדיגורא זי"ע העיד עליו, כי ראוי הוא לקחת קוויטליך.

רבנות מגיל צעיר

כעבור שלושה חודשים בלבד מנישואיו קיבל רבי זוסיא סמיכה לרבנות, מי שהסמיך

24

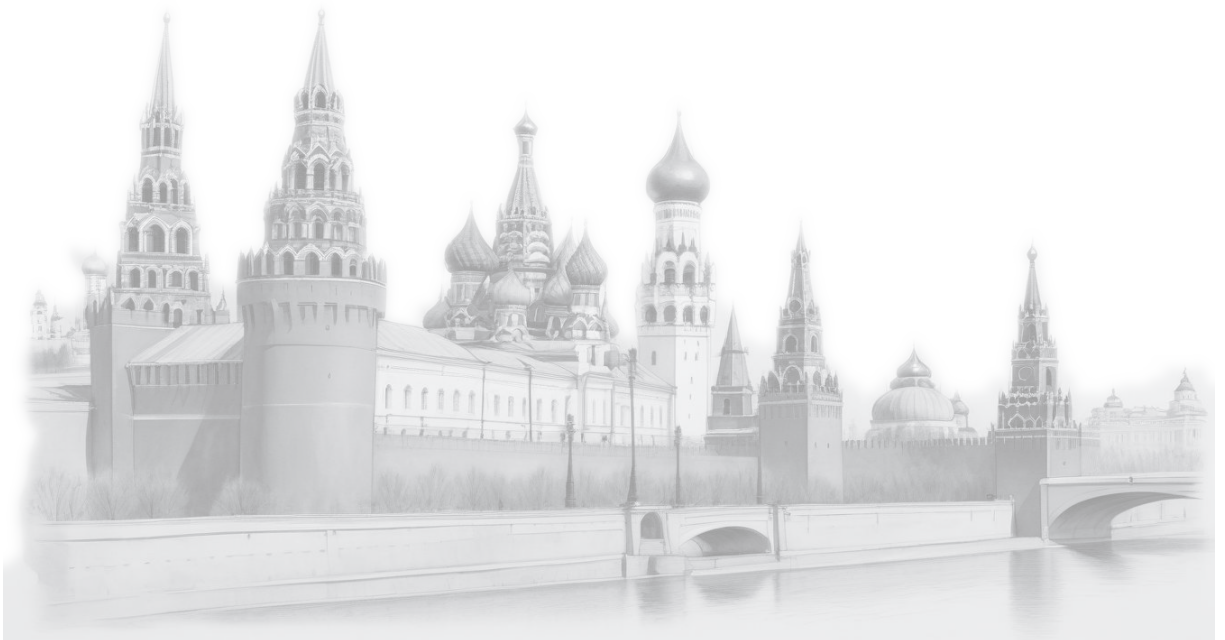
אותו הוא מורו ורבו ר' דודיא אורטינבערג שכאמור סידר את הקידושין בנשואיו. הוא ידע והכיר את כישוריו וערכיו ועודד אותו להרחיק לעיר הנמל אודסה ולשמש שם בכתר הרבנות.

25

פרק ט': מאורזילאוו לאונדסה

מבארדיטשוב לאודסה

כידוע שהרה"ק רבי לוי יצחק הגיע לברדיטשוב שהייתה נחשבת באותם ימים לעיר של מודרניזציה אשר שכנו בה תיאטראות ומקומות בילוי. הוא נבחר מבין תלמידי הרב המגיד להשתקע בעיר על מנת לרומם את מצם הרוחני של בני ישראל, מפורסמים הם הסיפורים על בורותם ותמימותם של יהודי ברדיטשוב ואכן סניגורם של ישראל בקדושתו הנוראה ואהבתו האין סופית לכל יהודי חולל מהפכה של ממש במצב היהדות בעיר עד שהייתה לעיר ואם בישראל.

על סביבה חסידית תומכת זו ויתר רבי זוסיא כשנדד לאודסה, היה זה בשנת תרנ"ז, כשהיה רק אברך צעיר בן עשרים, הזוג הצעיר עזב את המשפחה והסביבה החמה לטובת הרמת היהדות בעיר הנמל אודסה.

גאון וחסיד בבריסק

לאחר תקופה קצרה בה שימש כמו"ץ באודסה עוד טרם התמנה לרבה של העיר הלך הרב זוסיא לקבל סמיכה גם מאת הגאון רבי חיים מבריסק. בחכמתו חפץ להתקבל ולהשפיע גם בקרב חוגי המתנגדים שבעירו.

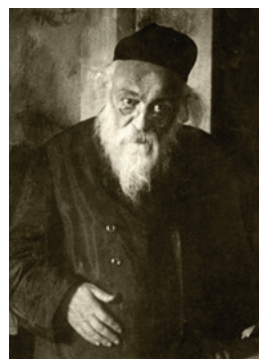
תחילה נמנע רבי חיים מבריסק מלבוחנו אך לאחר מכן בעודו סועד על שולחנו נכנס עמו רבי חיים בדברי לימוד

או אז עמד רבי חיים על קנקנו והתפעל עד מאוד מגאונותו ושליטתו יוצאת הדופן. לאחר מכן שלח אותו אל הדיין בבריסק הגאון רבי שמחה זעליג ריגער ואח"כ כתב לו רבי

חיים מכתב סמיכה נלהב ולא שגרתי עם ביטויים ותארים מפליגים ונדירים.

לימים ראה את המכתב סמיכה ואף החזיקו בידיו - חתנו של רבינו רבי אהרן חזן ולפי עדותו כתב רבי חיים מבריסק על ר' זוסיא: 'כמותו לא היה ולא יהיה'.

סופו של כתב סמיכה מיוחד זה היה עגום כמו שאר חפצי קודש מאוצרות המשפחה. היה זה לאחר שאסרו את בנו השני של רבינו ר' שלום שכנא זצ"ל, אז חששו בני

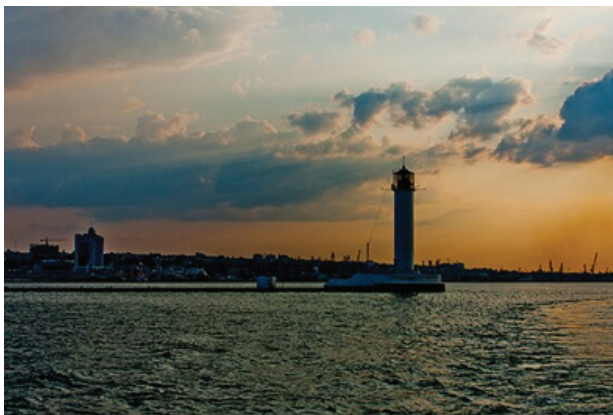
הגאון ר' חיים מבריסק

המשפחה שסוכני הקג"ב קרובים מאד לביתו של הרב. במהרה נחפזו חתניו ר' בערל סלבודיאנסקי ור' אהרן חזן לטשטש עדויות שעלולים להפיל את המשפחה וסופו של דבר שנשרף המכתב יחד עם עוד כמה מסמכים מפלילים כגון זה.

אודסה

נמל אודסה

אודסה הייתה עיר נמל תוססת ומודרנית, שהייתה ידועה כ"שער לאירופה" של האימפריה הרוסית.

אודסה, שנוסדה רק כמאה שנים קודם לכן, הייתה בניגוד לערים אחרות ברוסיה בהם היו היהודים מוגבלים בזכויותיהם, באודסה נהנו היהודים מחופש יחסי. עובדה זו משכה אליה יהודים רבים, והפכה אותה לאחת הקהילות היהודיות הגדולות בעולם, קהילה שמנתה למעלה מחצי מיליון יהודים אך מנגד גם הייתה מרכז של השכלה ותרבות יהודית חילונית.

צורבא מרבנן

בשנת תרס"ב (1902), בהיותו בן עשרים וחמש בלבד, הוכתר הרב זוסיא לרבה הרשמי של העיר אודסה. היה זה מינוי מפתיע ומאתגר לרב הצעיר. אודסה כאמור הייתה עיר גדולה ומורכבת, עם קהילה יהודית מגוונת שכללה חסידים, משכילים,

ציונים ואף סתם יהודים של"ע התרחקו מהדת.

עדות מעניינת מופיעה בעיתון "המליץ" מתקופת מינוי לרב העיר:

"בשנים צעיר הוא הרב החדש הר' זוסיא פרידמן מחבריו היושבים על מדין באדעסא, כי בעת הזאת עוד לא הגיע לשנות כוחו. בכל זאת גדול כוחו בש"ס ופוסקים עד כי הגדולים מרבני זמנינו סמכו ידיהם עליו וכתרוהו בתור רב, והיא שעמדה לו לנחול כסא רבנות בעיר גדולה כאדעסא. גם זכות אבותיו עמדה לו."

הוא הרחק מאד סמרכו העיר. והנה כאשר כלו שנות החכירה למכס הבשר השתדלו היהודים נרי המלאבארקא לפני בית מועצות העיר בדברי מני רב וש"כ במקומם, אשר משכרם יתן להם סקופת מכס הבשר, ובקשהם נתמלאה. כמו כן גם בשנים צעיר הוא הרב החדש הר' זוסיא פרידמאן מחבריו היושבים על סרין כאדעסא, כי בעת הזאת עוד לא הגיע לשנות כח, ככל זאה גדול כחו בש"ס ופוסקים, עד כי הגדולים מרבני זמננו סמכו ידיהם עליו וכתרוהו בהור רב והיא שעמדה לו לנחול כסא רבנות בעיר גדולה כאדעסא; גם זכות אבותיו עמדה לו, כי אביו אביו הר' אברהם פרידמאן ז"ל היה איש מכובד מאד ונשוא פנים בעירנו.

כתבה עיתון 'המליץ' תרס"ב

כרב העיר היה ממונה על כל ענייני היהדות שבעיר,

והנהיג את הקהילה ביד רמה תוך עמידה איתנה על עקרונות היהדות, רבינו לא נבהל מהאתגר העצום שעמד בפניו. הוא היה איתן ותקיף בדעתו, ובעל יכולת מנהיגות יוצאת דופן.

מהדע בשר לפסח מהדע
 אצילו למחרתין מן המחרתין
מהחלקה האדעסאית
 של חברת בית הספר
וו. וויסאצקי ושותפיו מאסקווא
 (קניינים ואב וויסאצקי).
נמצאים למכירה בהמחלקות שלנו:
 בוילנא בוורשה
 בחריקוב ובירינג
 במיפליס, ראסטוב, סימפראפאל וקרעמענשטעט
 תעיים אחרות.
 המזיקע יערך ויחבש ויעקף פה באדעסא רק ע"י פונקים עברים
 בכשרות ובטוהרות נטורה על צד היותר טוב וכשר ע"י השנת
 הרב ד"ר הר' זוסיא פרידמאן ונאמניו וישולח לכל המחלקות
 בערי השדה ברוק, בנקין ובהשנתה פעולה.
 250
 שטנו שלעמלי"ה הי' ק"י שפ"ר
 במסגרתו ונכיתה סגל ויחבש ויפיק
 כשכ"י והשליחי.

כשרות הרב מאודסה

אהבת ישראל

יחד עם תכונותיו אלו, ובניגוד חריף אליהן - היה גם אדם חם ולבבי באופן מיוחד. חינוך תמידי האיר את פניו והוא היה משרה סביבו אווירה נינוחה של נעימות. אנשים אהבו לשהות במחיצתו, להתייעץ עמו ולבקש הדרכה. הוא היה פיקח ובעל

תפיסה מהירה וחדה, וניהל את העניינים המוטלים עליו בחכמה ובפקחות רבה. הוא פסק וענה לשאלות, פיקח על כשרות ועל צוות של משגיחי כשרות, וניהל את ענייני היהדות באודסה ביד רמה.

בית הכנסת מלביש ערומים

הרב זוסיא נהג את רבנותו מבית המדרש של חברת 'מלביש ערומים' ברחוב אוסופיבה. בעיר הנמל אודסה היו כמה בתי כנסת עתיקים שכמנהג הימים ההם נקראו על שם בעלי מלאכה ומקצועות מסחר, כמו בתי הכנסת של חייטים, יצרני פח, נגרים, אופים, כורכים, יצרני כובעים, קצבים ועוד. בנוסף, היו גם בתי כנסת עם שמות של ארגוני צדקה, כמו "מלביש ערומים" ו"גמילות חסדים".

בית הכנסת "מלביש ערומים" נוסד בשנת תרנ"ג והשתייך לאגודת החסד מלביש ערומים שעסקה במתן בגדים ליהודי אודסה העניים.

שם קבע רבינו מקום לתורתו ולתפילתו. בית מדרש זה היה אחד מחמישים ושלושה בתי כנסיות שהיו באודסה באותה תקופה. אל עמודו של בעל התפילה ירדו במדרגה

קטנה, לקיים מה שנאמר "ממעמקים קראתיך ה'".

חזית ביהכ"נ "מלביש ערומים"

מטבע הדברים בזמן כהונתו של רבינו המקום הפך לתל תלפיות ושקק חיים ופעילות בכל ימי השבוע. עד שקיבל את מעמדו במרכז בתי הכנסת של העיר ומהחשובים שבהם.

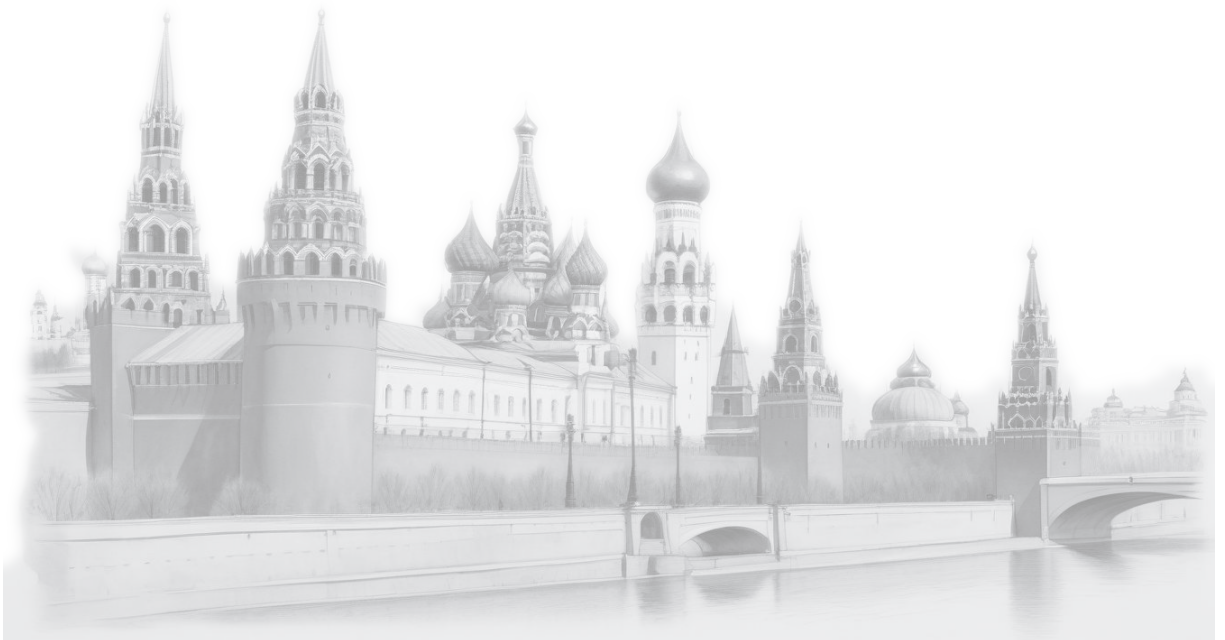
כל זה החזיק מעמד עד למהפכה הבולשביקית שלא איחר לבוא, ועל כך להלן.

31

פרק 3: תחנת האלון הקוטוניס

32

מסך הברזל

בשנות תרצ"ה -- תרצ"ט (1935-1939) החלה ברוסיה תקופת המהפכה הבולשביקית, היה זה עידן חדש ומאתגר עבור כל יהודי רוסיה, אולם השינויים הדרסטיים והרדיפות החמורות החלו בעיקר בשנות שלטונו של סטאלין ימ"ש.

אימה וחרדה היו ללחם חוקם של עשרות מיליוני אזרחים. איש לא העז להרים את ראשו, כל ניסיון שכזה מוגר באחת ללא רחמים. השלטון שלט בכל: ברכוש, במפעלים, באדמה - הכל היה שייך לשלטון הסובייטי.

המשטר הקומוניסטי התאפיין ברדיפה ודיכוי של כל דת ומסורת בכל צורה שהיא. אך בעוד העמים על דתותיהם השונות נכנעו בקלות לרוח הזמן, לא כן היהודים בני דת משה שתורת אמת באמתחתם ולא מהרו להיכנע.

חסידיים רבים ברחבי המדינה מסרו את נפשם על קידוש ה' בנסותם לשמור על גחלת היהדות.

כמו כל רודפי עם ישראל בהיסטוריה גם הקומוניסטים ידעו את מלאכתם נאמנה ופגעו הישר בבטן הרכה של עמנו – החינוך היהודי.

בין החוקים שנועדו לפגוע בשמירה על מצוות היהדות היו:

איסור מתן חינוך יהודי ליותר משלושה ילדים ביחד. הילדים חויבו להתחנך בבתי הספר הממשלתיים. בכך התכוונו להקשות על חינוך יהודי לדור ההמשך.

בנוסף חל איסור על סגירת מפעלים בשבת. כתוצאה מכך, שומרי השבת איבדו את פרנסתם והיה זה בלתי אפשרי עבורם לעבוד במקומות העבודה הרגילים.

החיים היהודיים ומה שנשאר מהם ירדו למחתרת. בתי כנסת הולאמו והפכו למפעלי תעשייה, מקוואות טהרה נאטמו, רבנים ומלמדים נאסרו ועקבותיהם אבדו.

הייבסקציה - כלי הדיכוי של השלטון

הרב זוסיא פרידמן

לצורך אכיפת חוקים אלו, ייסד הג.פ.א. - המשטרה החשאית של רוסיה - את "הייבסקציה" - המחלקה היהודית. הייבסקציה הורכבה מיהודים שירדו מהדרך וניסו בכל דרך לרדוף את מוסדות הדת. הם ריגלו ועקבו אחר כל מוסדות הדת על מנת לאסור את החסידים פעילותה של הייבסקציה הייתה אכזרית במיוחד. אלו שנאסרו נגזר עליהם שנות גלות רבות בסיביר עם עבודת פרך, ואלו שנחשבו ל"מסוכנים" יותר, הוצאו להורג. הייבסקציה פעלה בשיטתיות לחיסול כל זכר ליהדות ברחבי ברית המועצות.

בתקופה ההיא הוטל "מסך הברזל" - איסור כניסה ויציאה - שהפך את ברית המועצות לכלא אחד גדול, ומנע כל אפשרות לעזוב את המדינה. יהודים רבים מצאו את עצמם לכודים, ללא יכולת לברוח מהרדיפות ולחפש חיים יהודיים במקום אחר.

גם באודסה, שהייתה עד אז מרכז תוסס של חיים יהודיים, החלו להיסגר בתי כנסת, ישיבות ומוסדות חינוך יהודיים. והשחיטה הכשרה הפכה לבלתי חוקית.

בית ועד לחכמים

כאשר הבולשביקים סגרו את בתי הכנסת באודסה הם נעלו גם את שערי בית הכנסת מלביש ערומים.

מעתה כל הפעילות התוססת שהייתה בבית הכנסת רחב הידיים עברה לבית הקטן

של משפחת פרידמן עד שבכל העיר וגלילותיה ידע כל יהודי השומר נאמנות לתורתו כי בבית זה הוא ימצא מחסה מהמנוסה או כל עזרה גשמית ורוחנית אחרת.

למרות הסכנה הממשית, רבינו לא נרתע והמשיך לקיים בביתו את כל פעילות הקודש. הוא ערך קידושים וסעודות שלישיות בשבתות, ואף המשיך לקיים שיעורי תורה. כפי שהעיד לימים חתנו ר' אהרן חזן: "הוא לא שמר בסוד את דבר קיומם של המניינים אלא עשה ככל יכולתו בכדי לפרסם אותם".

הרב זוסיא פרידמן ומשפחתו, מתוקף עמדו בראשות הקהילה היהודית בעיר, מצא את עצמו בחזית המאבק לשימור היהדות.

בתוך האווירה הקשה הזו, רבינו עמד כסלע איתן. הפחד אפף את כולם, כמעט את כולם! מלבד אותם קומץ משפחות חסידים ששלטון האימה לא יכל להם. כחיילים אמיתיים נלחמו ומסרו את הנפש כפשוטו עבור קיום תורה ומצוות.

היו אלו מתי מעט, בראשונה חסידי חב"ד שבראשם עמד הרבי הריי"ץ, ועוד קומץ של משפחות חסידים שהבולטות שבהם הייתה משפחת פרידמן מאודסה. הרב זוסיא המשיך ברבנותו בגאון, והוא וצאצאיו התהלכו בלבוש חסידי עם זקן וכאזן בה בעת שיהודים בודדים בכל רחבי ברית המועצות העזו להסתובב כך.

רבינו לא היה תמים כלל ועיקר והוא הבין היטב שמעשיו הם כזריית מלח בעיני השלטון. "אין יום שאינו טומן בחובו סכנה עבורנו" הוא אמר סמוך לפטירתו לחתנו ר' אהרן חזן וידע שבכל יום אפשר לתפוס אותו, לאסור אותו על 'פשעיו' הנוראיים ואף להוציא אותו להורג, ורבינו לא נרתע ואף אחרי שילדיו נאסרו הוא המשיך את המאבק

עדות מכלי ראשון

הסופר ברוך גרין שהיה יליד אודסה בנו של ר' חיים יוסל נידזוויצקי ששימש כראש הקהל בבית הכנסת מלביש ערומים (כיום הוא מתגורר במוסקבה ונמנה על מתפללי

בית הכנסת הגדול מרינה רשצא שבמוסקבה) כתב סדרת מאמרים בשם "לחיים" על יהדות אודסה שם הוא מתאר בערגה את אישיותו המרתקת של רבה של אודסה.

האדמו"ר מאודסה

בכל פעם שגורין מתאר בכתביו או בשיחות שקיים עם כמה מהצאצאים - את הרב זוסיא, הוא מכנהו בחרדת קודש בתואר: "דער רבי" או "האדמו"ר".

"דמותו האצילית של הרבי רבי זוסיא הותירה בי חותם עמוק, הוא היה נוכח בצורה מדהימה בחיי. בני זמננו זוכרים בהפתעה שרוך רוחני התקיים בו יחד עם קשיות בטון מזוין, אם זה נוגע ליסודות האמונה. תקיפות זו הועילה מאוד לאחר ההפיכה הבולשביקית. חביב וחכם, שנון וקדוש היה הרבי".

גורין מתאר בזיכרונותיו את השבתות בשנות ילדותו באודסה:

"כאשר היה צועד הרבי מבית הכנסת ברחובות אודסה יחד עם ילדיו המופלאים שבת היו העוברים ושבים מרימים את כובעיהם, יהודים ולא מאמינים כאחד".

כאמור תיכף בשנים הראשונות של השלטון הקומוניסטי כבר היו קשיים גדולים ברוחניות ובגשמיות למרות שיחסית לשנים מאוחרות יותר הייתה זו תקופה סבירה. באותה העת הרב זוסיא עדיין עמד על משמרתו בבית הכנסת 'מלביש ערומים' שעדיין היה פתוח כשאר בתי כנסיותיה של אודסה

בחצאי מילים ושברי רמזים ניסה אז בנו ר' שלום שכנא לשקף במכתבו לאחד מידידיו בארץ ישראל, את המצב ברוסיה שתחת השלטון הקומוניסטי:

'לספר מההווה אין ברצוני להדאיב את נפשך, נפש יקרה, בידעי היטב כי תגרום לך עגמת נפש וייסורים. ומעצמך בין תבין את אשר אתנו...

האחת לבד אוכל לכתוב לך כי אם גם בעת היותך כאן לא היה המצב אז בטוב, ירד עוד עשר מעלות אחורנית מאז ועד עתה וכל יום קשה מחברו בחומר וברוח אשר תלוי זה בזה. ועד שהראשונה פקדה, שניה ממחרת לבוא כמו שנבאו לנו חז"ל מראש ונתקיימו בנו בכל פרטיהם ודקדוקיהם. **זהו כעת מצב כל האומה הישראלית**

ברוסיה².

2 מתוך מכתבו. ראה בשושילתא גליון ג', ואני בתוך הגולה, סדרת מכתבים מרתקת.

37

פרק ה: פק השטן האמור

38

אחד האתגרים הגדולים ביותר היה כאמור שמירה על חינוך יהודי לילדים. הרב זוסיא, שלחם מלחמת חורמה בציר הרשע נאבק בחינוך יהודי ללא פשרות, הוא לא היה מוכן לוותר על כך גם בתנאים הקשים ביותר.

משבטלה האפשרות לשלוח את הילדים לבתי חינוך על טהרת הקודש אסף ר' זוסיא את ילדיו ואת צאצאיו אל ביתו שלו ודאג ללמד אותם תורה ולחנך אותם בחינוך יהודי כמימים ימימה. רבינו בעצמו לימד אותם תורה וגם דאג למלמדים אחרים ואף למורות ככל שנדרש.

ר' זוסיא הרעיף אהבה עצומה על ילדיו ונכדיו ובאהבה גדולה זו חנך אותם לחיים של שמירת תורה ומצוות ללא כל פשרות, הוא היה נוהג לומר לילדיו **"עדיף למות מאשר ללכת לשקאלעס"** (בתי הספר הממשלתיים)³.

הסופר ברוך גרין כותב בזיכרונותיו⁴: "כל ילדי הרב נועדו לבלות את ילדותם בשנים הקשות ביותר של מלחמות ומהפכות, ולאחר מכן להיות עדים לטרור הבולשביקי האמיתי. אי אפשר לדמיין, אבל עובדה: אף אחד מהם לא יצא מדרכו של אביו, כל הבנים הפכו לרבנים, והבנות נישאו ליהודים יראי שמים".

אם מדברים על חינוך יהודי אפשר להביא כאן עדות נאמנה: 'כשהייתי ילדה קטנה' סיפרה לימים בתו מרת מלכה פרידמן 'הציעה אחת השכנות ללמד אותי נגינה על פסנתר. כשביקשתי את רשותו של אבי סירב הוא בנחרצות וכפי פשטות ההלכה⁵ שמיום שנחרב ביהמ"ק אסור לנגן בכלי זמר'.

כל ימיה חזרה מרת מלכה על הסיפור וציינה את המסר הכשוט שהיא הפיקה ממנו – שעד שיבנה בית המקדש איננו יכולים לשמוח בשלימות⁶.

יש לזכור כי באותם שנים היה החינוך הקומוניסטי חובה גמורה והשלטון הקומוניסטי הטוטליטרי היה חסר סבלנות ורחמים ובמיוחד בכל מה שנוגע לאיובי המשטר –

3 ר' אהרן חזן, המאבק והניצחון, פרק י'.

4 מתוך מחקר ארכיוני בסדרת מאמרים "לחיים" 2022 ברוך גרין

5 שו"ע או"ח סי' תק"ס סעי' ג.

6 'המודיע' כ' אלול תשנ"ט.

'אנטי רבולוציוניים' (מתנגדי המהפכה). לא ללכת ללמוד בשקאלעס באותם הימים היה מעשה התאבדות של ממש. היה אפשר להיהרג על עבירה זו פשוטו כמשמעו. אפילו אצל חסידים ואנשי מסירות נפש רבים לא היה זה דבר מובן מאליו, אך ר' זוסיא לא חת ולא נבהל ובתקיפות חינוך הוא כך את כל צאצאיו.

ב'חיידר' זה שבביתו של ר' זוסיא למדו גם נכדיו, בני בניו ואף בני בנותיו.

גם המצב הגשמי היה קשה. נכדו ר' שלום פרידמן תיאר את המצב הגשמי הנורא ששרר באודסה באותה תקופה. הוא סיפר שבאחד הימים הגיעה אליהם הביתה אחת מהמורות באותו 'חיידר' של משפחת פרידמן וכשהיא נכנסה אמרה היא באפיסת כוחות לילדי משפחת פרידמן המשתאים – 'אני רעבה כמו כלבה'.

אור בים השחור

לאחר שהשלטונות אטמו את מקוואות הטהרה לא ויתרו בני המשפחה על דיני טהרה ומצאו פתרון מוצלח במימיו הקרירים של הים השחור של אודסה, בכל חודשי השנה קיץ וחורף קיימו מצות טבילה מהודרת.

בתחבולות תעשה לך מלחמה

ר' זוסיא היה מודע היטב לניסיונות העצומים ששוררים ברחוב והוא עשה כל שביכולתו כדי להציל את בניו מאותם פגעי זמן.

כשכלתו, אשת בנו ר' אברהם הייתה מגיעה אליהם הביתה היה רבינו סוגר פתע את ספריו ובאופן תמוה היה מתיישב לשוחח אתה על דא ועל הא. הוא אמר שהוא עושה זאת כדי שלא יהיה לה מה לחפש ברחובות אודסה. כך בחוכמתו השכיל לשמור את יוצאי חלציו מסכנות הרחוב.

נועם השבת באודסה

חרף המצב הקשה הייתה רוחו של ר' זוסיא עזה, איתנה וגם רעננה. הייתה תקופה שהתארח אצלו אחי חתנו ר' הרשל סלבודיאנסקי. כבדרך אגב הוא כתב בזיכרונות שהעלה על הכתב:

"כמה זמן עבר עלי' בהיותי בבית הרב פרידמן, לא זוכר אני, חודש או חודשיים, עד שביום עש"ק קיבלתי מכתב מאשתי שהודיעה לי כי היא עם ילדי לנים על עליית גג, כי השליכו אותם מביתם ונמצאים במצב נורא, כי בכל הזמן מאיימים עליהם ומפחידים אותם בצרחות מאיימות וקולות משונים, וחייהם לא מסובלים ומבקשת להוציא אותם מן מצבם הנורא.

כמובן הדבר הזה לא הביא אותי לשמחה ובעת שישבנו לסעודת שבת ירדו עיני דמעות, ר' זוסיא ז"ל לא יכל לסבול חילול שבת כזה ונזף בי. באמת, לא דן אני אותו לחוב על זה אבל החלטתי לחפש מקום אחר בכדי שלא להפריע לו"⁷.

השראה מבית אבא

חתנו של רבינו ר' אהרן חזן סיפר התרחשות אחת מרטיטה המעידה על הרבה מעבר, הוא סיפר מכלי ראשון את מה שהוא ראה בעיניו: ר' אברהם בנו של רבינו שגר בסמיכות נהג אף הוא במסירות נפש כאביו, באחד הימים נכנס לבית אביו פצוע וחבול. כולם נבהלו למראה גופו ופניו אך הוא נגש הישר לאביו וברוח נכאה ובעיניים דומעות החל לתנות בפניו את הקשיים העצומים שהוא חווה מצד השלטונות בגלל שהוא ממאן לשלוח את ילדיו לבתי החינוך הממשלתיים.

באמת היה זה מצב קשה וממש מסוכן. ר' אברהם חזר אז ישירות מחקירה במטה הק"ב. עינו אותו בעיניים קשים ביותר, החוקרים הרשעים לא רצו לענות אותו באופן רשמי מאחר שהוא היה רב. הם השאירו את זקנו על מקומו אך קשרו אל הזקן חבל ומשכו אותו בכל כוחם. פניו היו אדומות וחבולות בהתאם.

7 מתוך יומנו שנמצא עדיין בכת".

גם כי אלך בגיא צלמות

כולם חיכו לראות מה יענה האב הגדול והחזק. ר' זוסיא שכב אז כבר על ערש דווי, הוא לפתע כמו קיבל כח והתרומם בהתרגשות ממיטת חוליו, בעזרת ידיו החלושות אימץ את ראשו של בנו אל ליבו בחום וקרא בקול משפט שכמו נחצב מעולמות טמירים **'אני ובני נעדיף להיהרג ולא לשלוח אף לא ילד אחד לבתי הספרייטיים'**. אז הייתה תשובתו המדהימה של הרב זוסיא שכמו מיצתה את כל מסכת חייו הבלתי אפשרית לכדי משפט אחד המנסר חללו של עולם.

ר' אהרן מספר:

'מראה זה הרטיט את לבי. ידעתי כי כל אחד מבני המשפחה הזאת מוכן למסור את נפשו ממש כדי לקדש את שם ה'⁸.

לא תגורו מפני איש

רבינו לא נבהל להביע את עמדותיו בגלוי וללא פקפוק. הוא המשיך להתנהג כמימים ימימה בלי להתייחס כלל לסכנה העצומה האורבת לו, כשהשלטון הלאים את בית הכנסת 'מלביש ערומים' ארגן רבינו מניינים בביתו. הוא לא שמר בסוד את דבר קיומם של המניינים אלא עשה ככל יכולתו לפרסם אותם כדי שיבואו כמה שיותר אנשים?⁹

הוא כאמור היה עורך קידושים בביתו מדי שבת וכן סעודה שלישית ובהם שוררו בקול גדול זמירות שבת ונאמרו בהם דברי תורה וחסידות, כך שאבו הלבבות מלא חפנים עוז ותעצומות וכוחות רוחניים על מנת לצלוח את השבוע המגיע על כל קשייו שמביא בכניו.

כמובן שאנשי הייבסקציה וגם סוכני הקג"ב היו בני בית ואורחים קבועים בסעודות והמניינים

8 ר' אהרן חזן, המאבק והניצחון, פרק י'.

9 ר' אהרן חזן, המאבק והניצחון, שם.

הרבי הריי"ץ מסייע

כדאי לציין שבשנים אלו פעל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ ועמל לחזק את הסעודה שלישית אצל רבינו בקרב מעט שומרי המצוות שנתרו ברוסיה. הוא עשה זאת באמצעות שליחי חרש שנשלחו במיוחד לחזק את העניין. בעיניו הטהורות ראה הרבי את המעלה העצומה של הסעודות והחוסן הרוחני שהם מזינות את משתתפיהם.

אף שבחב"ד לא היו אוכלים סעודה שלישית בשבת ראה הרבי הריי"ץ בזה דרך נוספת לחזק את התורה והיהדות.

שעת שמד

ברבות הימים סיפר ר' הרשל סלבודיאנסקי¹⁰ ששהה באותה עת באודסה שהיות והיו לו קשרים עם צעירים קומוניסטים נודע לו שר' אברהם בנו של ר' זוסיא נמצא על הכוונת. הוא מיהר להיפגש אתו והוא סיפר לו שגורלו נחרץ, או שהוא יישלח לסיביר או שהוא רח"ל יהרג. הוא ניסה לשכנע את ר' אברהם שיעשה ככל יכולתו להפסיק את פעולותיו בהקדם כך אולי ינצל מהגורל המר הצפוי לו.

כשר' אברהם בכל זאת התעקש לא להפסיק או להפחית כלל את פעולותיו שאל אותו ר' הרשל, 'מילא חינוך, מילא תפילות, אבל סעודה שלישית? מדוע אתה מקפיד כל כך לערוך סעודה שלישית ברוב עם תוך סיכון עצמי?'

ר' אברהם ממש כמו אביו לא השתכנע מהטענות הללו, הוא אמר בתוקף את מה ששמע בביתו לא אחת ולא שתיים, "שבשעת השמד יש למסור את הנפש אפילו על ערקתא דמסאני¹¹". תקופה לא ארוכה לאחר מכן אכן נלקח ר' אברהם ונרצח בכלא הי"ד.

היה זה הקרבן הראשון שהקריב רבינו על מזבח היהדות.

10 הוא סיפר זאת לאחייניתו מרת צפורה שוב שהייתה עולה לבקרו לפעמים בלילות שבת בתל אביב.

11 כלומר, אפילו על מנהג קל. סנהדרין ע"ד:

רבים ביד מעטים

בזמן שהוא נותרו באודסה, מתוך חמישים ושלושה בתי כנסיותיה, שלושה בתי כנסיות פתוחים שבהם התפללו יהודים מבוגרים אשר מטבע הדברים לא היו חשובים כל כך למשטרה ועוד כמה מניינים מוצנעים שהמרכזי שבהם היה מניינו של ר' זוסיא¹².

נוסף לכך היה ביתו של ר' זוסיא פתוח לברכה לכל אורח שחיפש מקום להתארח בו. יהודים רבים התארחו שם, ביניהם גם יהודים מוסרי נפש שברחו ממקום למקום מאימת המשטרה החשאית ששמרה את צעדיהם. כולם נהנו מאירוחם המסור של ר' זוסיא והרבנית שלא חתו להכניס אורחים 'מסוכנים' כאלה לביתם (ראה בהרחבה על כך בפרק הבא - בית ועד לחכמים)

חסידות במחלת

אף שיעורי תניא קבועים התקיימו בביתו של ר' זוסיא וגם התוועדויות חסידים היו נערכות שם בי"ט כסלו, חג הגאולה של רבינו הזקן ויום ההילולא של המגיד ממעזריטש שר' זוסיא היה מצאצאיו.

על דלת ביתו של ר' זוסיא התנוסס בגאון שלט 'הרב זוסיא פרידמאן', שלט שנותר שם עד השואה. היה זה בשנים שלהזדהות כרב היה סכנת חיים של ממש¹³ אך רבינו לא רק שהתעקש על שמירת הגחלת היהודית אלא דאג גם לפרהסיה הציבורית בעז

12 ר' אהרן חזן, המאבק והניצחון, פרק י'.

13 א. א. גרשוני, התמורות בבית אבא ובחיי. ניסן תשל"ח.

45

וגבורה ולא חת מפני איש לאמור 'כאן גר רב בישראל'.

באיזשהו שלב נזרק רבינו מביתו עם משפחתו ע"י השלטונות ועבר להתגורר בדירה משותפת, הוא קיבל חדר אחד וחלק מטבח ושירותים משותפים עם השכנים. מצב זה הקשה עוד יותר את

פעילותו שכן בלתי אפשרי להסתיר דברים משכנים שמסתובבים בין הרגליים, אך ר' זוסיא לא שת לבו כלל לכל זה.

תומכי תמימים במחתרת אודסה

בשנת תר"צ לערך, בעיצומם של שנות גלגוליה שכנה ישיבת 'תומכי תמימים' באודסה, המשפיע שלה באותה עת היה הרה"ח ר' מענדל פוטרפאס שהיה בקשר קרוב עם משפחת פרידמן ואף ביקר בביתו של הרב זוסיא.

עקב ערפל החשאיות מאימת השלטונות לא ידוע לנו הרבה על תקופת משכנה של הישיבה באודסה, אך כל בר דעת מבין שהמקום היחיד שבו ניתן היה למצוא סיוע דתי באזור היה אצל רבינו. לכך לא מן הנמנע שקשר כזה התקיים בסודי סודות.

המשפיע הרה"ח ר מענדל פוטרפאס בהתוועדות עם רבי אהרן חזן ע"ה

מעניין לציין: למרות שרוב היהודים תושבי המקום לא ההינו להילחם נגד השלטון הקומוניסטי ורובם אף זנחו במידה רבה את יהדותם הרי שר' זוסיא נשאר אצלם תמיד אהוב ונערץ.

הם היו מגיעים להתייעץ אתו ולשאל בעצתו, היו כמה יהודים שהביאו לו

ספרים ותשמישי קדושה מעזבונם לאחר שהם פחדו להחזיקם ולהשתמש בהם בביתם.

קנאות חסידית

בהקשר לכך נביא עובדה המגלה מעט על אישיותו של רבינו שכמו נחצבה מאבן. יהודי אחד הביא לו 'ש"ס ווילנא שלם', אוצר יקר ערך בימים ההם ובוודאי במקום ההוא.

רבינו בתקיפות ובקנאות חסידית אופיינית לא התרגש מכך ולא אבה להחזיק בביתו ש"ס ווילנא בגלל מלחמתם של המדפיסים בגדולי החסידות.

המשפחה מספרת כי הסכים להחזיק את הש"ס אך ורק בארון מיוחד מחוץ לביתו כך שמחד היה לו את הש"ס ווילנא אצלו ומאידיך הוא לא החזיקו בתוך ביתו.

החגים באודסה

באותם ימים קשים שכל סממן יהודי מעורר את זעם הרשעים כבתה כל אוירת היהדות עד שכמעט לא נשאר באודסה זכר להווי חגי ישראל העשיר כ"כ.

המשטר הקומוניסטי היה מורכב מלא מעט יהודים ל"ע ובתקופת החגים פקחו הללו עיניים ביתר שאת ועקבו אחר כל שינוי חריג. אך משפחת פרידמן שחרטה על דיגלה מסירות נפש בפועל ממש לכל דבר שבקדושה המשיכה עסקים כרגיל.

בשנים הקשות החביאו בעליית הגג סט אחד של ד' מינים ששכן בביתו **כמה עשרות שנים** בגלל שלא היה משהו אחר, נכדו ר' שלום שכנא פרידמן זוכר עוד את השמחה העילאית שאחזה בבני המשפחה כאשר הגיעו ימי החג והיו מורידים בזהירות מעליית הגג את ה' ד' מינים לקיים את מצוות היום.

דורנו דור השפע בו הכל מצוי בקלות ואף חפצי מצווה מצויים לרוב בהידורים הטובים ביותר - צריך לקחת מוסר מיהודים יקרים אלו, שאולי ארבעת המינים לא יצאו ידי חובתם אך ליבם היה כה קרוב לאביהם שבשמים עד ששמחו עם מצוותיו למרות

הקשיים העצומים והבלתי אפשריים בעמק הבכא הסובייטי.

נכד רבינו ר' אהרן נחמן פרידמן שיחי' זוכר איך היה נראה חג 'שמחת תורה' באותם שנים בביתו של הסבא. הם רקדו עם ספר תורה בגודל בקבוק קטן, ספר התורה נכתב על גבי עור של שליל שהיה עשוי מבהמה קטנה, את הספר ירש ר' זוסיא מסבו ר' אברהם פרידמן.

ר' אהרן נחמן בתורו קיבל אף הוא את הספר לידי ורקד אתו. בכך החדיר הסבא את שמחת המצוות ואווירת החג בדור הצעיר - דור ההמשך.

לחג הפסח לא הסתפקו במצות תוצרת אודסה וחיכו בכיליון עיניים למצות המהודרות שהגיעו בארגזים מוחבאים בקש מהעיר בארדיטשוב אותם שלח בנו ר' שלום שכנא רבה של בארדיטשוב בשקט והסתר.

בדמיון חיי

סיפור מרגש במיוחד התרחש עם רבינו, סיפור שנושא עמו קורטוב של שעשוע. באחד הימים הביאה אליו אשה מבוגרת את נכדה, תינוק קטן וביקשה ממנו לדאוג שימולו אותו. אשה זו הייתה אשה יראת שמים אך אבי התינוק היה קומוניסט הדוק שלא הסכים בשום אופן למול את בנו, הסבתא הצליחה אפוא להערים עליו ולארגן את הברית שלא בידיעתו.

ר' זוסיא הסכים מיד לארגן את הברית חרף הסכנה הרבה הכרוכה בדבר והוא דאג להביא מוהל מומחה שאכן הגיע ומל את הילד.

לא חלף זמן רב ודבר הברית נודע לאבי הילד שרתח מזעם מעצם העובדה שבנו נימול מתחת לאפן. הוא עורר שערורייה והסגיר את המעורבים ב'פרשייה' אל השלטונות.

אנשי המפלגה הקומוניסטית באודסה עטו על הסיפור העסיסי כמוצאי שלל והחליטו לנצל אותו עד תומו בכדי להטמיע את ההשקפה הכביכול מתקדמת והנאורה והאנטי דתית שלהם.

הם ארגנו משפט ראווה פומבי לר' זוסיא ולמוהל ודאגו שדבר המשפט יגיע לכמה שיותר אנשים. המשפט נערך באולם גדול כשברור לכולם שהמשפט לא יהיה משפט צדק.

לאחר שהקטגור הקומוניסט עלה ונשא נאום ארסי נגד הרב והמוהל שהעזו למול את הילד ודרש שימצו עמם את הדין, ארגנו הקומוניסטים הרצאה מיוחדת מפיו של רופא יהודי קומוניסט שהסביר בצורה מנומקת ומדעית מדוע כל כך מסוכן ולא בריא למול תינוק מיד בתחילת חייו.

הרופא טען בין היתר שהמילה פוגעת במוח התינוק ועושה נזק לשכלו בעתיד.

בסיום הנאומים ניתן רשות למוהל להגן על עצמו. המוהל שהיה יהודי תמים, ירא שמים ומוסר נפש עלה לדוכן ואמר באופן הנוגע ללב:

"אינני יודע על מה אתם מדברים, אני מל ילדים כבר שנים רבות ומעולם לא ראיתי מישהו שניזוק מהברית בהמשך חייו. אינני רואה שום הבדל בין אדם שמלו אותו לבין אדם שלא מלו אותו, הנה למשל שופט זה,"

כאן הצביע המוהל אל עבר השופט שהיה קומוניסט אף הוא והמשיך במונולוג כשכולם מרותקים לכל מילה היוצאת מפיו: **"מלתי אותו בעודו תינוק ואינני רואה שזה הזיק לו."**

מבוכה השתררה באולם המשפט וכל טענות הקטגוריה הפכו ללעג ולקלס, ואכן תוך ימים ספורים בוטל כתב האישום¹⁴.

סיפור נוסף ידוע מהתקופה היא על מסירות נפשו של רבינו למצות מילה, אך סופו לא היה מרנין כקודמו.

יום אחד, יהודי קומוניסט שהוצרך לנסוע לתקופת מה, הביא לו לשמירה תינוק קטן.

רבינו שראה למולו תינוק לא מהול לא היסס ולא חשב חשבונות אלא על דעת עצמו ניצל את הזדמנות הפז שנקרתה בכניו ומיהר להכניס את התינוק בבריתו של אברהם אבינו.

49

כשהאבא חזר וראה את מה שנעשה לבנו חרה אפיו, הוא הזעיק משטרה ועשה מזה עסק גדול. העונש שקיבל הרב המבוגר היה אכזרי, קשרו אותו לסוס ועגלה וכך גרו אותו ברחובותיה של אודסה.

ערבות יהודית

למרות הפרהסיה היהודית שהתדרדרה לשפל של כל הזמנים, ולמרות הפחד המשתק מהשלטונות, לא נמנעו בני משפחת פרידמן מלהוכיח בתוכחת אהבה יהודים אחרים. אחד משכניהם לא הצליח לעמוד בלחצים הכבדים ובעל כרחו עבד בשבתות רח"ל. באחת השבתות ראתה אותו הרבנית מרת רחל בחזרתו מהעבודה כשבידו כיכר לחם טרי שהוא קנה זה עתה.

הדבר הפריע לה מאוד ובסערת רוחה היא אמרה לו: "על כך שאתה עובד בשבת בחוסר ברירה אין בידי למחות אבל מי מכריח אותך לקנות לחם טרי בשבת".

דבריה הכנים חלחלו אלא ליבו. לימים הוא יצא מברית המועצות וחזר לשמור תורה ומצוות¹⁵.

מריחוק מקום וקירוב הלב

למרות נחישותם ועוז רוחם של בני המשפחה, הרי שבכל הנוגע לדברי הרשות לא הסתכנו לחינם ושמרו את נפשם מיד שונא. הם פחדו לצאת מהבית ולא שוטטו כלל שלא לצורך.

אף בציוניהם הקדושים של זקניהם המגיד ממעזריטש ור' אברהם המלאך ששכנו במרחק לא רב מביתם לא נסעו הם ולא לקחו את ילדיהם לשם.

הנכד ר' שולם פרידמן סיפר שפעם אחת בילדותו אירע והם עברו עם הרכבת בפאסטוב - מקום מנוחתו של ר' אברהם המלאך, הם הדליקו נרות ברכבת ואף ערכו

15 מתוך חוברת על ר' מרדכי שטרנברג שעדיין לא באה בדפוס.

50

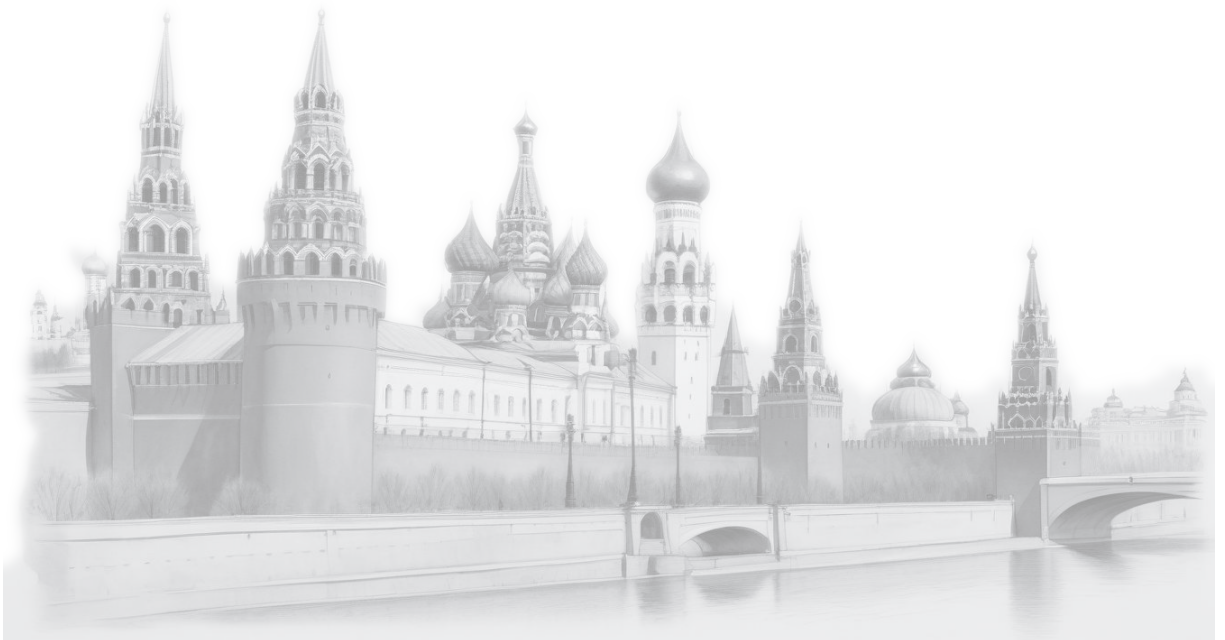
'השתטחות' על ציונו בתוך הקרון, אך לא העזו להתקרב יותר אל הציון הקדוש. אך במקרה זה נמנעו לא מאימת השלטונות אלא מחמת קדושת המקום. באוקראינה של השנים ההם סופרו כמה סיפורים על אסונות שקרו לאנשים שהתעסקו בהעברת הציון.

51

פרק ו: בית ועד לחכמים

52

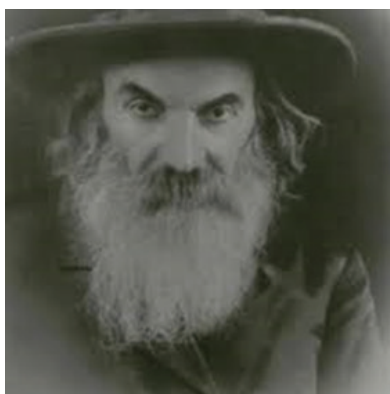

קשר עם גדולי הדור

חשוב לציין את הקשרים המיוחדים אליהם זכה הרב זוסיא עם צדיקי דורו. מלבד כמובן קשריו ההדוקים עם אדמו"רי בית רוז'ין ובויאן, אליהם היה קשור ודבוק כחסיד

צדיקי בית זוועהיל

הרה"ק ר' שלמה מזויעל

קשר מיוחד היה לו לרבינו עם הרה"ק רבי שלומ'קה מזויעל. כשעבר ר' שלומ'קה באודסה בשנת תרפ"ה בדרכו לארץ ישראל, התאכסן בביתו של הרב זוסיא. ר' שלומ'קה, שנכח בפליאה באווירה החסידית היוקדת שהייתה בבית, אווירה שהייתה מאוד לא אופיינית לבית באודסה החילונית, התבטא מתוך התפעלות שכבר בביתו של ר' זוסיא מרגיש הוא "אווירא דארץ ישראל".

לימים השתדכו צאצאיהם זה בזה כאשר יוצא חלציו ר' אברהם בנו של ר' מרדכי מזויעל - לימים האדמו"ר בעל אור אברהם מזויעל - נשא לאשה את בתו של ר' מרדכי שטרנברג, חתנו של ר' זוסיא.

א בעל שם'ס שטוב'

עוד בטרם נסגר השידוך, בשלב הבירורים, בקשה אם החתן הרבנית מזוועהיל אשת הרה"ק רבי מרדכי, לברר על משפחתו של ר' זוסיא. היא פנתה להרבנית מטשערנאביל אשת הרה"ק רבי משולם זוסיא מטשערנאביל וזו שיבחה בהתפעלות את כל משפחתו וביתו ודרך החינוך של ר' זוסיא.

הרבנית מטשערנאביל סיפרה שהיא ומשפחתה זכו ללון לינת לילה בביתו של הרב זוסיא בשהותם באודסה, והיא יכולה להעיד מכלי ראשון כי ביתו של ר' זוסיא היה נקרא בפי כל "א בעל שם'ס שטוב" - בית בעל שם טובי ממש. כך נגמר השידוך של

האדמו"ר רבי אברהם מזויעל.

גם הרה"ק רבי אליעזר זוסיא פורטוגל האדמו"ר הראשון מסקולען 'אבי האסירים', עבר בביתם כאשר הפליג מאודסה לארה"ב אחר שחרורו ממאסרו.

כן מסופר בקרב המשפחה על הרה"ק רבי זאב טווערסקי מרחמסטריווקא (חמיו של הרה"ק ה"אמרי חיים" מוויז'ניץ) שעבר בביתם. לכאורה היה זה בשנת תרצ"ד את עלה ארצה מזלטופול שבאוקריינה אחר הרדיפות שספג מהקומוניסטים.

למעשה כל מי שעבר באודסה והיה זקוק למנוחה או לינה מצא את מבוקשו במאור פנים בבית זה. כך שבמהלך השנים הצטרפו אלו להמוני חסידים ואנשי שם שעברו בעיר אודסה שהייתה עיר נמל, בדרכם לארץ ישראל וכולם התקבלו בכבוד על ידי ר' זוסיא.

נשיאי בית חב"ד

עם כ"ק אדמו"ר הריי"ץ

בתקופה מאוחרת יותר, תחת השלטון הקומוניסטי, נוצר קשר חם ואוהד בין הרב זוסיא לבין כ"ק אדמו"ר הריי"ץ (רבי יוסף יצחק שניאורסון האדמו"ר השישי לבית ליובאוויטש).

הריי"ץ שהנהיג בעוז את יהדות רוסיה מצא ברבינו אח לדעה ומוסר נפש לכבוד שמים. הם עמדו בקשרי מכתבים, והרבי הריי"ץ כתב עליו **"ידידי הרה"ג המפורסם והנודע"** כן כיבד אותו הרבי בביקור בביתו.

עוד לפני שכ"ק אדמו"ר הריי"ץ קיבל את הנשיאות, כנראה בשליחות קודש של אביו אדמו"ר הרשב"ב (רבי שלום בער שניאורסון האדמו"ר החמישי לבית ליובאוויטש), ביקר הוא בביתו של ר' זוסיא שהיה אז אברך צעיר מעט אחר נישואיו.

לפי ההשערה, הסיבה לביקורו היא מכיוון שהוא רצה לתהות על קנקנו של ר' זוסיא ולדעת האם הוא אכן מתאים להיות רבה של הקהילה החב"דית באודסה ולעודדו להמשיך ברוח המלחמה להשם ולישראל.

הרבנית, אשתו של ר' זוסיא הכינה תה עם 'ווארינקעס' -- דובשניות מעשה ידיה, ור' זוסיא קיבל בכבוד גדול את פניו של אדמו"ר הריי"ץ, מביקור זה נשתמר במשך השנים כפית בה השתמש הרבי הריי"ץ.

הרבי הריי"ץ

כאשר הרבי הריי"ץ יצא מביתו מלא בהתפעלות הוא אמר בתמיהה ובחריפות כדרכו: "אייכט א רוב און אייכט א ירא שמים" (גם רב וגם ירא שמים). היה זה מפליא בעיניו לראות בימים ההם רב שמתנהג ביראת שמים שכזאת.

בהמשך כאשר שתי בניו – ר' אברהם ור' שלום שכנא נחקרו ועונו במרתפי הק.ג.ב הם נשאלו על קשריהם עם הרבי.

איש הקשר

באודסה התגורר באותם ימים החסיד המפורסם ר' שמואל אבא דוליפקי, הוא היה איש הקשר ויד ימינו של הרבי הרש"ב ושל ממשיך דרכו של בנו יחידו הרבי הריי"ץ, כל הקשרים עם הרבי התנהלו באמצעותו. באחד מהמכתבים משנת תרפ"ח כתב הרבי מריגה לר' שמואל: "אני מבקש ממך להעביר את ברכותי לידידי הגה"ח רבי זוסיא".

הרב המקובל מדנייפרוכורטבסק

במשך שנות כהונתו ברבנות העיר אודסה נוצרו קשרים חמים בין הרב זוסיא ובין הרה"ק רבי לוי יצחק שניאורסון אביו של כ"ק אדמו"ר ז"ע, שכיהן ברבנות דנייפרוכורטבסק עד שנשלח לגלות באלמה אטה שבקזאחסטן.

הם נפגשו מספר פעמים באסיפות רבנים והכירו

הרבי בילדותו

המקובל הרה"ק רבי לוי יצחק שניאורסון

היטב זה את זה. אף זוגתו של ר' לוי יצחק, הרבנית חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר, הייתה מיודדת עם מרת רחל, זוגתו של הרב זוסיא.

מרת רחל פרידמן סיפרה כמה פעמים לצאצאיה שבמשך השנים כשהם נסעו בקיץ למקום המנוחה בקארלסבאד שבצ'כיה שהו הם שם בסמיכות לרבי לוי יצחק ומשפחתו, שבאו אף הם למנוחה במקום.

באחת השנים נתקעו הם במקום הנופש למשך תקופה קצרה היות והתחילו אז המהומות שקדמו למלחמת העולם הראשונה ולא היה באפשרותם לנסוע הביתה.

מרת רחל התגעגעה מאוד לילדיה שנתרו בבית וכשהיא הייתה רואה את בניו הקטנים של ר' לוי יצחק, הלא הם הרבי ושני אחיו הייתה היא בוכה מרוב געגועים לבניה שלה

זכרונות מילדותו של הרבי!

היא סיפרה שהיא זוכרת את כ"ק אדמו"ר שהיה אז ילד כבן שמונה-תשע ואמו הרבנית חנה הייתה נצרכת לזרז אותו שיבוא לאכול את ארוחותיו.

ר' לוי יצחק מצא עם ר' זוסיא שפה משותפת. הם שוחחו ביניהם לילות שלמים. לילה אחד היה ר' זוסיא מגיע לביתו של ר' לוי יצחק ולמחרת הגיע ר' לוי יצחק לביתו של ר' זוסיא.

לשווא עמלה הרבנית רחל לנסות לנתק את בעלה מהריתחא דאורייתא של השניים בכדי שינוח מעט.

בלב ים

בשנת תרע"ד הפליג הרב זוסיא עם זוגתו באנייה לגרמניה, אל אחת מעיירות המרכא.

על הספינה שהה באותה עת גם הרה"ק רבי ישראל מקרלין, מי שקיבל את הכינוי ה'פרנקפורטער' על שם עיר מגוריו.

במשך הנסיעה חשה מרת רחל שלא בטוב, וה'פרנקפורטער' דאג לשלומה.

בהמשך שהותם בגרמניה, נוצר קשר מיוחד בין המשפחות.

האדמור רבי ישראל מקארלין ה'פרנקפורטער'

האדמור רבי ישראל מקארלין ה'פרנקפורטער'

בהיותם בגרמניה ביקש הרבי ה'פרנקפורטער' שמרת רחל תסרוג עבורו גרביים. מרת רחל הייתה חפצה לשמש צדיקים ולכן הייתה דואגת לקנות עבורו בכל יום חמישי דגים לכבוד שב"ק.

באחד השבועות אירע משהו חריג כאשר הרבי ביקש שיקנו בשבילו דגים לכבוד שבת כבר ביום רביעי ללא שיתן הסבר לכך.

למחרת ביום חמישי נעצרו בפתע הרבי ור' זוסיא על ידי המשטרה. הסיבה הייתה מלחמת העולם הראשונה שפרצה בין גרמניה לרוסיה ובתור נתיני רוסיה הם נעצרו בחשד לריגול.

מרת רחל החלה מיד לפעול לשחרורם והיא נעזרה על ידי הרב המקומי שהכיר טובה לר' זוסיא על היותו אחראי לכשרות הסוכר.

בס"ד השתדלנות נשאה כרי זהם השתחררו בדקות הסמוכות לשבת ואף הצליחו להגיע הביתה בטרם פרוש השבת. אז הבינו כולם שר' ישראל בעיניו הצופיות דאג כבר ביום רביעי לדגים לשבת¹⁶.

הקשר עם הרבי מקארלין נשמר גם בהמשך כאשר חזרו לאודסה. באותה שנה לפני החגים שלח לה הרבי מברק עם ברכת שנה טובה כאות והוקרה על כל העזרה שלה

16 עדותו של הרב זושא פרידמן ממונסי ששמע מהסבתא הרבנית רחל רייזל פרידמן.

חפצי קודש

בנוסף לתשמישי קדושה ששרדו את המלחמות ואודותיהם הוזכר בתחילה, ירושות נוספות וחפצי קודש מהמגיד הוחזקו גם בידיה של אחותו של רבינו מרת שרה פריידא ע"ה.

אודותיה אין מידע ואפי' לא ידוע מי היה בעלה, אך זאת ידעו כי אמה מרת חיה הלא היא הסבתא שממנה הגיע הייחוס המשפחתי - הייתה גרה יחד עמה באותו בית.

כפית שנוצקה ממתבעות ברכה של ההיילגער רוז'ינער ובנו הרה"ק מסאדיגורא

נכדיו של ר' זוסיא סבורים כי מרחב ליבו של הסבא הוא ויתר למשפחתו על כל אותם חפצי קודש, אך לא רק מידת הוותרנות הייתה כאן אלא בעיקר מתוך נאמנות לאמירה שהייתה שגורה בכיון כי ייחוס הוא כמו "שמיכה", על האדם לבחור ולהחליט להתעטף בה אחרת אין לה משמעות.

59

פרק ז': ועידת קוראסין

60

בחודש חשוון תרפ"ז ארגנו רבני רוסייה וגלילותיה אסיפת רבנים דחופה, בקאראסטען שבחבל וואלין שברוסיה (כיום אוקראינה).

אסיפת רבנים זו הייתה תגובת נגד לאסיפת הקהילות שארגנה קהילת לינגראד. אסיפת קהילות זו של קהילת לינגראד הייתה למעשה פעולה חשאית של הייבסקציה ומגמתה האמיתית הייתה נגד הדת.

למול אסיפה זו ארגנו רבנים יראי שמים אסיפת רבנים בקאראסטען שעניינה היה חיזוק התורה והמצוות בקהילות היהודיות ברחבי וואהלין.

נשיא וועידה זו ומי שעמד מאחוריה היה כ"ק אדמו"ר הריי"ץ שפעל בחירוף נפש למען הפצת והצלת היהדות ברוסיה והשתתפו בה רבנים חשובים ויראי שמים מכל רחבי אוקראינה.

מטעמים דיפלומטיים קיבלה וועידה זו אישור רשמי של השלטון אך בסופו של דבר הייתה וועידה זו אחת העילות המרכזיות למאסרו הרב

של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ ולגזר הדין הנורא שהושת עליו (גזר דין מוות שהומר בסוף להגליה מחוץ למדינה ואין כאן המקום להאריך) למרות שהוא עצמו לא השתתף בוועידה מחמת הסכנה.

הרב זוסיא בוועידת קארסטין שורה שניה שלישי משמאל

אחד הרבנים הדומיננטיים בוועידה זו היה הרב זוסיא פרידמן רבה של אודסה. הוא מוזכר בהבלטה כאחד המשתתפים החשובים וכאחד הרבנים שנאמו באסיפה יחד עם הרב זווין ועוד רבנים חשובים.

אחד ממארגני האסיפה היה הרב ישראל מייזל ראש הקהל בקיוב, חסיד טשורקוב מובהק אשר עם זאת, לפי עדות בנו 'הייתה לו משיכה חזקה ללימוד חסידות חב"ד והוא למד והתעמק בה'.

במשך שנות תחילת השלטון הקומוניסטי נוצר קשר הדוק בין ר' ישראל לכ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע שאף כינהו באחד המכתבים 'ידיד נפשי'. ר' ישראל פעל רבות בשליחות כ"ק אדמו"ר הריי"ץ להצלת והפצת היהדות. עד היום נותרו מספר מכתבים מכ"ק אדמו"ר הריי"ץ לר' ישראל, חלקם ברמזים ושברי מילים, בעניין הפצת היהדות בחבל וואלין.

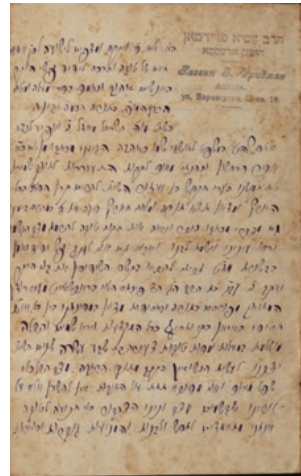
ישראל מייזל זצ"ל

כחלק מפעילותו של ר' ישראל היה הוא אחד מהמארגנים העיקריים של וועידת קאראסטען.

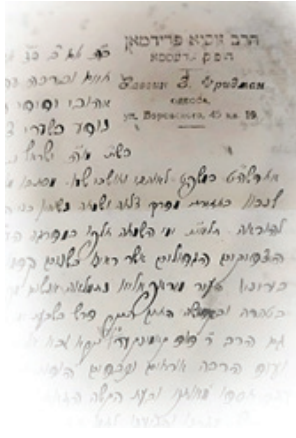
בשפת רמזים שאינה ברורה דיה ובכמה משפטים כאובים כתב ר' זוסיא במכתב סמוך לתקופה זו לידידו ר' ישראל מייזל.

המכתב נושא תשובה על שאלתו של האחרון על 'מצב ענייני הציבור'. אפשר להניח שמדובר בחלק ובהמשך לאותם פעולות שר' ישראל התעסק בהם בקיוב או בעניין וועידת קאראסטען בשליחות כ"ק אדמו"ר הריי"ץ.

"מצבי הכלכלי שפל מאוד ואני מדוכא תחת עול החובות. אין להישען אלא על אבינו שבשמים. מצב ענייני הציבור בלי תנועה לטובה. אנחנו מתאמצים לחדש ולבנות והמניעות גוברות וסותרות ומבטלות כל רעיון טוב.

ימי החג ממשמשים ובאים, הדוחק מרובה בכלל ובפרט ואין בידינו לזעוק ולהשמיע ענייני הקובלנא מעיר קיעוו. ידוע לי, גם אני מוצא מגרעות ואפשר העלמות בעניין לנינגראד וכבר נעשו

איזו צעדים כמובן בזהירות, ראיתי את העסקנים
 וטכסנו עצה, יש ענייני הרבים התלויים ודורשים
 פתרון, נקווה בקרב הימים לבוא להשוואה בדרך
 הנאות. אם יש בידו אנא ישמור הבטחתו. ואבקשנו
 להשפיע בעטו על ידי הנשמעים לבוא לעזרנו בכלל
 ובפרט. מפני צוק העיתים כשל כוחי ואני סובל
 מיחושים רבים שיש בהן ביטול תורה ותפילה."

מכתב זה הנו עדות מרגשת נוספת על פעילותם
 הענפה של רבני ישראל בשעות קשות, פעילות
 לטובת עם ישראל וכבוד שמים, ללא ליאות תוך סיכון
 עצמי גבוה.

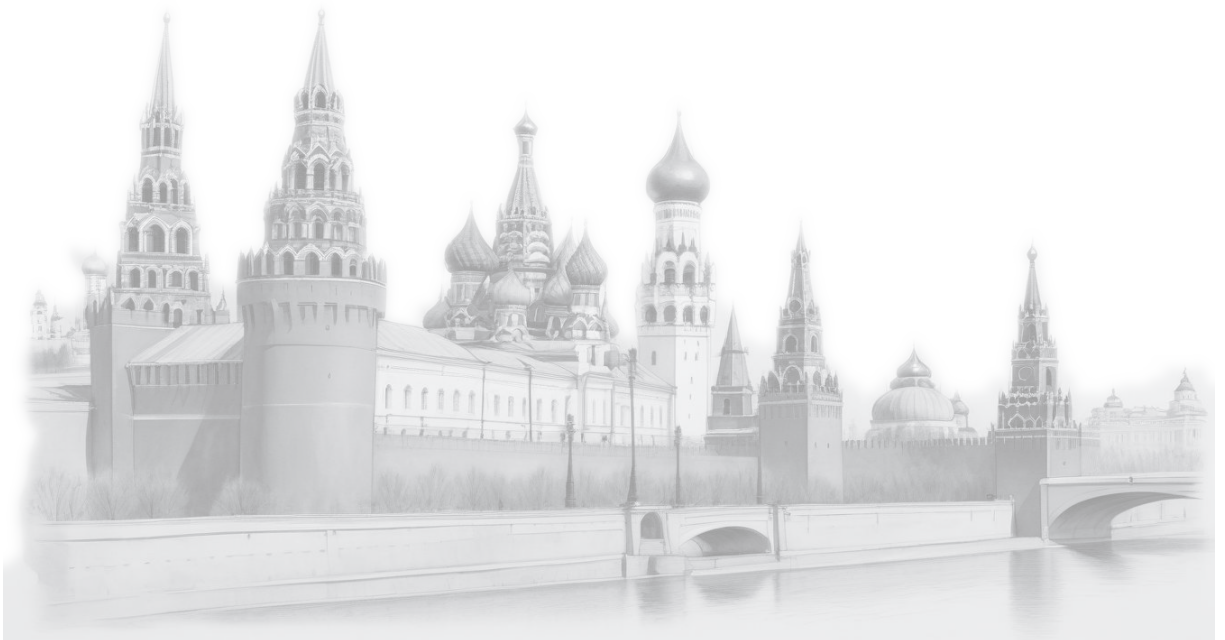
64

65

פרק ח: החקונה הסבולה במיורם

66

פנינה אחת מתוך חייהם העשירים ברוח של משפחת פרידמן נביא כאן עלי גליון בכדי להעביר את העצמות והרגש של דור דעה.

בשנת תרפ"ה בתחילת ימי השלטון הקומוניסטי נישא בנו השני של הרב זוסיא - ר' שלום שכנא הי"ד, לרעייתו מרת מרים שרה בת הרה"ק רבי נחום יוסף טווערסקי ממריופול שהיה אדמו"ר מגזע טשרנוביל.

החתונה התקיימה ברוב פאר בטו' באב בעיר מריופול שבסמיכות לבארדיטשוב. על שמחה זו יש מידע רב אודות לכמה מכתבים שהשתמרו בידי המשפחה והם שופכים אור על ההווי האותנטי של עולם מיוחד שחלף ואיננו עוד, ונותנים הצצה נוספת על דמותו של הרב ואהדת הקהילה אותו.

הכנות לחתונה

החתן בעצמו כותב לחברו הטוב ר' יוחנן אברבוך שעזב את אודסה מעט קודם לארה"ק ומתאר את ההכנות לחתונה כשהוא מצרף לו הזמנה לחתונה ומבקש שיעתיר עליו בתפילה במקומות הקדושים.

(בכל ציטוטי המכתבים השארנו את החומר כפי שהוא ולא נגענו במאומה)

"עוסק אני בלימודי כאז, אך כי צוק העתים לא יתנני ללמוד כדבעי ולעסוק בתורה בדעה צלולה אשר שמעתתא בעי צילותא, וסבות רבות מפריעם את לימודי ולא יתנוני ללמוד כמצטרך בעת הזאת, **אשר כל עתותי ספורות ויקרות אצלי מאד לאבד אפילו רגע אחת לבטלה**, אך השטן עושה את שלו ועושה כל מיני הצטדקאות להפריע ולהשבית הלימוד.

כן טרוד הנני כבר מעט בעניין נישואי הקרובים לבוא, אשר נשאר כבר זמן כמה שבועות להחתונה המיועדת להיות אי"ה בט"ו באב הבע"ל, כאשר תראה בההזמנה (בולעט) אשר אני שולח לך רצוף פה, ומחכה אני לקבלת ברכתך עוד קודם נסעי מאדעססא, כי מאוד יקרה היא בעיני ברכת אוהב וידיד נאמן כמותך.

ובקשתי שטוחה להזכירני במקומות הקדושים בעת היותך בשם, ותודה רבה

לך בעד הזכרתך אותי בתפלתך אצל הכותל המערבי.

ויה"ר שיקובלו תפלתנו לפני אדון כל, ושנושע בכל משאלות לבנו לטובה ולישועה שלמה בכלל ובפרט, ולקבוץ גליותינו הפזורה והנדחה לארצנו הקדושה והמבורכה במהרה בימינו בקרוב, אכי"ר."

הרב זוסיא בעצמו מגולל את ימי השמחה במכתב ששלח לחברו הטוב ר' ישראל מייזל אל ארה"ק. בהתרגשות ובשפה מליצית הוא כותב על שמחת 'נישואין בני היקר הרב המוסמך להוראה':

הוא מתאר בפירוט רב ובצבעים עזים את ימי ההכנה לחתונה ואת העליה לתורה בשבת שלפני החתונה שהתקיימה בביהכ"נ מלבוש ערומים שבאודסה ואת החתונה עצמה במריופול:

"בליל שב"ק נחמו התאספו הידידים הנאמנים לביתי לתפילת מנחה וקיבלנו שב"ק ה"ג יד"נ היקר ר"פ רפופרט וחבריו. ואחר הסעודה בביתנו חזרו ויבואו וישבנו ביחד עד חצות לילה בשמחה ביום שב"ק בבוקר התפללנו תפילת שחרית בבית והובילו את החתן היקר ברוב עם לביהכ"נ 'מלביש ערומים' כנהוג לקריאת התורה ותפילת מוסף. משם הלכנו הביתה ומצאנו שולחנות סדורים בכל החדרים על פי המשמשים המומחים, נכנסו כמה מאות אנשים, החתן דרש דרוש עמוק והריקודין עלו עד התקרה תחת הנהלת יד"נ ה"ר ברוך רוקח נ".

וכן ישבנו עד השעה השביעית וסעדנו סעודת היום ביחד עם כמה אנשים קרואים אשר לא היה בכח לזוז ממקומם. התפללנו תפילת מנחה וסעודה השלישית כדת של תורה.

אחר תפילת ערבית והבדלה באו המנגנים בכלי זמר והרעו בקול רנה וזמרה, התאספו ראשי העדה וכל הידידים, רקדנו ושמחנו וערכנו סעודת מלווה מלכה עד זריחת השמש, וכן ביום א' ויום ב' נכנסו ובאו אנשים רבים לברכת מזל טוב עד הצהרים. באו בעלי כלי זמר לנגן ברכת הפרדה ואחר שעה החמישית הלכנו פלוגת עם רב אל התחנה ושם המחזה נהדרה ברכות ונשיקות ונגינות ליוו אותנו...".

מעין עולם הבא

העירה מריופול

"תהלה לקל יתברך ימי השמחה חלפו במדרגה העליונה **כמו בחצרות הצדיקים הגדולים אשר ראינו בשנים קדמוניות**, אשרי מי שראה בעיניו.

העיר מיארפאליא נתמלאה אנשים מפה אל פה והכל היה בטהרה ובקדושה. החתן היקר דרש בשבעת ימי השמחה דרושים נפלאים. גם הרב ר' דוד קאמינקער מקיעוו נקרא ובא אל החופה והתענג מאוד ועוד הרבה אורחים נכבדים.

הודות והלל להש"ת אשר לא עזב חסדו מאתנו. ובעת הקשה הזאת בלי שום עזר ותמיכה מן החוץ הגיענו לזמן הזה ובכל הימים האלו הייתי בחינת מעין עולם הבא וגן עדן העליון ואחת שאלתי מאת השי"ת יחזקנו ויאמצנו להחזיק בכלי מחזיק את השמחה וגדלות המוחין על העתיד במדה טובה ישועה ורחמים...¹⁷.

מנהג ההקפות והחתן מאל

"...באנו אל התחנה בארדיטשוב יום ג' בבוקר ויצאו לקראתנו בני משפחתנו יותר מעשרה ונסעו אתנו ביחד אל מקום שמחתנו, הגענו למיריפול בשעה 1, הפגישה היתה בכבוד הגדול, כל אנשי העיר יצאו לקראתנו ורבים עמדו על הגגות והמעקות. המון רב הקיף את העגלות ובקול תרועת הכלי זמר נסענו

17 המכתב מארכיון ישראל מיזל. מאוספי הספרייה הלאומית.

העירה ושם עשינו הקפות סביב מקום השוק כמה פעמים לפי מנהג הישן עד שהובילונו אל בתי אכסניה אשר הכינו לפנינו. בשם מצאנו שולחנות ערוכים בכל המינים מאכל ומשקה ממתקים ומגדנות וסעודה גדולה.

אחר הטעימה כראוי הזמינו אותנו לבית מחותני הרב הצ' שליט"א לסעודת מקבלים עניים, ובערב סעודת חתן מאל בכל הפרושים ובאסיפת קהל גדול האורחים מהסביבה בשמחה גדולה, והחתן דורש מאמר נפלא וכל המסובין שבעי עונג.

(יצוין כאן שבכל נישואי ילדיו הנהיג מנהג קדוש זה של 'חתן מאל' – הקפות יום קודם החתונה עצמה)

ביום ה' יום החופה התפללנו תפילת הבוקר, טעמנו מעט והשתיה מרובה. הלכנו על ציון הק' צדיקי קאמינקא זי"ע ועכ"י, אין בכחי לתאר את ההתעוררות וחיות הקודש אשר שאבנו מעין עוה"ב, ושם הזכרנו את כל ידידנו ואוהבנו ובכללם גם אותו ואת בניו החביבים (ר' ישראל מייזל) והביאו שק גדול מלא לעקיף ומשקה לרוב ונתחלק בין הבאים ובתוכם גם ידי"נ הר' ברוך רוקח אשר נסע אתנו, ואחר כמה ספורים עריבים מעשי הקדושים נ"ע ונגונים מענין השעה הלכנו העירה ונכנסו בדרך אגב אל הבית וחדר אשר הוזמן לע"ע בשביל הזוג היקר, ועשינו לפי שעה חנוכת הבית בשמחה גדולה ורקודים שונים.

טיש חמשה עשר באב

משם הלכנו אל בית המחותן שליט"א וערכנו שלחן סעודה חמשה עשר באב יום טוב לישראל בגדלות מוחין עד השעה החמישית, התפללנו תפילת מנחה והלכנו אל בית אכסניה ופני החתן האירו כחמה בתקופתה ונעשה הכנה אל החופה...".

החופה

בא המחותן שליט"א ביחד עם כל אנשי העיר לקבלת פנים והובילו את החתן בשעה טובה אל החופה וכל הרחוב נתמלאה עד אפס מקום. עמדו צפופים

בלי שום אפשרות לזוז ממקום עד שקראו גבורים מומחים ועשו דרך בעגול סביבותינו.

והחופה היתה בטהרה ובקדושה כמו בחצרות הצדיקים הגדולים בשנים קדמוניות. המשתה נמשכה עד אור הבוקר בדיצה ושמחה וגם אז דרש החתן היקר דרוש ופלפול גדול.

וגם זאת להודיע תודה לקל יתברך החתן הנחמד מוסמך להוראה וחכמתו תאיר פניו ומצא חן בעיני כל רואיו.

וכן בכל שבעת הימים ישבנו ושמחנו ומצאנו פנים חדשות לברך שבע ברכות כדבעי, וביום ג' אחר הסעודה נסענו משם בשמחה ושירה וזמרה עד התחנה ובאנו לאדעס ביום ה' בקר.

וגם בפה עשינו כעין אסרו חג ותשלומין קידוש היום כראוי ומאוד חשקה נפשנו להשאיר את הרשימו קדישא על העתיד, השי"ת יעזור וישמחנו כימות ענינו במידה טובה.

בני היקר נשאר לעת עתה במירופיל עם רעייתו המשכלת ומושלמת בכל המעלות ומדות טובות אשר מצא טוב בעזה השי"ת ואקווה להשי"ת אל יעזבנו ויזמין לו בקרוב מקום טוב ופרנסה בריוח...".

פטירתו

כנראה בגלל היותו רב מכובד, מבוגר וחולני לא מיהר השלטון הקומוניסטי לטפל בו למרות שהם הכירוהו היטב. בסופו של דבר הם גמרו אומר לטפל בבניו.

גוף שבור נשמה פורחת

ר' זוסיא היה חלוש וחולה בגופו. אך לא איש כמוהו יירתע.

מעודו סבל ר' זוסיא ממיחושי לב שונים וכשהתעצמו הרדיפות הנוראיות של הגפא"ו

ועידת רבני אוקרינה תשס"ז על קברו של רבה של אודסה

נגד היהודים המעטים
שומרי התורה
והמצוות, אלו שעדיין
התאמצו לשמר את
הגחלת היהודית
ברוסיה, לא עמד
בזה ליבו ובעיצומם
של ימי הטיהורים
הסטאליניים
השיב הוא את נשמתו

ליצורה כשהיא עמוסה בתורה ובמעשים טובים.

בט' טבת תרצ"ז, בהיות ר' זוסיא כבן שישים בגילו אך זקן ושבע ימים במעשיו ובחיי
הקשים נאסף הוא אל עמו.

חרף המצב הקשה נערכה לר' זוסיא הלוויה גדולה ורבת משתתפים שבאו לחלוק
כבוד לרבה של אודסה.

הוא נטמן בבית החיים באודסה כשהוא עטוף לבקשתו בקיטל מיוחד שהיה ברשותו
מירושתו של הרה"ק רבי יעקב ישראל מטשרקאס בן הרה"ק רבי מרדכי מטשרנוביל
וחתנו של כ"ק אדמו"ר האמצעי.

אמו הקשישה מרת חיה פרידמן שלקחה אותו לפני קרוב לשישים שנה אל הרה"ק
רבי אברהם יעקב מסאדיגורה בהיותו כבן שלוש, צעקה כעת אחר מיטתו, בשעה

מצבתו הזמנית שהוקמה לאחר השואה

מצבתו הנכחית

שהורידו אותו אל בור הקבורה הכרוי: 'זישא, גידענק אז די ביסט א ביונער חסיד' (זוסיא, זכור שאתה חסיד באיאן). היא אף התעקשה שלא יוציאו את המיטה עד שמצאו את המטבעות שהיו לו מה'פחד יצחק' מביאן וקברוהו עם המטבעות¹⁸.

על מצבתו נכתב:

פ"נ

הרה"ח בנן של קדושים

שמיש בכתר הרבנות פה עיר אדעסע כשלושים שנה

ניהל את עדתו במעגלי הצדק והיושר ואת בניו ובני ביתו הדרוך בדרך התורה והמצווה

מוה"ר הרב ר' משולם זוסיא ב"ר אהרן נחמן פרידמאן

תנצב"ה

כ"ש תרצ"ז ט' טבת¹⁹

אותיות קרות וכשוטות שמחביאות מאחוריהן עולם שלם וכביר שאיש לא יכול לעמוד על גדלו וטיבו.

הרבנית רחל רייזל פרידמן

מאחורי אדם גדול עומדת אשה גדולה, כך אומר העולם. אך הדבר ניכר שבעתיים אחר פטירתו של בעלה. הרבנית רחל רייזל, אשתו של רבינו לא נכנעה והמשיכה לחנך את בניה בעוז ובתעצומות כפי רוחו של בעלה המנוח.

בסמיכות זמן לאחר מכן נרצחו שנים מבניה במאסר. אך היא לא נכנעה מכך ולא נרתעה. שנים לאחר מכן היא חותמת במכתב לאחד מנכדיה ומכנה את עצמה בכאב

בלתי מוסתר 'רחל' מבכה על בניה פרידמן:

האל אמפה על קניס

18 מתוך חוברת על ר' מרדכי שטרנברג שעדיין לא באה בדפוס.

19 המצבה הזמנית שנבנתה לאחר השואה התגלתה בשנים האחרונות וזה נוסח המצבה עם השם משולם זוסיא אך ע"פ הידוע במשפחה שמו היה זוסיא בלבד.

בהקשר זה מסופר סיפור נורא, במשך תקופה מסוימת נמנע בנה השלישי ר' יעקב מלכתוב לה. באחד ממכתביו אליה נימק הוא את הנהגתו זו בכך שהוא מאוד עסוק וטרוד ואין לו פנאי לכתוב.

למעשה נרדף אז ר' יעקב על חייו והוא נאלץ לגור כשומר בבית הקברות אך משום מה חשדה בו אמו שבגלל הסכנות העצומות מקל הוא מעט בשמירת השבת.

יום אחד רואה חתנה ר' אהרן חזן את חמותו יושבת וכותבת מכתב בעודה בוכה בדמעות שלישי. היא כתבה מכתב חריף ביותר לבנה הקטן ושם היא טענה לעומתו 'היתכן ששני אחיך הגדולים נרצחו על קידוש ה' ואתה מזלזל בקדושת השבת, האם לכך חינכנו אותך?'

אין צורך לציין שחשש זה לא היה נכון, ר' יעקב שמר את התורה ומצוות בהידור ומסר את נפשו על כך. אך מדהים לחשוב על תגובתה של אותה אשה צדקנית, אשר שני בניה נרצחו על קידוש ה', והיא, במקום לרטון, לכאוב ולהתלונן כועסת היא על אחרון בניה על כך שאולי הוא אינו הולך בעקבותם²⁰.

לסיפור זה יש להוסיף את מה שסיפר ר' אהרן חזן, שבמשך התקופה לאחר שנהרגו שני גיסיו הי"ד בעוון הפצת תורה, החלו אנשים לטעון לו כי אסור לו להמשיך ללכת בדרכם מאחר והוא מסכן את עצמו ואת המשפחה.

הגדיל לעשות 'למדן' אחד שטען כלפיו שאין למסור את הנפש על חינוך הבנים ולכן יש לשני גיסיו דין של 'מתחייב בנפשו'. בטענות אלו ניסו הם להניא אותו מלהמשיך לחנך את ילדי המשפחה בחירוץ נפש.

וברקע ההתלחשויות הללו לא זו שאמנם של שני הנרצחים לא תמכה בדעה זו אלא היא עוד הוכיחה את הבן השלישי כיצד הוא מהין שלא ללכת בדרכם של אחיו.

עזר כנגדו

בחיים חיותו של בעלה הגדול עמדה היא לימינו בכל פעולותיו, היא טרחה והכינה את כל מה שנדרש והשקיעה את כל כוחותיה במפעליו הכבירים.

20 'המאבק והניצחון' פרק י'.

75

מסופר שפעם אחת כשגמרה להכין את מאכלי השבת נשארה בלי קורטוב קמח עבור אטריות לשבת ולא היה בידה די כסף לקנות קמח. בלי להסס מכרה היא את אחת מטבעותיה ומיהרה לקנות קמח ובלבד שלא יחסר מאכל ממאכלי השבת קודש.

וכאמור גם לאחר הסתלקותו המשיכה את פעולותיו. נכדיה המשיכו לבוא ללמוד תורה בביתה ובבית בתה מרת לאה חזן כשמי שמילא את מקום המלמד הוא חתנה ר' אהרן חזן.

הרבנית רחל רייזל פרידמן

תחבולות עתיקות

כמו כל היהודים בגלות גם הסבתא שאבה השראה מדור החשמונאים ותחבולותיהם, לעיתים הייתה נועלת את הילדים הלומדים תורה בתוך הבית והיא עצמה הייתה מתיישבת מחוצה לו.

הפעולה שימשה כאמצעי הסוואה וכאשר בא אורח לא קרוא, הייתה אומרת בתמימות שאינה יכולה לפתוח את הבית היות והבת שלה יצאה קודם מהבית ולקחה עמה את המפתח היחיד כך שהיא מחכה לה שתחזור ותפתח לה את הדלת.

לפעמים היו הילדים נוקטים באמצעי זהירות אחרים. הם היו פורשים על השולחן דומינו ושאר משחקים וכש'אורחים' היו מגיעים היו הם תוך רגע כמימרה כבר שוקעים בתוך המשחק הסוער²¹.

יוצאים מהמסך

בשנת תשכ"ד קיבלה סוף סוף מרת רחל אשרת יציאה מרוסיה הסובייטית.

21 אגב מעניין לציין שמועה שמסרה הרבנית רחל בשם הרה"ק מרוזין, שאמר שלפני ביאת המשיח יתרבו כל כך הרעבע'ס כמו הקלויסטערס (הכנסיות במוסקבה, שבימי הצאר הייתה מלאה היא ועמוסה בכנסיות).

כיתוב על מצבת הסבתא רחל רייזל ע"ה בהר הזיתים

ביום ג' חשוון תשכ"ד נערכה לכבודה מסיבת פרידה נרגשת בבית נכדה ר' ישראל דוד פרידמן בשילוב סעודת הילולא של הרה"ק מרוז'ין ולמחרת עלתה ארצה והגיעה להתגורר בבני ברק.

העיתונות החרדית דאז קידמה את פניה בברכות 'ברוכים הבאים' כיאה לאשת מסירות נפש שעלתה מעמק הבכא.

ר' חיים שלום דייטש מספר שבשעתו הלך הוא עם עוד כמה מידידיו לקבל את פניה ולשמע ממנה על אודות חיי מסירות הנפש מאחורי מסך הברזל.

כשהגיעו נכדיה לקדם את פניה בשדה התעופה נתב"ג ראתה היא את אחד מנכדיה בבגדי שבת חסידיים. אמרה היא לו בעוז שאפיין אותה: "אתה בוודאי חושב שאני מתמוגגת לראות אותך לבוש עם כל הלבושים החסידיים. דע לך שברוסיה השארתי צאצאים שהם ברום המעלה בשמירת התורה והמצוות".

כוונתה הייתה לחתנה ר' אהרן חזן עם שלוש עשרה ילדיו ולנכדה ר' ישראל דוד פרידמן עם עשרת ילדיו שאז עדיין נותרו מאחור, ברוסיה. כולם מתחנכים בדרך ישראל סבא.

אם הבנים שמחה

הרבנית רחל רייזל פרידמן נפטרה בשם טוב ובשיבה מופלגת בג' אדר ב' תשל"ח. בת תשעים ושש הייתה בפטירתה וזכתה לראות עולמה בחייה בהותירה דור מפואר, נינים ובני נינים אשר כולם הולכים בדרכי התורה והחסידות לשם ולתפארת הסבים הק' וזיידע זושא זצ"ל.

77

פרק א: בניו הקדושים

78

משפחתם

בפרק זה נחזור מעט לאחור ונפרוש מעט קווים לדמותם של בניו ובנותיו החשובים של רבינו.

האחים אברהם ושלום שכנא הי"ד בילדותם באודסה

במספר מילים פשוטות אך עוצמתיות מעידה אשתו הרבנית רחל, כעשרים שנה לאחר הירצחם של שלושת בניה:

"מיינע קינדער זענען קדוש מרחם אמם" [-ילדי קדושים הם מרחם אמם]²².

מילים כנות שרק אמא יכולה להעיד עליהם.

בניו היו:

הגה"ח ר' אברהם פרידמן הי"ד.

הגה"ח ר' שלום שכנא פרידמן הי"ד.

הגה"ח ר' יעקב פרידמן הי"ד.

ובנותיו:

מרת מלכה סויבל פרידמן. אשת הרה"ח ר' אברהם ישכר דב (ר' בערל) הלוי סלבודאנסקי ע"ה.

מרת גיטל אשת הרה"ח ר' מרדכי (ר' מוטל) שטרנברג ע"ה.

מרת לאה נחמה אשת הרה"ח ר' אהרן מנדל חזן ע"ה.

מרת מרים אשת הרה"ח ר' אברהם איזרעלעוויטש ע"ה.

בנוסף היו במשפחה שני בנים נוספים שנפטרו בקטנותם.

22 מתוך מכתבה של מרת רחל פרידמן. מודפס לקמן במדור מכתבים.

את שמות בניו ובנותיו נתן רק לאחר הסכמה שקיבל באמצעות טלגרמה מאת רבו הרה"ק מסאדיגורא ואח"כ מאת בנו ה"פחד יצחק".

באורח פלא יצא כך שכל בנותיו נושאים את שמותיהם של בנותיו של ה"קדוש ישראל" מרוז"ין זיע"א.

באופן כללי ניתן לומר על בניו של הרב זוסיא, שכל מי שהכיר אותם היה דומה עליו כאילו נוצקו הם כולם מחומר אחד. הם היו עשויים כאביהם ללא חת, בעלי יראת שמים מופלגים ויחד עם זאת מסבירי פנים לכל אדם שחיוך לא מש משפחותיהם.

ר' אברהם פרידמן הי"ד

בנו בכורו של ר' זוסיא, ה"ה הגאון החסיד ר' אברהם פרידמן זצ"ל הי"ד, שמו 'אברהם' ניתן לו עפ"י ציווי אדמו"ר הק' ה"פחד יצחק" מבאיאן זצוק"ל, שצווה להנציח את זקנו של הרך הנימול הלא הוא הרב החסיד ר' אברהם פרידמן ז"ל.

רבי אברהם פרידמן הי"ד

ר' אברהם היניק התעלה בתורה ובחסידות²³ אודות החינוך והמסירות ששאב מבית הוריו, ובעודו צעיר לימים, עוד בחיי אביו ר' זוסיא, שנתיים אחר נישואיו, כבר החל לשמש כדיין ומורה צדק בעיר אודסה, למרות הסכנה הגדולה שבמשרה זו.

כאביו אף הוא היה עשוי ללא חת ומסר את נפשו למען שמירת התורה והמצוות.

'בנו הבכור, אברהם, היה בעל יראת שמים טהורה באותה רמה של אביו. אכן, כזו הייתה גם אמונתם של כל בני המשפחה'²⁴.

כך מספר ר' אהרן חזן, חתנו של ר' זוסיא.

23 ר' אהרון חזן בספרו "המאבק והצחון" עמ' 73 כותב: 'בנו הבכור, אברהם היה בעל יראת שמים טהורה באותה רמה של אביו,

אכן כזו הייתה גם אמונתם של כל בני המשפחה'.

24 ר' אהרן חזן, 'המאבק והצחון', פרק י'.

רבי אברהם פרידמן הי"ד

"אברהם גיסי היה חכם ואהוב על הבריות כמו חותני, הוא הלך בדרכי אביו ר' זוסיא וביתו היה פתוח לאורחים, דרשותיו לפני הציבור היו משובבות נפש, ומראהו היה נאה ואצילי."

כאשר הגיע לפרקו²⁵, הוצעו לו עשרות שידוכים עם בנות ממשפחות רבניות ועשירות, הוא דחה את כולן ולבסוף נשא לאשה את בתו של סוחר שלא היה אמיד במיוחד אך היה איתן בשמירת התורה ואף פעם לא שלח את ילדיו לבתי הספר הסובייטים."

ילדיו של ר' אברהם למדו כמובן ב'חידר' המחתרתי שבביתו של זקנם ר' זוסיא. וקיבלו את חינוכו החם והבלתי מתפשר של הסב הגדול.

כבר אז כיהן ר' אברהם כרב ופעל רבות ונצורות באודסה לצד אביו.

בימים ההם עמד סטאלין ימ"ש בראשות השלטון בברית המועצות. ימיו היו הימים הקשים ביותר ליהודים וליהדות מאחורי מסך הברזל, מגמת השלטון שלו הייתה לחסל כל זכר ליהדות רח"ל, בכל רחבי המדינה רבנים וכלי קודש נלקחו ונהרגו ולא נודע מקום קבורתם, וכל האנשים שהפיצו יהדות חוסלו ללא היסוס.

מטבע הדברים ר' אברהם סבל רדיפות רבות ואף אימים מצד השלטונות. הוא הבין היטב את מצבו וחשש מאוד לגורלו אך אם זאת הוא לא נרתע ולא נסוג אחור.

הוא המשיך בעוז בכל פעולותיו. הוא הסתובב באודסה במראה חסידי מלא וחינך כך גם את ילדיו.

מי לנו גדול מכ"ק אדמו"ר הריי"ץ אשר כותב עליו במכתב מיוחד²⁶ ששלח לאביו ר' זוסיא:

בשמחה קראתי מכתב מאחד מידידיי שי' אשר כתב לי אודות מעלת בנו

25 היה זה מיד לאחר המהפכה כשיחסית היה עדיין התעניינות בבחור בן תורה בעל יר"ש.

26 במכתב מריגה ט"ו מנ"א תרכ"ח.

היקר והכי נעלה הרב שי'. השי"ת יחזקהו ויאמצהו ללמוד וללמד ועלה יעלה בעילוי אחר עילוי בכל טוב מנפש ועד בשר'.

לא צריך להתאמץ בשביל להבין מה מונח מאחורי שורות אלו. מתברר שפעילותו של ר' אברהם 'ללמוד וללמד' במסירות נפש, הגיעה כמובן לאוזניו של כ"ק אדמו"ר הרי"ץ שמצודתו פרושה הייתה על כל המרחב הרוסי. חוסר הפירוט במכתב זה - מטעמים מובנים כמובן - מעיד יותר מכל על פעילותו העניפה של ר' אברהם.

לאחר פטירת אביו בט' טבת תרצ"ז הוכתר ר' אברהם תחתיו למלא את מקומו ברבנות העיר אודסה. למעשה לא נשאר אז הרבה מאודסה היהודית למגינת לב, אולם ר' אברהם המשיך בעוז את למלא את חללו הגדול של אביו בארגון המניינים ושאר הפעילות וכמובן עיקר העיקרים - חינוך הילדים.

גדולה לגימה

הוא הבין את מה שמבין כל מחנך ותיק, שבשביל לשמר את הגחלת זקוקים ל"אירועים" וכנסים שיאחדו את הלבבות ויתנו חוסן לעמוד בכפי הסערה.

לכן היה מארגן בכל ראש חודש סיום משניות בנוכחות כמה עשרות יהודים, לרוב מבוגרים, במסגרת 'חברת המשניות' שפעלה בעיר שנים רבות. הוא עשה ככל יכולתו כדי לשמר את הקיים יחד עם נסיון להפיץ עוד תורה ויהדות.

נתפס על דברי תורה

התאריך: ליל אדר ב' תרצ"ח - זמן לא רב אחר פטירתו של ר' זוסיא. היה זה בעיצומו של אחד מאותם סיומי משניות שהוא ערך בנוכחות כחמישים יהודים, לפתע פרצו אנשי הגאפ"ו לתוך החדר ואסרו את ר' אברהם לעיני כולם.

למרות שהתרחשות מעין זו נלקחה בחשבון ובאופן אירוני ניתן אפי' לומר שהיא באה באיחור רב לעומת המקובל, הרי שדבר מאסרו קרע את הלבבות ורבים הרגישו יתומים מאב.

הרשעים לא הסתפקו בזאת ולאחר כחודש ימים באה הבשורה המרה כי הוא עבר עינויים קשים ונרצח על קידוש ה' באופן הנשגב ביותר ביום ב' ניסן תרצ"ח הי"ד²⁷.

במרתפי הק.ג.ב

מסמכים מקוריים שהשתמרו מחדרי החקירות מרעידים כל לב ומעידים יותר מכל על רום דרגתו של ר' אברהם במושגים בלתי נתפשים של מסירות נפש.

החומר כולל את מה שאמר לחוקרים במהלך החקירות והעינויים בלא שידע שיום יבוא ועין סקרנית תציץ בהם. וכמו בן למשפחת פרידמן הוא לא נרתע מלומר את כל האמת לחוקרים.

להלן חלק מתרגום מרוסית מדבריו של רבי אברהם הי"ד בחקירות:

גדלתי מגיל צעיר על ידי אבא שלי, רב. אבי היה עוין לכוח הסובייטי וגידל אותי ברוח לאומנית אנטי-מהפכנית. בשנת 1923, כשהייתי רק בן 19, קיבלתי את הזכות להיות רב.

גם כל האחים שלי רבנים, ובכלל כל המשפחה שלי מורכבת מרבנים. תמיד הייתי קשור לדמויות בולטות בדת היהודית. עד שנת 1926 למדתי ב"שיבותא" אצל אבי, רב בולט.

נדרשים תשעה קבין של עוז רוח בשביל לומר דיבורים מעין אלו לפקידי המשטרה הקשוחים.

בית הכנסת של 'הצועקים' באודסה בה כיהן רבי אברהם כרב

באחד מרישומי הפרוטוקול של החקירה מכונה בית הכנסת בו כיהן כרב **"בית הכנסת של הצועקים"** שם זה מסתבר ניתן לו עקב התפילות הרותחות בהתלהבות חסידית שנשפכו ממנו חוצה אל הרחוב. מה שככל הנראה זיכה אותו בשם החריג על ידי גויי האזור.

27 ר' דוב בער רבינוביץ, ליקוט בעיני תורה ותפילה ועבודת השי"ת, גליון תר"ע, ויגש תש"ע.

במשך שנים רבות לא ידע בנו ר' ישראל דוד, ששרד את אימי התקופה, את תאריך פטירתו של אביו. רק לפני כמה שנים הצליח השליח באודסה הרב אברהם וולף לאתר מסמכים מהימנים שגילו את תאריך הירצחו. הי"ד.

בניו של ר' אברהם

בהתרפקות וגעגועים מתאר גיסו של ר' אברהם, ר' אהרן חזן, את ביתו של גיסו ואת בנו אהרן נחמן הי"ד. אגב כך שוב אנו מקבלים חרך הצצה מדהים לאורח חייהם הבלתי מובן של כל בני משפחת פרידמן:

"אברהם גיסי היה חכם ואהוב על הבריות כמו חותני. הוא הלך בדרכי אביו ר' זוסיא וביתו היה פתוח לאורחים. דרשותיו לפני הציבור היו משובבות נפש...

לאברהם היו ששה בנים, המבוגר שבהם היה אהרן נחמן שאביו ואני אהבנו בכל לבנו. אהרלה היה יפה תואר ונעים הליכות, הוא היה ילד מבריק מלא חן ועדינות. אברהם השקיע מזמנו ומרצו לחנך את בנו זה באופן מיוחד והביאו לרמה של לימוד ויראת שמים שהייתה נדירה אצל נערים בני גילו בכל מקום שהוא. שמעתי כי במסיבת הבר מצווה שלו הוא אמר דרשה יוצאת מן הכלל. הייתי לומד אתו לעיתים קרובות.

בשנות גידולם קיבלו אהרלה ושאר אחיו את העובדה שהם שונים מילדים אחרים. עד גיל שש הם היו משחקים בחצר עם כל הילדים, מגיל זה ואילך הם ידעו שהם מתחילים ללמוד תורה באופן רציני. הם נשאו בבית ולמדו בסתר. הוריהם כמעט לא הרשו להם לעזוב את הבית או את החצר, הסכנות שבחוץ היו מדי ממשיות מכדי להקל בהן ראש.

אהרלה ואחיו היו חדורים אמונה בה' ללא חת ומסורים בכל לבם לתורה ומצוות. אם כי המבוגר שבהם היה בסך הכל בשנות העשרה המוקדמות. הם לא סטו כהוא זה מדרך התורה, היו להם פיאות והם לא הלכו ארבע אמות בלי ציצית וכיפה. הם לבשו אבנט בכל פעם שעמדו להתפלל. מעולם לא החסירו שום תפילה בבוקר ובערב והיו הולכים לבית הכנסת בגאווה. הם משכו את מבטם של הכל כולל של סוכני הגפא"ו הזדוניים. ילדים יהודיים

ברחוב היו לועגים למראם וזורקים עליהם אבנים. הייתי נוכח בעצמי באחד המקרים האלה. ילד אחד זרק אבן על אהר'לה ודם נזל מן הפצע. עברנו ליד קבוצת בנות ברחוב ואחת מהן ירקה על פניו, כל הבנים סבלו השפלה כזאת

גם לאחר שאביהם נתפס לא שינו הילדים את דרכם. הם המשיכו להתפלל בבית הכנסת בוקר וערב ולמרות שאביהם כבר לא ישב לצידם ללמדם הם עדיין המשיכו ללמוד תורה ככל שיכלו. רעייתו של אברהם, שרה, קבלה עבודה בבית חרושת בטוויית חוטים להביא טרף לביתה, אף אחד כמעט לא העז לבקרם בביתם כי באודסה ידעו כולם שהנפא"ו פוקח עין בקפידה על הבית. בכל זאת החלטתי שיהיה מה שיהיה אני אבקר אצלם. הייתי מבקר לעיתים תכופות ככל האפשר בכדי לדבר עמם ולשמור על רוחם הטובה²⁸.

אשתו ובניו של ר' אברהם המשיכו בדרכו כאילו כלום לא היה. ה'חיידר' בביתו של הסב המנחו או בביתם של שאר בני המשפחה ר' זוסיא המשיך להתנהל וכעת על ידי הרבנית רחל אשתו של ר' זוסיא.

הרה"ח ישראל דוד פרידמן ז"ל

בימי השואה הנוראה בתחילת שנת תש"ב בטבח אודסה הנורא שבו נרצחו מרבית יהודי אודסה, מי בתליה מי בשריפה או בהרג לתוך בורות. אז נהרגו גם אשתו שרה וחמשת בניו הי"ד.

היחיד ששרד בניסים ממשפחה זו הוא בנו הרה"ח ר' ישראל דוד ז"ל לימים מחשובי חסידי באיאן.

ר' שלום שכנא פרידמן הי"ד

בנו השני של ר' זוסיא היה הרב ר' שלום שכנא הי"ד.

כיתר בני משפחת פרידמן גדל אף הוא להיות חסיד ותלמיד חכם.

28 ר' אהרן חזן, 'המאבק והנצחון' פרק י"ב.

ר' שלום שכנא התקבל מיד לאחר נישואין לרבנות בעיר טולצ'ין ולאחר מכן ברומנובקה. אלו היו עיירות יהודיים שנאבקו בגבורה עד שיד הרשעים הכריעה אותם ור' שלום שכנא נאלץ לברוח מהם. כך במשך השנים הבאות נדד מעיר מלעיר מאימת הגאפ"ו ובכל מקום אליו הגיע התקבל מיד לכהן כרב המקום.

לאחר כמה שנים קיבל הרב הצעיר הזמנה לקהילת חותנו מירופול לכהן שם כרב אך גם שם כעבור זמן הקהילה היהודית לא שרדה.

האכסנייה מחזרת אחר בעליה וממירפול הוא נדד עם משפחתו לעיר הגדולה בארדיטשוב, עיירת מוצאו של אביו, שם הוא כיהן כרבה האחרון של בארדיטשוב בימי השלטון הנוראי של הק.ג.ב.

רבי שלום שכנא פרידמן עם בניו דוד, מאיר ומרדכי הי"ד

באותם שנים העיר בארדיטשוב הייתה מלאה ביהודים, כ-80% מתושבי העיר היו יהודים והשפה המדוברת בה הייתה אידיש, כ-30 בתי כנסת פעלו בעיר עד שנסגרו אחד לאחד.

הוא עשה שם ככל יכולתו בכדי לשמר את גחלת היהדות וכאביו גם הוא העדיף לחנך את ילדיו בביתו תוך סיכון חייו ולא למוסרם לידי החינוך הקומוניסטי הכפרני²⁹.

באגרת ששלח אל ידידו הרה"ח ר' יוחנן אוורבוך ז"ל,³⁰ בעודו בימי בחרותו, מתאר

29 ר' אהרן חזן, 'המאבק והניצחון' פרק י'.

30 בן הרה"ח ר' הירש מנדל אוורבוך ז"ל משפולא, בן אחר בן להרה"ק ר' זושא מאניפולי ז"ע, שהיה חסיד נשוא פנים ובעל מדריגה ואוצר בלום של חסידות, בעת עלייתו לא"י שהה כמה שנים באודסה ונתיידד עם ר' זוסיא, בשנת תרפ"ה עלו לא"י.

ר' שלום שכנא את קושי הגזירות תחת שלטון הקומוניסטים, ובתוכן דבריו אפשר לראות את יגיעתו בתורה מתוך מסירות נפש ממש.

... והנה שאלתני ידידי להודיעך ממצבנו בכלל, איך אמרתי אספרה מכל תקצר היריעה מהכיל, וגם אם היה לאל ידי להשמיע נחת וטובה כי אז לא מנעתי מאתך להשמיעך מכל, אבל למרות רצון כולנו אין ביכולתי להשמיעך כזאת, ולספר מההוה אין ברצוני להדאיב את נפשך נפש יקרה, בידעי היטיב כי תגרום לך עגמת נפש ויסורים, ומעצמך בין תבין את אשר אתנו, האחת לבד אוכל לכתוב לך, כי אם גם בעת היותך כאן לא היה המצב אז בטוב, ירד עוד עשר מעלות אחרנית מאז ועד עתה, וכל יום קשה מחבירו בחומר וברוח אשר תלוי זה בזה, ועד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבוא כאשר נבאו לנו חז"ל מראש, ונתקיימו בנו בכל פרטיהם ודקדוקיהם, זהו כעת מצב כל האומה הישראלית ברוסיה.

{מאתי מה אכתוב לך לעת עתה אין אצלי עוד חדשות, עוסק אני בלימודי כאז, אך כי צוק העתים לא יתנני ללמוד כדבעי ולעסוק בתורה בדעה צלולה אשר שמעתתא בעי צילותא, וסבות רבות מפריעם את לימודי ולא יתנוני ללמוד כמצטרך בעת הזאת, **אשר כל עתותי ספורות ויקרות אצלי מאד לאבד אפילו רגע אחת לבטלה**, אך השטן עושה את שלו ועושה כל מיני הצטדקאות להפריע ולהשבית הלימוד.

כן טרוד הנני כבר מעט בעניין נישואי הקרובים לבוא, אשר נשאר כבר זמן כמה שבועות להחתונה היועדת להיות אי"ה בט"ו באב הבע"ל, כאשר תראה בההזמנה (בולעט) אשר אני שולח לך רצוף פה, ומחכה אני לקבלת ברכתך עוד קודם נסעי מאדעססא, כי מאוד יקרה היא בעיני ברכת אוהב וידיד נאמן כמותך.

ובקשתי שטוחה להזכירני במקומות הקדושים בעת היותך בשם, ותודה רבה לך בעד הזכרתך אותי בתפלתך אצל הכותל המערבי.

ויה"ר שיקובלו תפלתנו לפני אדון כל, ושנושע בכל משאלות לבנו לטובה ולישועה שלמה בכלל ובפרט, ולקבוץ גליותינו הפזורה והנדחה לארצנו הקדושה והמבורכה במהרה בימינו בקרוב, אכ"ר.

על דבר לימודנו הכללי בביהכ"נ 'מלביש ערומים' זה כבר כמה שבועות שנפסק, אם כי אחר נסעך מפה התחזקנו שלא לבטל אגודתנו אשר כמה גיעות יגענו עד אשר העמדנו הדבר על תלו, וכן אשר כי נשארנו מתי מספר אחד מעיר (זה שלמה) ושנים במשפחה (זה אני ואחי יעקב נ"י) בכ"ז למדנו איזה שבועות, ובתוך כך נולד אצל חברנו מר שלמה נ"י בן זכר למז"ט. (אשר על ידי זה נתפרסם שמנו בכל העיר לעושים אותות ומופתים אחרי רואם בעינא פקיחא שנתאמת מופתנו בשם...)

נחזור לעניינו הראשון, אשר ע"כ טרוד הוא כל העת ופסק מלבוא לביהכ"נ, כן יש לו מעט ייסורים מבנו הנולד, כי עדיין לא הכניסו בביתו של אאע"ה בהיות כי הילד הוא ירוק, ואשר על כן הרופאים אסור למולו עד אשר יחזור לבריאותו.

בין כך ובין כך נתפרדה החבילה ואי אפשר כבר להחזיר עטרה ליושנה להעמיד הדבר על מכונו.

...ישיבות מרעים היה לנו בכל הזמן, מיעוטא דמיעוטא מפאת צורך הזמן כי רב הוא, וכל ראש לחלי וגם לא נשאר עם מי להתאסף ולישב במסיבה חוץ מימי החג פסח ושבועות, אשר תהילה לקל ישבנו במסיבה המעט מרעים וחסידים אשר נשארנו, ועל כולם הר' מענדל נ"י בזכרנו כי מכין הוא את עצמו לנסיעה, יצר לנו מאוד.

כן בשב"ק היה לנו איזה הדברות, כי אצל אחי הבכור הרב שליט"א נולד זכר, והברית מילה היה בטו"ב סיון, ותהלה לקל היה עולם גדול והיתה ישיבה טובה מאנ"ש כאשר בימים הקדמונים, והיינו שמחים מאוד בסעודת מצוה זו כמבואר בספרים הקדושים, וכמאמרם ז"ל נולד בן זכר נתרפאה כל המשפחה, וגם זכר בגימטריה וסימנא מילתא היא.

...כאות נפשך ונפש חברך

שלום שכנא בהרב שליט"א פריעדמאן

'תהלה לקל יתברך בעד החיים והשלום. בוודאי רבת שבעה לה נפשנו ואין לתאר בחרט אנוש. ויהי רצון שיהא נחשב לכפרת עוון. הנה כי כן מחמת המציק עקרתי דירתי מטולטשין לעיר ראמאנוב כאשר ישבתי בשם ה' שנים. ובשנה...העתקתי לפה מירופיליא והשי"ת יעזרני לשבת פה במנוחה טובה³¹.

כך מתאר ר' שלום שכנא לאחד מידידיו בשנת תרצ"ד את ה'ויסעו ויחנו' הפרטי שלו ולאחר מכן בשנת תרצ"ו:

'הנני כעת פה (באודסה) על פי הסכמת הבעלי בתים דקהלתנו למלא מקום אאמו"ר הרה"ג הכ"מ³².

למרות נדודיו ר' שלום שכנא נשאר כל העת רבה הרשמי של בארדיטשוב ושם הוא אכן נאסר בחודש אדר תרצ"ח מיד לאחר מאסרו של אחיו ר' אברהם.

באותה תקופה דודו של אשתו של רבי שלום הלא הוא הצדיק הקדוש רבי שלמה מזוועהיל עשה השתדלויות רבות דרך השלטונות בארץ ולכך הוא מגייס את הרב ראשי דאז הרב הרצוג לפעול על השלטונות ברוסיה לשלוח את רבי שלום ומשפחתו לכהן כרב בארץ ישראל.

ר' יחזקאל ברוד, מתלמידי ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש בבארדיטשוב זכר את התקופה הזו והוא מתאר אותה בספרו:

בכלל, ברדיצ'ב הייתה עיר יהודית מאוד. קשה לתאר את החום והקדושה, ראיתי שם יהודים יקרים, זכור לי היטב ר' בערלע כץ, יהודי אוקראיני יקר, חם ומלא חיות, חסיד בויאן. הוא היה גוף וטוב לב מאין כמותו, בשבת הוא היה מתפלל באריכות ונשאר בבית הכנסת שעות, כשהוא מתפלל במתיקות ומתוך נגינה כאילו היה 'עובד' ליובאוויטשי.

דמות נוספת שנחקקה בזכרוני הייתה של הרב שלום שכנא פרידמן הוא היה יפה תואר ובעל הופעה מרשימה כשהיה הולך ברחוב היו אנשים נעצרים ומביטים בו³³.

31 מתוך מכתבו. ראה בשושילתא גליון ג', ואני בתוך הגולה, סדרת מכתבים מרתקת.

32 מתוך מכתבו. ראה בשושילתא גליון ג', ואני בתוך הגולה, סדרת מכתבים מרתקת.

33 אור חסידי בחושן הסובייטי, עמ' 84.

לר' שלום היו שלושה בנים, האחד דוד'ל בעל כישרונות מזהירים וזיכרון מושלם. יום אחד ביקש ממני לבחוננו במסכת בבא קמא שבה למד באותה שעה, הוא אמר לי, 'פתח את הגמרא היכן שתרצה, קרא לפני כמה מילים ואומר לך את ההמשך' ואכן הוא ידע את כל המסכת בעל פה כלשונה.

בן נוסף היה מאיר'ל. גם כן ילד מחונן שלמד בשקידה והתמדה.

אבל זכור לי במיוחד הילד מוטלה בן החמש. הוא היה בא בערב שבת לבית הכנסת, עולה על ספסל וקורא שיר השירים בקול רם ובנעימה כה מתוקה שהתבוננות בילד הייתה בבחינת תענוג רוחני ממש³⁴.

הרב מבארדיטשוב לא עולה על יצועיו

ממשיך ומספר הרב ברוד:

תלמידי ישיבת תומכי תמימים בארדיטשוב

כשהיינו במאסר
ראינו יום אחד
בכלא את הרב
שלום פרידמן.
התברר שזמן מה
אחרי מאסרנו אסרו

אותו ואת ר' בערלע כץ. אחר כך נודע לנו שמיום מאסרנו (תלמידי תומכי תמימים בבארדיטשוב) לא שכב הרב פרידמן לישון על מיטתו, הוא אמר: "לדים יושבים בכלא על לימוד תורה ואני אשכב לישון?" וכך קרה שכאשר באו בלילה לאוסרו מצאו אותו לבוש ומוכן. הוא כנראה ידע שיאסרוהו, לא היה לו לאן להימלט וכך נפל לידי הטמאים³⁵.

34 שם, עמ' 85.

35 שם עמ' 103.

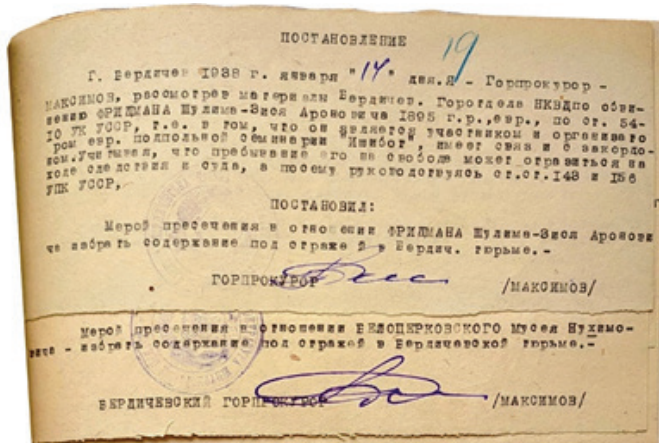
תומך תמימים

מתברר שאחד הסיבות שבגינם נעצר ר' שלום שכנא הייתה בגלל שהוא הכניס לביתו קבוצה של תלמידי 'תומכי תמימים' בבארדיטשוב, 'עבירה קשה' שגם הביאה לבסוף להריגתו.

בישיבה למדו באותה עת כעשרה בחורים, המשפיע של הישיבה ומנהיגה הרוחני היה רבי חיים שאול ברוק ע"ה ור' משה רובינסון ע"ה שמסר בה שיעורים.

בחורף שנת תרצ"ח התהדקה הטבעת סביב הישיבה ובליל כ"ד טבת יומא דהילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן בעת ההתוועדות שהתקיימה בבית הכנסת של החייטים, באמצע הלילה נשמעה חבטה אדירה מכיוון הדלת. היא נפרצה בברוטליות ואל

בית הכנסת נכנסו שני אנשי קג"ב שאחזו אקדחים שלופים והובילו את החבורה כולה אל תחנת המשטרה³⁶.

כתב המעצר של רבי שלום שכנא מיום 14.1.1938

לפי מסמך של הקג"ב שנחשף בשנים האחרונות נאסר ר' שלום שכנא באשמת

נטילת חלק בארגון מחתרתי של רבנים. רבנים אלו אחראים על מגוון עבירות על החוק:

פעילות דתית. חברי ארגון זה ניהלו עבודה אנטי מהפכנית פעילה במשך מספר שנים בקרב האוכלוסיה היהודית בבארדיטשוב, החדירו שנאה כלפי השלטון הסובייטי וזרועותיו, חינכו נוער ברוח לאומנית, וכן פיתחו אצל היהודים רצון להגר, כששכנעו אותם לנסוע לחו"ל³⁷.

36 מתוך חוברת על ר' מרדכי שטרנברג שעדיין לא באה בדפוס.

37 מתוך תרגומו של השליח ר' ברוך גורין דובר איגוד הקהילות היהודיות ברוסיה למסמך המקורי.

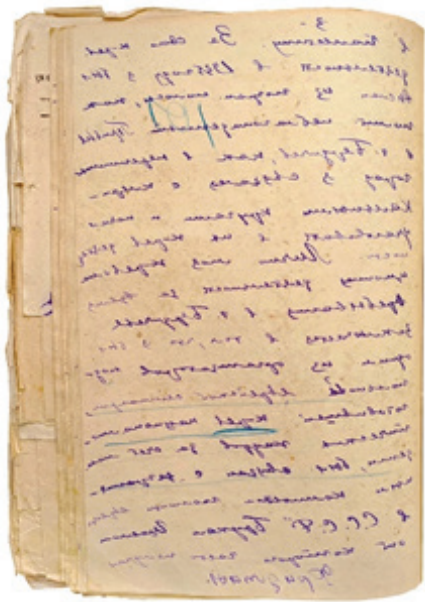

אותה 'ועידה לעזרת יהודי בריה"מ' היא המחותרת החסידיית ברוסיה שתחת הנהגתו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ ש'תחת כיסוי של פעילות דתית ניהלו עבודה אנטי מהפכנית פעילה במשך מספר שנים בקרב האוכלוסיה היהודית בבארדיטשוב כשבכך מעידים הם על פעולותיהם הבלתי נלאות ואף על הצלחותיהם של תלמידי תומכי תמימים ושל חסידי חב"ד בבארדיטשוב.

בשנים האחרונות הצליח החוקר ברוך גורין לקבל לידיו את תיק החקירה נגדו, וכך תורגם מתוך עדותו בכותלי הכלא:

כרבה של מירופול ביצעתי ללא הרף עבודה אנטי-מהפכנית בקרב

תרגום מתוך עדותו הכנה של רבי שלום

האוכלוסיה היהודית, בעיקר בקרב בעלי המלאכה, נגד הצעדים שנקטו המפלגה והממשלה בשל פעילותי הנגדית-מהפכנית בשנת 1935 גורשתי. מרצועת הגבול כלא אמין מבחינה פוליטית. בהגעתי לעיר ברדיצ'ב, יצרתי קשר עם חוגי דת והתחלתי להשתתף בפעילותם הנגדית-מהפכנית, באופן אישי, פעילותי הנגדית-מהפכנית במהלך שהותי בברדיצ'ב היא שהייתי ממארגני סמינר יהודי מחתרתי שהכשיר קדרים לאומנים אנטי-מהפכניים על חשבון צעירים.

במשך כמה חודשים עונה ר' שלום שכנא בכלאו, אשתו הייתה מגיעה מידי יום ומנסה להעביר לו דברי מאכל כשרים בידועה שבעלה הקדוש בודאי לא מכניס שום דבר מאכל לפיו.

מכריו מחוץ לרוסיה השתדלו להציל אותו כשבכללם זה השתדלו עבורו גם הרה"ק ר'

שלומקה מזויעל ובנו ר' גדליה משה ממקום מגוריהם בירושלים, אך כל ניסיונותיהם עלו בתוהו ובי"ג בסיוון תרח"צ נהרג ר' שלום שכנא בירייה בבית הכלא. כדור אחד בודד גדע את חייו של עוד נסיך לבית פרידמן, הי"ד.

אשתו ובניו זכו לעוד מספר שנות חיים עד הטבח הנורא באודסה בשנת תש"ב, שם נרצחו כולם, הי"ד.

ר' יעקב פרידמן הי"ד

הרב יעקב פרידמן היה בנו השלישי של ר' זוסיא. אף הוא לא נפל רחוק מהעץ וכיתר בני המשפחה שימש כמורה הוראה, וכאביו ואחיו מסר נפשו למען שמירת התורה ומצוותיה.

אביו ר' זוסיא מספר במכתב לאחד מידידיו על אודות בואו בקשרי שידוכין:

"אבוא גם אני לעונג נפש ידיד נאמן בבשורת מזל טוב. זכיתי להביא בקשר השידוכין את בני היקר יעקב נ"י עב"ג בת הרב הגאון ה"ר פינחס הלוי ברוכשטאט מעיר רוזין³⁸. המחותן מפורסם בתורה ובחסידות, מצוין במדינתנו בין כל אנ"ש חסידי באיאן, בקי וחרף בכל המקצועות וירא שמים, והכלה מושלמת במעלות ומדות טובות, צעירה בת שבע עשרה שנים. השי"ת יזכנו לעשות הנישואין בקרוב מתוך הרחבה³⁹.

רבי יעקב פרידמן הי"ד

גם ר' יעקב הלך בדרכם של אביו ואחיו ושמר תורה ומצוות בחירוף נפש וכעדותו של הגיס ר' אהרן חזן:

ר' יעקב שהיה הבן השלישי במשפחת חותני עבד כביכול בייצור סריגים במכונה שבביתו. למעשה אשתו גיטלה עשתה את העבודה בעוד הוא משמש כרב בלתי

38 מחשובי חסידי באיאן, מכונה ר' זיידלה, רבה של העיר רוזין.

39 מתוך מכתבו. ראה בשושילתא גליון ג', ואני בתוך הגולה, סדרת מכתבים מרתקת.

רשמי, הוא פסק בשאלות הלכתיות וביתו היה פתוח כמו אצל אחיו. כאשר שלום ואברהם נתפסו פחד יעקב אחיהם שהנ.ק.וו.ד יגלו מה עיסוקיו באמת ויאסרו גם אותו, מכיוון שבאופן רשמי לא היה רב הוא חיפש עבודה שבה לא יצטרך לעבוד בשבת. הוא מצא עבודה כזאת בבית קברות בקייב⁴⁰

ה-נ.ק.וו.ד. לא הניח לר' יעקב זמן רב, הוא זומן לחקירה ואיימו עליו שאם רצונו לחיות בביטחון, מוטב שייהפך "למוסר" וידווח על כל מלה שהוא שומע בבית הכנסת מפי חבריו. תשובתו הייתה שהוא יחשוב על כך, אולם כמובן שהוא לא נענה לדרישה המרושעת. ר' יעקב אמד את מצבו המסוכן וברח מן העיר. הוא נסע דרומה לרפובליקה של גרוזיה ונדד ממקום למקום במשך שנה. לבסוף מדולדל וחולה, הוא חזר בשנת תש"א אך לא לקייב שם הוא היה מבוקש אלא לאודסה.

"אם ייקחו אותי. שייקחו", אמר לנו. "אין בכוחי לסבול זאת יותר".

כאשר פלשו הגרמנים לרוסיה ביני 1941 (תש"א), ציווה סטלין כי כל הגברים הכשירים יירשמו לשירות צבאי ומי שלא יעשה כן ייענש בעונש מוות. ר' יעקב גויס בחודש סיוון תש"א ונשלח לחזית הלחמה ובימים הנוראים שנת תש"ב נהרג עקדה"ש, הי"ד⁴¹.

אשתו מרת גיטלה פרידמן הייתה אשה צעירה כשבעלה נלקח והיא נשארה **עגונה עד סוף ימיה**. במסירות נפש היא גידלה את ילדיה בחינוך יהודי של מסירות נפש היא עברה לסמרקאנד שם החזיקה בביתה חיידר חסידי ושם גם התחברו המשפחה לחסידי חב"ד.

מרת גיטלה עלתה בהמשך ארצה והתגוררה בכפר חב"ד שם גידלה את ילדיה הקטנים.

זכתה והותירה אחריה דור ישרים. אחד מבניה היה הגה"ח ר' ישראל פרידמן ע"ה ראש ישיבת אהלי תורה בקראון הייטס. מגדולי תלמידי החכמים ומחשובי עובדי ה'

40 ר' אהרן חזן, 'המאבק והניצחון' פרק י"ב.

41 חוברת על ר' מרדכי שטרנברג שעדיין לא באה בדפוס.

בכרם חב"ד.

בחודש כסלו תשי"ז הגיע ר' ישראל לראשונה מכפר חב"ד אל הרבי ונכנס ליחידות. ר' ישראל זכה אז להארת פנים מיוחדת מהרבי והיה מובן שזהו בגלל היחוס המשפחתי!

הגה"ח ר' ישראל פרידמן ר"י "אזהלי תורה"

97

פרק י': בנותיו וחתניו

98

חתניו

ברוסיה של הימים ההם היה קשה מאוד למצוא חתנים יראי שמים ושומרי תורה ומצוות, ק"ו לא כאלו שמדקדקים על קלה כבחמורה ובני תורה וחסידות בעלי שיעור קומה. אך עיקשותו חסרת הפשרות של ר' זוסיא עמדה לו שזכה להשיא את כל בנותיו לתלמידי חכמים ויראי השם שמסרו נפשם על שמירת התורה והמצוות.

כל מי שהכיר את המשפחה לא היה יכול שלא להתפלא מהשל'מות הנדירה הזו, שכן גם עם מקובל לעתים, שאחים בני משפחה אחת דומים בהתנהגותם זה לזה ושווים ברמת הרוחנית, הרי זה ניתן לתלות בחינוך שקיבלו או באופי הזהה, אך חתנים?, לפלא רב שיהיו דומים כ"כ לכל סיגו ושיחו של הבית הגדול אליו נכנסו אחר נישואיהם למעשה לאחר שבניו הקדושים נרצחו, את עיקר הנחת והמשך הדורות החסידי שזכה להקים היה דרך הבנות.

ר' אברהם ישכר דוב ומרת מלכה סלבודיאנסקי {פרידמן}

חתנו הראשון היה ר' אברהם ישכר דב סלבודיאנסקי או 'ר' בערל' כפי שנקרא בפי כל. הוא הגיע ממשפחה מיוחסת וחשובה, אביו הרה"ג ר' מרדכי סלבודיאנסקי היה רב חסידי בעיר חמעלניק, מחשובי חסידי סאדיגורה ומצאצאי הבעש"ט. הוא נרצח על ידי הנאצים ימ"ש בשושן פורים, הי"ד.

רבי מרדכי סלבודיאנסקי רבה של חמעלניק

(רבי מרדכי פגש את רבי זוסיא לראשונה בוועידת הרבנים שהתקיימה בעיר פאסטוב, יתכן מאד שהיכרות זו הייתה בסיס הקשר בין המשפחות

והיא שהובילה לבסוף לקשרי השידוכין של בניהם).

בהגיעו לפרקו נשא ר' בערל לאשה את מרת מלכה סויבל בתו הגדולה של רבינו. היא הייתה אשת חיל עשויה ללא חת ור' זוסיא אמר עליה שהיא נחשבת כאחד

הרב דוב (בערל) סלבודיאנסקי

מבניו. בחופתם הכריזו שהחתן הוא צאצא של הבעש"ט והכלה היא צאצאית של תלמידו המגיד ממעזריטש.

ר' בערל היה איש אשכולות. מלבד היותו תלמיד חכם חשוב ששימש כשוחרט ומוהל, היה גם חזן בעל קול ערב במיוחד, הוא היה מתפלל לפני העמוד אצל חמיו באודסה ומכבד את ד' בגרונו להנאת כל קהל המתפללים.

באודסה נולדו להם ילדיהם ר' אהרן נחמן שיחי', אחיו ר' שלום שכנא ז"ל, מרת גולדא אשת ר' חיים שרייבר ע"ה, ור' זוסיא פרידמן ז"ל. ויבדלו לחיים מרת צפורה שתחי' אשת ר' חיים שוב ומרת חיה שתחי' אשת ר' שמואל שמעלקא סגל.

ילדיו למדו באותו חידר מחתרת' בביתו של זקנם ר' זוסיא ואף הספיקו להתחנך בצילו מספר שנים עד שנפטר בעודם ילדים רכים. שם קיבלו חינוך חסידי ללא פשרות וללא חת.

בהיותם ילדים קטנים, מלבד זקנם ר' זוסיא שנפטר עליהם גם נרצחו דודיהם ר' אברהם ור' שלום שכנא הי"ד בעוון הפצת היהדות, אך החינוך היוקד של הילדים לא השתנה במאום.

ה'תקיא

ביה, די טיו מניא, תרפיח
רינא

כבוד ידידי הרה"ג המפורסם והנודע ווי"ח אי"א
כשית מוהרי"ר זוסיא שי

שלום וברכה!

בשמחה רבה קראתי מכתב מאחד מידידי שי, אשר כתב לי אדות מעלת בנו היקר והכי נעלה הרב שי, השיית יחזקה ויאמנהו ללמוד וללמוד ועלה יעלה בעליו אחר עליו בכל טוב מנפש ועד בשר. ובוה הנני לברך את ידידי בברכת מו"ט ליום כלולת בתם תי ויתן האלקים וזיווגם יעלה ליפה ויבנו בית בישראל על יסודי התורה והמצוה כדור ישרים יבורך ובאריכות ימים ושנים טובים, ומאשרים יהיו כל ימי חייהם בני"ר, וכבוד ידידי יראה רוב נחת בורעו וזרעו זרעו שילכו כולם בדרך הטובה והישרה ברו"ג.

והנני ידו הדויש מוקירו מכבוד.

ה'תקיא

וו"ו ר' זוסיא פרידמן. אודיסה. נזכר גם לעיל אגרות התשס"א. התחבב. התחנן.
נ"ו: אברהם. אודותיו - המאבק והנצחון צ' 73.
נ"ז: מלכה, שנישאה לה"ר דוב סלבודיאנסקי. ראה שם צ' 78.

מכתב ברכה שהרבי ריי"צ שלח לנישואי ר' בערל סלבודיאנסקי

הילדים הקטנים הסתובבו באודסה בתחושה של גאווה על היותם שייכים למשפחת פרידמן שהייתה כאמור מהמשפחות היחידות באודסה שמרו תורה ומצוות

והקפידו על קלה כבחמורה.

אמם מרת מלכה בהיותה בתו של ר' זוסיא הייתה גם היא עשויה ללא חת.

בשנת תש"ב - אותה תקופה אפילה של מלחמת העולם השנייה היא הרגישה בחושיה המחוודדים את המאורעות, גם אלו הרחוקות אשר בשדה הקרב. ואכן מעט לפני השתלטות הנאצים על אודסה היא הריחה את הסכנה העצומה שיש בהמצאות באזור שתחת שליטת הנאצים, והיא השיגה פטור לבעלה מהצבא מרופא שהיה בידידות עם אביה ר' זוסיא, נטלה את משפחתה ונמלטה מאודסה ברגע האחרון שניתן היה לברוח.

מלכה הפעילה לחץ על כל המשפחה שנותרה באודסה לעזוב את העיר מיד, היא לקחה איתה את אימה הרבנית רחל ואת אחותה מרת לאה חזן וילדיה היות ובעלה ר' אהרן היה אז מגוייס לצבא.

חמיה ר' מוטל סלבודיאנסקי וחמותה סייעו לה בבריחה. הם הפליגו משם על האנייה האחרונה שיצאה מעיר הנמל בטרם עלה עליה הכורת הנאצי. רוב בני המשפחה האחרים שנותרו באודסה לא שרדו את השואה הי"ד.

לאחר טלטולים הגיע ר' בערל עם משפחתו לז'זאק שבסיביר שהייתה עיר מעבר והיה בה מחנה צבאי גדול.

ר' בערל שלמד באודסה את מלאכת השענות התפרנס מתיקון שעונייהם של החיילים והמפקדים ששלמו לו במעט קמח, אורז ותפוחי אדמה ובכך יכלו בני המשפחה לשרוד.

מכיוון שכפי המובן לא שייך היה להתקיים בעיר נידחת בסיביר על מלאכת השענות בלבד, נאלץ ר' בערל לסחור מתחת לשולחן השענות בנפט ודלק שחייילים רוסיים גנבו מן המחנה ומכרו לו בזול. כך הצליח ר' בערל להביא מעט לחם לפי ילדיו הקטנים.

גם בשעה קשה זו לא איבד ר' בערל את אצילותו ואת מעט האוכל שהיה לו חלק הוא במסירות נפש עם קבוצה מתלמידי ישיבת ברנוביץ שגלו אף הם לז'זאק. בחורי הישיבה העריכו את ר' בערל בכל ליבם וזקפו את כל הצלתם וקיומם לזכותו.

לאחר שנתיים שבהם התגוררו משפחת סלבודיאנסקי בז'זאק חלה ר' בערל בשחפת

ותוך תקופה קצרה נפטר הוא בעודו אברך צעיר. במלאכת הטהרה והקבורה התעסקו תלמידי הישיבה שנעזרו על ידו.

זכר המאורעות הטרגיים ההם לא מש מליבם של ילדיו הקטנים אהרן ושולם שנכחו בפטירתו ובקבורתו של אביהם.

לימים תספר על כך הבת הקטנה מרת צפורה ותתאר את ההתרחשות: אותה הניחו באחת מפינות הבית כדי שהיא לא תראה את הטהרה ומפינתה שמעה היא את בחורי הישיבה צועקים, 'ר' בערל, 'ר' בערל, על מי אתה משאיר אותנו כאן?'

בנוסף למשפחתו החזיק 'ר' בערל בז'ז'אק גם את משפחת חזן שהתגוררו אתם שם במשך שלושה שנים. אביהם 'ר' אהרן הוגלה אז ולא היה יכול לכלכל את משפחתו.

'ר' אהרן חזן מתאר כיצד נודע לו על פטירתו בטרם עת של גיסו, 'ר' בערל:

בדרכה לסמרקנד עצרה הרכבת בז'ז'אק, ממקומי על גג הקרון הבחנתי ביהודי ושאלתיו אם הוא מכיר את גיסי, 'ר' דוב סלובודנסקי.

'ר' דוב?' שאל, 'זה שנפטר לפני זמן קצר?'

הייתי בהלם, גיסי היה רק בן שלושים ושלוש, 'לא' צעקתי.

יהודי אחר שראה את סערת רוחי ניסה להרגיעני. 'שום דבר', אמר. 'הוא משקר.'

בינתיים עבר שם עוד יהודי ואני חקרתי שוב. אדם זה דיבר אלי ביתר רוך, 'הוא אכן נפטר, הייתי בהלווייתו לפני שבועיים'. קפצתי מעל הרכבת ומיהרתי אל ביתה של גיסתי, היא אישרה את הידיעה המרה, בכיתי מתוך שברון לב גמור, אהבתי את 'ר' דוב כל כך! איזה אדם נפלא! מעשיו הטובים ולבו הרחום היו ללא אח ורע. יותר מאוחר שמעתי שהוא היה מספק מזון לתלמידי ישיבה קטנה שהגיעו איכשהו לז'ז'אק ממשכורתו הדלה כשען, כי אילולא עזרתו זאת הם היו צפויים לרעוב. עתה נרתם בנו אהרן בן השלוש עשרה לעבודה כשען לפרנסת המשפחה⁴²

מקום קבורתו של 'ר' בערל לא נמצא עד היום למרות המאמצים שנעשו למצאו.

'ר' בערל הספיק ללמד את בנו בכורו אהרן שהיה אז בחור צעיר את מלאכת השענות

42 'המאבק והניצחון פרק י"ד.

וכן שחיטה ומילה וכך המשיך הוא לקיים את המשפחה המיותמת.

מטעמים טכניים שינתה אז מרת מלכה את שם משפחתה לפרידמן, שם נעוריה וכך גם נקראו ילדיה.

מרת מלכה סלבודיאנסקי – פרידמן

בערך בתקופת קום המדינה עלתה היא לארץ ישראל ושוכנה בשכונת סלמה בתל אביב.

בהגיעה חשה היא מאוד שלא בנוח לראות את הסביבה התל אביבית בעוד שהיא ציפתה לראות יהודיים חסידיים ויראי שמים. יום אחד הביאו לפניה ילד קטן 'קאמארנע אייניקל' – נכד לאדמו"רי קומרנה עם פייעלעך – פאות שהתבדרו בצדי אזניו. בראותה את הילד שבה אליה רוחה, היא אמרה - את זה ציפיתי לראות בארץ ישראל.

בתחילת שנותיה בארץ ישראל באו לפגוש אותה כמה מבני דודיה ממשפחתו של נפתלי פרידמן, נפתלי זה היה אח של

אביה ר' זוסיא ושלא כמו אחיו הוא לדאבון נתפס לציונות ועלה ארצה.

בני המשפחה שבאו לבקר אותה לא שמרו תורה ומצוות והבנות לא היו לבושות בתכלית הצניעות, מרת מלכה שהזדעזעה למראה עיניה החלה לצעוק עליהם - היתכן שידי מגיד'ס אייניקלעך' - נכדיו של המגיד נראים כך? היא ביררה האם הם יודעים שהם צאצאים של המגיד.

זכרו של בעלה ר' בערל לא מש מליבה ולמרות שנפטר צעיר לימים היא לא הסכימה להינשא לאיש אחר עד סוף ימיה. בארץ ישראל הציעו לה שידוכים חשובים ביניהם גם חסידיים חשובים ומפורסמים אך היא אמרה שהיא לעולם לא תמצא בעל חסיד וירא שמים כמו בעלה.

הקשר עם הצדיק מבוהוש

היה לה קביעות ללכת להרה"ק רבי יצחק מבוהוש ולשוחח עמו. בהיותה קרובת משפחתו מפאת יחוסם המשפחתי המשותף אל ר' אברהם המלאך. היו הם משוחחים ביניהם ומחזקים אחד את השני⁴³ כשהיא הגיעה אליו פעם ראשונה התרומם הוא מלוא קומתו ואמר, 'הייתי אצל אבא שלך לילה אחד באודסה ואני מעיד שהוא היה ריכטיגער תלמיד חכם – תלמיד חכם אמיתי'.

בשיחות אלו זכתה לשמוע 'שמועות חסידיות' מפי קדשו של הרה"ק מבוהוש, אחת מאלו שמסר לה היא מקור שם המשפחה "פרידמן" בשושלת הקודש רוז"ן והמסתעף.

הרבי אמר שהסיבה ששם משפחתו של הרה"ק מרוז"ן היה פרידמן היא כי כשפקידי הרישום באו לאביו הרה"ק ר' שלום שכנא מפרוהוביטש ושאלו אותו לשם משפחתו היה זה בסוף השבוע באחד הימים הסמוכים לשבת והוא מחמת הקרבה לשבת ישב בהארט פנים מיוחדת ואמר שוב ושוב 'שלום עליכם מלאכי השרת'. כשביררו הפקידים מה הוא אומר, אמרו להם שהוא מדבר על שלום – פריד – באידיש, כלומר, איש שלום.

מרת מלכה פרידמן, בתו של הרב זוסיא, העבירה במסורת סיפור אותנטי בשם אחת מסבתותיה שגרה בברדיטשוב על הרדיפות שסבל ר' לוי יצחק מברדיטשוב ממתנגדיו בעיר, עוד לפני שברדיטשוב הפכה להיות עיירה חסידית. היא תיארה שהמתנגדים רדפו אותו והצרו את צעדיו. "הכניסו לו לשולחן השבת י"ב חתולים במקום י"ב חלות", העידה מרת מלכה, "ומי רגלים במקום יין לקידוש".

בערוב ימיה כאשר חלתה מרת מלכה באחת השנים, הזכיר אותה אחד מצאצאיה בפני כ"ק אדמו"ר זי"ע. הרבי שלח עבודה דולר והורה שתתן את זה לצדקה לאחר שתחלים. ואכן כך היה והיא החלימה והאריכה ימים עוד כמה שנים לאחר מכן.

כל ימיה בכל מעשיה היא הייתה דמות מופת של רבנית מהדור הקודם. היא הייתה מספרת סיפורי צדיקים לצאצאיה בניחוח יהודי שורשי ומגדלת אותם לאמונה

43 מפי חתנה ר' שמעלקא סגל שנכח בפגישות אלו.

צרופה, כל שיחה הייתה היא מסיימת באיחול מעומק ליבה, 'זאל משיח קומען'⁴⁴.

לאחר שזכתה להקים דור ישרים נפטרה מרת מלכה פרידמן בארץ ישראל בכ' באלול תשנ"ט.

הדולר שקיבלה מהרבי.

ר' מרדכי ומרת גיטל שטרנברג

חתנו השני היה הרב מרדכי שטרנברג ז"ל או ר' מוטל כפי שכונה תמיד, הוא היה בעלה של בתו השנייה של רבינו מרת גיטל. לימים נודע כאחד מחשובי ונכבדי חסידי באיאן אשר מסר נפשו ברוסיה על שמירת התורה ומצוותיה⁴⁵.

נקרא ע"ש אבי אמו רבי מרדכי לנדא רבה של העיירה ליפאווין שבאוקראינה. סבו זה היה יחסן עצום לגדולי החסידות וגאוני הדורות, ביניהם יצא מגזע: הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב, ה"אור המאיר" מזיטאמיר, ה"אוהב ישראל" מאפטא, הגאון רבי גדליה מליניץ בעל ה"תשואות חן", רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב, רבי דוד ממיקאלייב, רבי הירש מאליק, רבי וולף קיצעס, ולמעלה בקודש עד השל"ה ה'ק'.

אביו ר' שלמה מילא את מקום חמיו רבי מרדכי לנדא ברבנות העיירה ליפאווין ונודע כיהודי בעל מסירות נפש. שידוך זה היה ממש ענבי הגפן בענבי הגפן כפשוטו, שכן המחותנים משני הצדדים היו יהודים של מסירות נפש שהפיצו יהדות ללא חת.

בילדותו של ר' מרדכי כבר התבסס הקומוניזם דיו והוא נאלץ לבלות את נעוריו באיום תמידי של מאסר או ענישה, בשלב מסוים ברחו כל המשפחה לקייב.

בקייב נכנס ר' מוטל לשייבה ליטאית גבוהה. במקום למדו רק בחורים מעל גיל 18 שכן החוק הקפיד יותר על החזקת בחורים צעירים, אך הוא התקבל למרות גילו הצעיר.

44 'המודיע' ז' תשרי תשנ"ט.

45 החומר אודות ר' מרדכי שטרנברג לקוח ברובו מתוך חוברת על תולדות חייו שעדיין לא באה בדפוס.

פעם בישיבה נוכח ר' מוטל בבחור בישיבה האוחז בידו ספר השכלה. ר' מוטל בעזות דקדושה, חטף את הספר מידו וקרע אותו לגזרים. ראש הישיבה הביע את מורת רוחו ממעשהו של ר' מוטל ואמר שזהו 'חסידישע ווילדקייט' ור' מוטל הסיק את המסקנות והבין על אתר שמקומו אינו בישיבה כזו.

הוא עבר ללמוד בתומכי תמימים בחרקוב ובהמשך התקבל לישיבת המפורסמת בנעוול שנודעה ברמה הגבוהה השלה וטיב בחוריה. שם למד בחברותא עם ר' צמח ור' שמואל גורביץ בניו של ר' איצ'ה דער מתמיד.

לימים תיאר שבתומכי תמימים בנעוול הייתה ה'אתכפיא' נוכחת כל כך בחיי התלמידים עד כדי שאכילת תפוח באמצע היום הייתה דומה עליהם כאכילת דבר איסור.

לאחר מכן התקרב ר' מוטל להרה"ח ר' אברהמ'צ'י הארנשטיין שהיה מגדולי חסידי באיאן וממעתקי השמועה בחצרות רוז"ן ודבק בו בכל נפשו.

גלגולי שלג

ר' מוטל הקפיד דבר יום ביומו לטבול במקווה טהרה לפני שחרית, כמנהג אבותיו ורבותיו. ואף שהדבר היה כרוך בסכנה גדולה הן מצד עינים הפקוחה של השלטונות והן מצד הכפור הרוסי הנורא, היות וכבר לא היה מי שיחמם את המקווה, עד שלעתים המים היו יכולים לקפוא. הוא לא ויתר על מנהגו ולא החסיר אף יום.

לימים כאשר עלה ארצה נפגש עם הרב יהושע זליג דיסקין מפרדס חנה והוא נתן לו 'שלום עליכם' לבבי כשל מכר ותיק. ר' מוטל ענה בפליאה: "מילא אני מכירכם שכן כיהנתם כרב בקייב, אך מהיכן אתם מכירים אותי?" ענה לו ר' יהושע: "איני יודע האם היה עוד בחור נוסף בכל רוסיה שהקפיד כ"כ לטבול במקווה כמוך, אז שאני לא אכיר אותך?".

החתונה האחרונה

לאחר שנשא לאשה את בתו של ר' זוסיא המשיך ר' מוטל לקיים תורה ומצוות במסירות נפש, בהמשך ברח הוא לסמרקנד, שם בחברת חסידי חב"ד הוקל עליו מעט והוא יכול היה לשמור תורה ומצוות בהרווחה יחסית מהרדיפות. דבר השידוך

עורר שמחה עצומה בקרב כלל החסידים שנשארו יראים לה' ולתורתו, שכן כבר לא היה כ"כ בנמצא חתן וכלה יראים ושלימים ומחותנים רבנים מיוחסים במדרגה כזו.

החתונה שהתקיימה בט"ז סיון תרצ"ד, הייתה במעמד גדול⁴⁶, בהשתתפות חשובי זקני החסידים, והמחותנים עמדו על כך שהיא תערך עם כל פרטי מנהגי חצרות הצדיקים לבית טשארנביל ורוז'ין⁴⁷.

כגון מנהג ה'חתן-מאל' בלילה שלפני החתונה, מטרטם הייתה גם בכדי שלא ישתכחו מנהגים אלו, ועד כמה שידוע הייתה זו החתונה האחרונה שנערכה ברוסיה עם כל המנהגים שהיו מקובלים בחצרות הצדיקים שם, כפי שהתבטא ר' אברהמצי' במכתב לאחד מידידיו, שהחתונה הזכירה את החתונות בחצר באיאן.

בתחילת קיץ תש"א אחר פרוץ מלחמת העולם השנייה עברו ר' מוטל ומשפחתו לסמרקנד, בתחילה לא היה לו היכן להתגרר ואחד החסידים נתן לו חדר אותו הוא היה צריך לפנות מדי יום, כיוון ששם התפללו חסידים עובדי ה' באריכות. בחדרון זה התגרר ר' מוטל יחד עם אביו ואף הכניס אורחים מפעם לפעם.

עלילות רבות עברו עליו ועל משפחתו במשך חייו ותקצר היריעה כאן מלהרחיב על כך.

לימים עלה ר' מוטל ארצה ונחשב לאחד מחשובי חסידי באיאן.

מחותן עם צדיקים

זכה ר' מוטל להקים דור ישרים. חתנו הראשון הוא הרה"ק ר' אברהם מזויעל (האדמו"ר השביעי בשושלת בן הרה"ק ר' מרדכי). כן השתדך ר' מוטל אף עם האדמו"ר מקופיטשניץ זצ"ל כאשר בנו ר' נחום נשא לאשה את בתו של ר' זלמן גוראריה חתן הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל האדמו"ר מקופיטשניץ.

46 ר' אהרון חזן כותב בספרו 'המאבק והניצחון' על חתונתו (התקיימה בר"ח תמוז תרצ"ז) שהתקיימה בחצירו של ר' זוסיא והיו בה מאות אורחים ביניהם היו גם סוכני הנ.ק.ו.ד. ומוסיף בצחות לשונו: מאחר שסוכנים אלו פקחו עין באופן קבוע על מבקריה של משפחת פרידמן, הם בוודאי חשו עצמם עתה כמכרים ותיקים שזכותם להשתתף בשמחה המשפחתית.

47 במכתב שכתב ר' זוסיא אל ר' ישראל מיזל בו מתאר את שמחת נשואי בנו השני הגה"ח ר' שלום שכנא פרידמן זצ"ל הי"ד עם בתו של הרה"ק ר' מנחם נחום מלוי-עב-מירופיל מגזע טשארנוביל-קאמיניקא, הוא מתאר את סדר כל המנהגים, פאר-שפיל, ההקפות סביב מקום השוק כמה פעמים עפ"י מנהג ישן, סעודת עניים, חתן-מאל. ראה פרק נפרד.

בהקשר זה מסופר, שכאשר נסגר השידוך, אזי ר' זלמן שהיה מקורב מאד לרבי הרי"ץ ומשפחתו, הלך לספר על כך לרבנית חנה אמו של הרבי. שאלה אותו הרבנית מי הם משפחת שטרנברג שעמם הוא השתדך ור' זלמן ענה בסוג של התנצלות שהם 'נישט פון

ר' מרדכי ראשון מימין בשמחת נישואי בנו ר' נחום עם נכדת האדמו"ר מקאפישיניץ זצ"ל בת נאמן ביתו של האדמו"ר מליובאוויטש ר' שניאור זלמן גוראריה ע"ה

אונזערע! אחר דין ודברים כשהבינה

הרבנית במי מדובר, אמרה היא בפליאה גדולה 'נישט פון אונזערע!?' זו הרי משפחה מוכרת וידועה כמשפחה חסידית חשובה.

ר' אהרן ומרת נחמה לאה חזן

חתנו השלישי של ר' זוסיא הוא איש מסירות הנפש המפורסם הרה"ח ר' אהרן חזן ע"ה. גם הוא כקודמיו הגיע ממשפחה מיוחסת וחשובה, אביו ר' מרדכי חזן היה צאצא להבעש"ט נ"ע⁴⁸.

ר' אהרן למד תורה מפיו של אביו שהיה רב העיר קרסנוסטב שמחוז וואהלין. בהגיעו לגיל חמש עשרה נכנס ללמוד בישיבה חב"דית מחתרית בעיר זוועל כשכראש הישיבה מכהן הגה"ח ר' חיים שאול ברוק.

בשעה שהבחורים היו לומדים בתוך החדר עמד תמיד בחור אחד בחוץ להשגיח האם מישוה מגיע לעקוב אחריהם. בכל מקרה של סכנה התריע הבחור דרך החלון והנערים היו מיד פורשים לחצר, שם היה בית מטבחים והם היו מתחילים להתעסק ב'עבודתם'.

כך נראתה שגרת הלימודים שלהם, שגרה אומללה שאולי פגעה באיכות הלימוד אך הקנתה לו לר' אהרן חזן קנייני נצח של מסירות הנפש שבאה לידי שימוש רב במשך השנים שלאחר מכן.

48 החומר אודות ר' אהרן חזן לקוח ברובו מתוך ספרו 'המאבק והניצחון' בו הוא מספר את תולדותיו ברוסיה הסובייטית.

הרב זוסיא שמע את שמו של ר' אהרן כאשר כבר היה בחור מבוגר וקרוב לגיל שלושים. משהבין ר' זוסיא שמדובר בבחור ירא שמים בתכלית המקפיד על קלה כבחמורה, שלח מיד לשאול אותו על שידוך לבתו נחמה לאה, היא אמנם הייתה אז צעירה בהרבה וגילה היה פחות מבת עשרים, אך ברוסיה של הימים ההם לא מוצאים כל יום חתן שכזה.

מיד כשהסכימו ר' אהרן ואביו נקבע השידוך לשמחת לב כל הצדדים בלי שיפגשו אחד עם השני ובלי שיראו החתן והכלה זה את זה.

ר' אהרן היה אז באמצע מסע לקברי צדיקים באניפולי ובבארדיטשוב לשמה נסע להעתיר שימצא אשה יראת שמים ושומרת תורה ומצוות.

הוא התפלל באניפולי על ציונו של המגיד ממעזריטש ומיד לאחר מכן פגש אותו ר' שלום פרידמן בברדיטשוב והוא הציע לו לשידוך את אחותו שהייתה – כמה מפתיע - צאצאית של המגיד ממעזריטש.

לימים תיאר ר' אהרן חזן עצמו את תחושותיו מאותה עת שבה הכיר את כלתו ואת משפחת חמיו. תחושות אלו מסבירות היטב את הסיבה לבהילות הזו:

'כלתי בת התשע עשרה, לאה, הייתה אצילית בהליכותיה ונחושה בדעתה להקים בית המבוסס על ערכי התורה. במשך ההיכרות הקצרה שלנו, הבחנתי בה את המידות הנאות שאפיינו את כל משפחת פרידמן. איזה בר מזל הייתי, להיות מעתה חלק ממנה, ועוד בתקופה שבה היה שידוך כזה חסר כל סיכוי.

'קשה לזווגן כקריעת ים סוף' נאמר בתלמוד. במרחבים העצומים הנקראים רוסיה, נותרו רק עשרות בודדות (!) של משפחות יהודיות שבהן הלכו הילדים בדרכי ההורים, האמינו בה' ושמרו את מצוותיו בדקדקנות.

היה זה כמעט בלתי אפשרי למצוא אשה בגיל הנישואין שהייתה שומרת מצוות וחדורה ביראת שמים, ויותר מזה, כזו שתהייה מוכנה ליטול על עצמה סיכונים וקשיים שיהיו בלי ספק מנת חלקה ברגע שתינשא ליהודי דתי.

שום יהודי שומר שבת לא יכול היה לצפות שתהיה לו עבודה קבועה והכנסה

מובטחת. יתר על כן, הוא גם יהיה מועמד בסבירות גבוהה להישלח לבית הסוהר, כי הוא יימצא תחת פיקוח מתמיד של הגפא"ו שארבו לכל הזדמנות לקפוץ על קרבנם. אני עצמי הכרתי מקרים שבהם הבעל נאסר מיד לאחר חתונתו.

ואמנם חותני דיבר אודות המופלאות שבשידוך שלנו בעת מסיבת קישורי התנאים. אף אני חשתי שהשידוך שלנו הוא נס ממש. התפללתי שמלמעלה יחדירו בנו רוח איתנה ויסייעו בידינו לעבור בשלום את הזמנים הקשים שלפנינו. עתה כשהשותפה לחיים שנועדה לי מלמעלה הייתה לצדי תוסר מעלי אותה בדידות מעיקה שעטפה אותי כל השנים האלה. בעבודתנו יחד נוכל לחזק איש את רעותו ולהשיג את המטרות שלשמן באנו לעולם'.

מסופר פרט מעניין בקשר לאותו שידוך. באותה תקופה גונבה לאוזניו של ר' זוסיא השמועה לפיה יש לר' אהרן חזן שייכות מסוימת לברסלב. ר' זוסיא כמעט ביטל את השידוך לולי שהתוודע ברגע האחרון ששמועה זו אינה נכונה.

פרט זה מהווה הוכחה נוספת לאופיו התקיף והבלתי מתפשר של ר' זוסיא. כאמור היה זה שידוך שספק רב אם עוד היה אפשר להשיג כמותו בכל רחבי רוסיה, עד כדי כך שר' זוסיא הסכים לאלתר לתת את בתו - בחורה בת תשע עשרה לבחור לא מוכר שהיה מבוגר ממנה משמעותית. אך למרות זאת הוא לא התפשר ולא זז כמלוא נימה ממסורת אבותיו.

למרבה הצער, בין השידוך לחתונה, בט' טבת, שבוע אחרי התנאים שהתקיימו בחנוכה תרצ"ז, נפטר ר' זוסיא.

בכך רק החלו הצרות, כאשר בסמיכות זמן לזה נאסרו שני בניו ר' אברהם ור' שלום שכנא ובהמשך כאמור נרצחו בבית הכלא. בר"ח תמוז תרצ"ז נערכה חתונתם של ר' אהרן ולאחרי חזן בחשאי ובמחתרת, בחצר ביתו של הרב המנוח.

על זאת מספר ר' אהרן באירוניה:

"בין האורחים היו גם סוכנים של הנקו"ד. מאחר שסוכנים אלה פקחו עין באופן קבוע על כל מבקריה של משפחת פרידמן, הם בוודאי חשו עצמם

עתה כמכרים וותיקים שזכותם להשתתף בשמחה המשפחתית⁴⁹

מי שדאג לכל צרכי החתונה היה הגיס ר' בערל סלבודיאנסקי שביחס לשאר בני המשפחה היה הוא היחיד שהייתה לו יכולת כלשהיא לממן את החתונה.

לאחר חתונתו המשיך ר' אהרן להפעיל במסירות נפש את ה'חיידר' המחתרתי בביתו של חמיו. סכנה רבה במיוחד הייתה צפויה לו לאחר ששני גיסיו כבר נלקחו ונהרגו וכפי שר' אהרן עצמו מספר:

"להיעלמותם של שני גיסי היו השלכות על כל המשפחה ואף אני סבלתי מכך. זכורני שחזרתי יום אחד הביתה ושמעתי שניים משכני מדברים 'הוא עדיין מתהלך חפשי? מתי יקחו גם אותו סוף סוף?' ידעתי שהם מדברים אודותיי⁵⁰.

עד מלחמת העולם השנייה גר ר' אהרן באודסה. במלחמת העולם השנייה גויס ר' אהרן לחזית למשך שנה ואשתו ברחה עם ילדיו לטשקנט לאחר שאחותה מלכה פרידמן סלבודיאנסקי קלטה בחושיה המחודדים שהכיבוש הנאצי יהיה קטלני והיא השפיעה על אחותה לאה חזן להימלט יחד עמה על נפשה מפני האויב הנאצי הרחק מהחזית ומאזורי הכיבוש.

כל ימיה הכיר לה ר' אהרן חזן טובה על הצלת נפשות בני ביתו.

כעבור שנה כשחזר ר' אהרן מהחזית למקום גלותם אשר באוזבקיסטן הצטרף במרץ רב לפעילות החב"דית המחתרתית והוא הקים לא פחות מארבעה חיידרים מחתרתיים לילדי הפליטים, חיידרים אלו החזיקו מעמד למשך מספר שנים תמימות, שנים גורליות בהם הצילו את חינוכם של ילדים רבים.

ר' אהרן ואשתו נחמה לאה הפעילו את החיידרים במסירות נפש למרות שגורל קשה מאוד היה צפוי להם לו היו נתפסים.

בשנת תש"ז עבר ר' אהרן להתגורר במוסקבה ושם המשיך הוא לקיים תורה ומצוות ולהקפיד על חינוכם היהודי של משפחתו תוך מאבקים תמידיים עם הרשויות ועם הנהלות בתי הספר. עשרים שנים התגורר ר' אהרן במוסקבה ושם גידל הוא את

49 שם, פרק י'.

50 שם, פרק י"ב.

שלושה עשר ילדיו עד שנת תשכ"ז אז עלה לארץ ישראל וקבע מושבו בבני ברק.

בארץ ישראל התפרסם ר' אהרן כאיש מסירות נפש והוא אף פרסם את סיפור מאבקו על שמירת המצוות ברוסיה בספר 'המאבק והניצחון'.

גם בארץ ישראל פעל ר' אהרן רבות וללא לאות למען הפצת התורה והיהדות לרחוקים. הוא נפטר בשיבה טובה ובשם טוב והניח אחריו משפחה עניפה מכוארת - שלוש עשרה ילדים שכולם הולכים בדרך התורה והמצוות, מהם שלוחים

רבים שממשיכים את פעילותו בהפצת היהדות בכל רחבי העולם.

ושבו בנים לגבולם

אחד מחתניו של ר' אהרן הוא ר' משה גרינברג שזכה ל 17 ילדים שכולם ללא יוצא מן הכלל משמשים כשלוחים ופזורים ברחבי העולם סין, אלסקה, גרמניה ועוד.

אחד מהם הוא השליח הרה"ח ר' אברהם וולף חתנו של ר' משה גרינברג.

ר' אברהם הוא שליח חב"ד ורבה החסידי של לא אחרת מהעיר אודסה מכורתנו. הוא פועל רבות להפצת התורה והיהדות בעיר הנמל המנותקת כשהוא מתעסק עם יהודים בכל הגילאים, מיתומים ותינוקות רכים שמגיעים עזובים לבית יתומים שבהנהלתו מיד לאחר לידתם, ועד זקנים וישישים במושב הזקנים שגם הוא בהנהלתו.

בכך נסגר מעגל מרגש אשר הנכד ממלא את מקומו של סבו הדגול שהיה רבה האחרון של אודסה טרם שקיעתה.

סגירת מעגל נוספת נרשמה בשנת תשנ"ט, אז החליטה עיריית אודסה להחזיר שתי בתי כנסיות לקהילה היהודית לאחר שבשנות השלטון הקומוניסטי הלאימו השלטונות את כל בתי הכנסת בעיר.

בהשגחה פרטית מופלאה, בית הכנסת שקיבל השליח ר' אברהם וולף הוא לא אחר מאשר בית הכנסת 'מלביש ערומים' המוכר לנו מתחילת הספר אשר בו התפלל סבו ר' זוסיא.

כך באופן נפלא מקום שהצטער בו צדיק יהיה תקוה לזרעו להפיץ תורה ויהדות באודסה.

ר' אברהם ומרת מרים איזרעלאוויטש

בת הזקונים של ר' זוסיא מרת מרים. נולדה בשנת תר"פ ונפטרה בשנת תשנ"ו. בהמשך חייה הגרה לארה"ב.

כאשר היגרה לאמריקה ומצאה את עצמה מוקפת בכל אותם ניסיונות קשים ועצומים שהיו מנת חלקם של כל עולי אמריקה בימים ההם, או אז ניכרו אותותיו של החינוך השורשי שקבלה בבית הוריה. חינוך ללא פשרות תוך מסירות נפש.

ואכן זכתה ועמדה בגבורה בכל הקשיים ולא סתתה ימין ושמאל.

היא הייתה מרבה להתרפק בגעגועים על בית הוריה והייתה מרבה לספר לצאצאיה על בית הוריה וקורות ילדותה בבית שכזה.

היא הייתה מתארת בצבעים חיים את מרים הקטנה שישבה על ברכי אביה בזמן שלמד תורה עם אחיה הגדולים. כיצד ירדה אל מתחת לשולחן בעוד אזנה האחת קולטת דברי תורה יראה ומוסר.

עוד סיפרה על עקרונות הבית בו גדלה: כידוע אודסה היא עיר נמל ושוכנת לחוף ים. מטבע הדברים המקום היווה מכשולות בענייני צניעות וכדו'. לכן אביה טבע כלל ברזל בבית ש"לא מתקרבים ככל וכלל לאזור הים" ואפי' לא להסתכל שמה.

היא תיארה כיצד לכל בני הבית היה ממש "פחד" מלהתקרב לאזור החוף.

במשפחה נודעה האהבה הגדולה שהייתה לאביה לכל ילדיו והמאור הפנים התמידי שהקרין לכל אחד ואחד מהם. אך כשהדבר נגע לעניין רוחני לא היו פשרות כלל וכלל

במבט לאחור היא הבינה כי הדבר לא היווה סתירה אלא להיפך, דווקא בגלל שאהב אותם כ"כ פחד על נשמתם וטהרתם. אפי' על מנהגי צדיקים הקפיד תמיד בשלימות..

ואכן ילידה ספגו אל קרבם את הסיפורים וההווי בניחוח אודסאי מסירות הנפש של הדור הקודם וההקרבה העצמית לאורה חיו.

זכתה לראות דור ישרים מבורך כשבניה ובנותיה הולכים בדרך אבותיה הקדושים.

בנה ר' זושא פרידמן ממאנסי מספר שערב פסח אחד היה בארץ ישראל והלך לאפות מצות בתל אביב עם אדמו"רי רוז'ין.

בעיצומה של מלאכת האפיה חש לפתע כי מביט בו הרה"ק מסאדיגורא ואחר זמן שאל אותו הרבי לשמו, אחר שענה את שמו שהוא גם שם סבו הגדול אז אמר לו הרבי

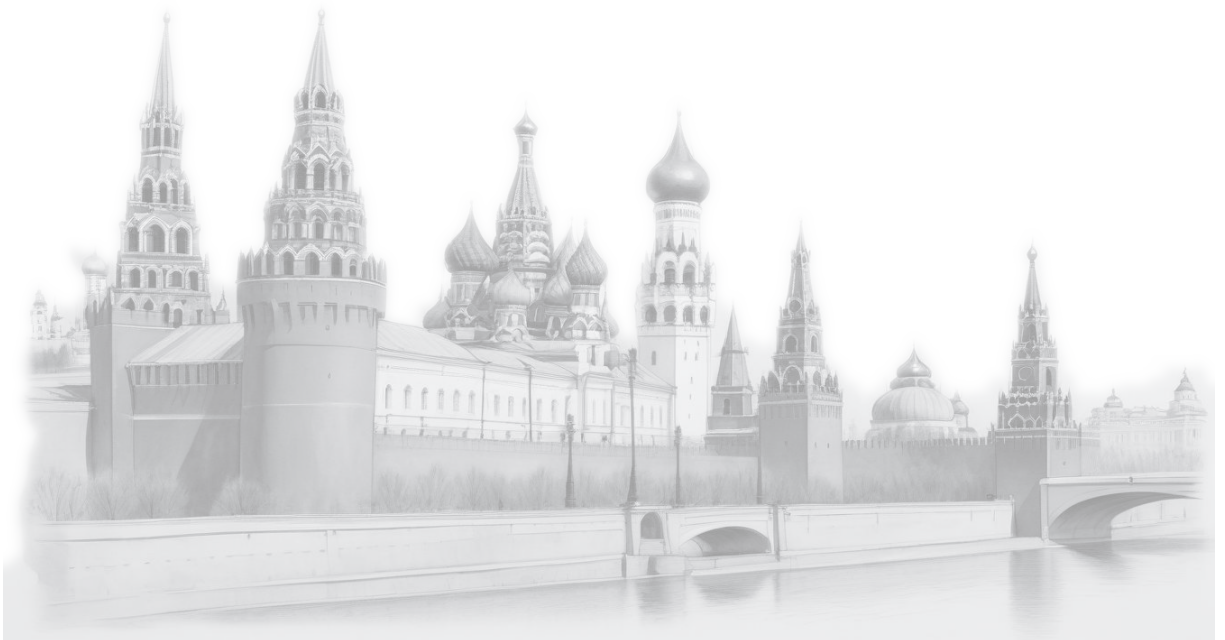
"חשתי שאתה משלנו".

115

פרק יא: קצור ההמשך
מאובזסה לפני ברק

116

ר' שלום שכנא פרידמן

ילדות

ר' שלום שכנא (ר' שולם) פרידמן⁵¹ נולד באודסה ב"ז אדר תרצ"א לאביו ר' בערל ולאמו מרת מלכה סלבודיאנסקי בתו הגדולה של ר' זוסיא.

כאמור למד ר' שולם בחיידר המחתרתי שבבית סביו עד תחילת שנת תש"ב אז נמלטה המשפחה הרחק מאודסה שהייתה קרוב לחזית לעמקי רוסיה.

כשהגיע המשפחה לרוסיה קיבלו הם אישורי שהיה אי שם בסיביר. למרות התנאים הבלתי אפשריים והמסוכנים ששררו בסיביר הקפואה החליטו ר' בערל וזוגתו להימלט לשם יחד עם ילדיהם הקטנים.

לאחר שאבי המשפחה נפטר עליהם בז'זאק החליטה האם באומץ לב לשלוח את בנה שולם לשיבה. היא שלחה אותו, נער צעיר בן שתיים עשרה בגפו לרכבת שנוסעת לסמרקאנד אל אחותה מרת גיטל שכבר התגררה שם עם בעלה ר' מוטל שטרנברג

לימים סיפר ר' שולם שברכבת פגש הוא להפתעתו בחור בעל הופעה חסידית. תדהמה גדולה אחזה בו בראותו את דמותו של הבחור שכמו נלקחה מחלום פרוע, עד שכמעט והתעלף.

בהיותם באודסה היה בטוח ר' שולם שמלבד משפחת פרידמן אין עוד אנשים בכל רוסיה שעדיין מתהלכים בחזות חסידית.

אותו בחור הבחין בר' שולם שהיה אז ילד כבן שתיים עשרה, הוא ניגש אליו והחליף אתו כמה מילים. הוא אמר לו 'מדארף וואשן די צורה' [- יש לרוחץ את הצורה].

מי היה אותו תמים נעלה לא ידע ר' שולם לומר אבל את המילים שהוא מצא לנכון להגיד לילד בחזות חסידית ברכבת בואכה אוזבקיסטנה זכר ר' שולם היטב עד סוף ימיו.

ר' שולם הגיע לסמרקאנד והתגורר אצל דודו ר' מוטל שטרנברג שכבר 'התאקלם' במקום, התאקלמות מרשימה למדי אם נחשיב את החדרון הקטן בו התגורר לבית

51 על תולדותיו ראה גם בתכתו של לוי שייקביץ בכפר חב"ד

ראוי למגורים, חדרון שאף שימש בשעות היום למעין בית כנסת.

ר' מוטל התכנס מייצור סבונים ואף שהוא לא חי ברווח כלל, הכניס הוא בשמחה לביתו את הנער הצעיר שגלה למקום תורה. אפילו מיטה לא היה לו לתת לאחיינו החביב והם נאלצו לישון על אותה מיטה.

הילד שולם 'נבחן' לחיידר המחתרתי שהקימו חסידי חב"ד על ידי המלמד ר' שלום פויגל - לימים הגבאי של הרה"ק ר' אהרן מבעלז - ונכנס ללמוד בחיידר.

כמובן שתנאי הלימוד בחיידר היו תנאים מחתרתיים. יום הלימודים התחיל בשעה שש לפנות בוקר כיוון שאז עדיין היה חשוך בחוץ והלימודים עצמם התקיימו בחשאי ובהחבא. הדבר לא הקשה ככל וכלל על שולם שרק נזכר משנות ילדותו המקודמות יותר כאשר למד בחיידר אצל סבו באודסה.

בתומכי תמימים

בסמרקאנד התוודע ר' שולם לחסידי חב"ד והפך אף הוא לחסיד חב"ד נלהב עד סוף ימיו.

בחדר מגוריו של דודו ר' מוטל שטרנברג הכיר הוא את החסיד המפורסם ר' ישראל נעוולער שהיה מתפלל שם בשעות היום באריכות. תקופה מסוימת אף ישן הוא באותו חדר עם ר' ישראל וכל ימיו זכר הוא בערגה את תפילותיו ובמיוחד את בכיותיו הנוראות בקריאת שמע שעל המיטה ואת אמירת התהילים שלו בשבת תוך השתככות הנפש.

עד סוף ימיו כשתיאר ר' שולם את הימים ההם רעד קולו מעוצמת הרגשות שפיעמו בו.

בשנת תש"ד נכנס ר' שולם ללמוד בישיבת תומכי תמימים בסמרקאנד שכמובן הייתה אף היא ישיבה מחתרית.

בר מצוה עם ה'פחד יצחק'

בהגיע ר' שולם לגיל מצוות חגג לו דודו ר' מוטל בר מצווה. היה זה בח"י אדר תש"ד וכמה משרידי חסידי באיאן שהיו בעיר ציינו את יום היארצייט של הפחד יצחק מבאיאן שחל באותו היום, הם דאגו למעט דגים מלוחים כ'תיקון' והדוד ר' מוטל דאג להושיב את בחור הבר מצווה בראש השולחן. כך נחגג הבר מצווה שלו ללא אב ואם בחסות 'תיקון' ביארצייט של ה'פחד יצחק' מבאיאן.

ר' שולם הפך להיות חלק מההווי החסידי העסיסי בסמרקאנד. עקב אופיו השתקני לא הרבה הוא לדבר ולספר על כך אך מהמעט שסיפר ניתן היה לראות זאת כאשר כל ימיו היה מתרפק הוא על שנות הלימוד בתומכי תמימים בסמרקאנד.

אנקדוטה מעניינת סיפר ר' שולם מהימים ההם מזכרונו. יום אחד, מצאו הרוסים בור סודי של מים מעופשים ששימש כבור טבילה עבור החסידים שטבלו שם במסירות נפש, החסידים שנתפסו והואשמו בפעילות דתית חתרנית טענו להגנתם שהבור הוא בור של מי שתיה. כשראו שטענתם אינה מתקבלת, לקח אחד החסידים (סבו של הנגיד המפורסם ר' לוי לבייב) כוס מים מלוכלים מתוך הבור וכדי להוכיח שמדובר במי שתיה בירך הוא שהכל נהיה בדברו ושתה אותו בצורה הכי טבעית לעיני הרוסים בהמומים בעודו מביע קורת רוח כביכול מאיכות המים...

לא לנצח שהה ר' שולם לבדו בסמרקאנד, בשלב מסוים הגיעה גם אמו מרת מלכה עם שאר ילדיה לסמרקאנד ונפגשה עם בנה, משם המשיכו הם במסעם לפולין עם תעודות מזויפות.

החנוכייה והצלתה

ר' אהרן אחיו של ר' שולם שהיה אז בחור, החזיק אצלו כל הדרך את החנוכייה המשפחתית המיוחסת. הייתה זו חנוכייה שנוצקה ממטבעות שקיבל אביו של זקנם ר' זוסיא מהרה"ק מרוז'ין ומבנו ר' אברהם יעקב מסאדיגורה.

במעבר הגבול החרים ממנו החייל הרוסי את החנוכייה בחזקה כיוון שאסור היה להוציא חפצי ערך כאלו מרוסיה.

לאחר שהתעשת ר' אהרן וקלט את משמעות הדבר, חזר הוא אל אותו חייל והתחנן אליו שיניח לו לקחת את החנוכייה כיוון שהיא שווה אצלו הרבה מאוד בהיותה ירושה חשובה. הוא אף דיבר עמו בשפה המקומית ושיחד את החייל בסכום כסף שהיה בידו ולבסוף בניסי ניסים, הלא יאומן קרה, וכנראה לראשונה בהיסטוריה הקומוניסטית שיחרר החייל את החנוכייה מתחת ידו ונתן אותה לר' אהרן.

מני אז ועד היום נמצאת החנוכייה שמורה אצל ר' אהרן.

לפני שר' שולם עזב את סמרקאנד בתחילת מסעם לפולין, קיבל הוא רשות מיוחדת מהגבאי לקחת שני דפי גמרא מבית הכנסת על מנת שיוכל ללמוד בהם בדרך הארוכה אל החופש. את שני הדפים הללו למד ר' שולם פעמים רבות לאורך המסע אינספור פעמים.

לפני עלותו אל ה'אשאלון' – הרכבת המפורסמת מרוסיה לפולין, התבקש ר' שולם לגזוז את פאותיו כדי שלא יתפסו אותם במעבר הגבול ויחזירו אותם לרוסיה כיוון שימים ספורים לפני כן נתפסה קבוצת חסידים שניסו גם הם להבריח את הגבול בדרך זו והי חשש כבד שהרוסים יארבו לחסידים נוספים שינסו להבריח את הגבול.

ר' שולם הפתיע את כולם כאשר לא הסכים בשום אופן 'לא ארשה בשום אופן שייגעו בפאותיי' אמר, וכנסיך לבית פרידמן גם נותר דבק בעמדתו כל העת. הוא החביא אותם היטב משך כל הנסיעה ברכבת והסתיר אותם במגבת שהוא עטף בה את ראשו עד לאחר שהם עזבו את רוסיה.

מסמרקאנד הגיע ר' שולם יחד עם אחיו ר' אהרן נחמן למחנה העקורים פוקינג שבגרמניה. הוא זוכר שהבחורים בפוקינג דיברו שהגיעו הנה 'אריות חדשים' – נייע לייבען' ממשפחת פרידמן מאודסה. היה

בישיבה בברינואה שבצרפת

זה תקופה לאחר שהגיעו לפוקינג האחים ר' ישראל ור' מאיר בני ר' יעקב פרידמן. האחים ובמיוחד ר' ישראל בלטו כבר אז בכישרונותיהם וברצינותם המיוחדת ועשו את משפחת פרידמן כולה לשם דבר.

בפוקינג הכיר ר' שולם את ר' ניסן נעמינוב ומשם נדד הוא שוב בגפו יחד עם ר' ניסן לתומכי תמימים שהוקמה זה עתה בברינאה.

ר' שולם שכנא ע"ה השלישי מימין בישיבה בברינאה

כמו כן הכיר הוא שם גם את ר' שלמה חיים כשהוא מתאר לימים שר' ניסן עורר תמיד יראה ופחד ור' שלמה חיים היה מלא באהבה ורוך לתלמידים. ר' שלמה חיים היה עבורנו אבא ואמא, תיאר לימים ר' שולם.

עם זאת, רבו העיקרי של ר' שולם היה המשפיע הרה"ח ר' יהושע קארף ע"ה.

ר' שולם זכר שבפוקינג התגורר ר' ניסן לבדו למשך תקופה מסוימת יחד עם התלמידים בתומכי תמימים. הוא היה נעמד בשעת בוקר מוקדמת מול הקיר בחדרו והחל לומר תהילים בקול רם ובמרירות רבה. לאחר מכן התיישב הוא ללמוד חסידות.

ר' שולם בצעירותו

הוא גם זכר שתקופה מסוימת הדריך ר' ניסן את התלמידים העובדים שהתפללו באריכות לקום בבוקר, להניח תפילין ולקרוא קריאת שמע ואז לחלוץ את התפילין וליטול ידיים על פרוסת לחם ולאחר מכן להתיישב ללמוד חסידות במשך שעותיים וחצי ואז להתפלל עד הצהריים.

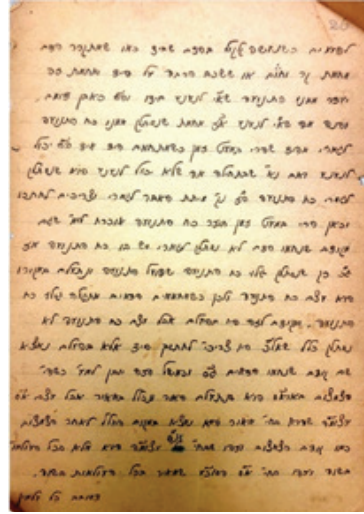
כשהרבי הריו"ץ שמע על הדרכה זו הסתייג הוא ממנה והניח להמשיך כך רק אם לא יטלו ידיים לפני התפילה. התלמידים הצליחו לדאוג לכך שילושו חלק מהלחם עם

חלב ויאפו את זה בצורה אחרת משאר הלחמים וכך יכלו לברך עליו 'מזונת' ולא נאלצו ליטול ידיהם לפני התפילה⁵².

מדי פעם שלח כ"ק אדמו"ר הריי"ץ לתלמידי הישיבה שני עותקים של מאמר חדש שיצא לאור זה עתה. עותק אחד הסתובב בין התלמידים ונעשו ממנו העתקות ועותק אחר החזיק ר' ניסן בכיסו והגה בו.

מאמר חסידות שהועתק ע"י הבחורים

כל ימיו היה חרות על מוחו וליבו של ר' שולם המאמר 'ששת ימים' בליקוטי תורה. הוא סיפר שבברינואה החדירו את המאמר הזה בעצמותיו.

לאחר מספר שנים בברינואה עלה ר' שולם לארץ ישראל יחד עם אמו ומשפחתו שהגיעו מסמרקאנד על פי הוראת כ"ק אדמו"ר הריי"ץ

והוא נכנס ללמוד בישיבת אחי תמימים בתל אביב אצל המשפיע ר' חיים שאול ברוק ע"ה כשאחיו ר' אהרן שיחי' מכלכל את המשפחה.

הם עלו ארצה בשנת תש"ט שהייתה שנת השמיטה. בגלל שר' אהרן עוד לא הכיר הלכות שמיטה שהיו פחות מפורסמים ומוכרים ממה שהם היום החמיר הוא על עצמו בחומרה 'פרידמנית' טיפוסית לא לאכול כלל מפירות הארץ.

ר' שלום על קבר זקנו באודסה

עד ראיה סיפר שפעם פגש ר' שולם בתל אביב את הרה"ק רבי אהרן מבעלז. כידוע דרכו של רבי אהרן הייתה להושיט את ידיו לשלום כשהיא עטופה במגבת אך כשר' שלום ניגש אליו התרחש הפלא עת הוריד הרה"ק מבעלזא את המגבת והושיט את ידו החשופה לשולם הבחור הצעיר. מיד לאחר מכן קרא לו שוב רבי אהרן שיגש אליו ויברכו בחום ומי יעמוד בסוד קדושים.

52 ראה בכפר חב"ד שם.

חיים של קבלת עול

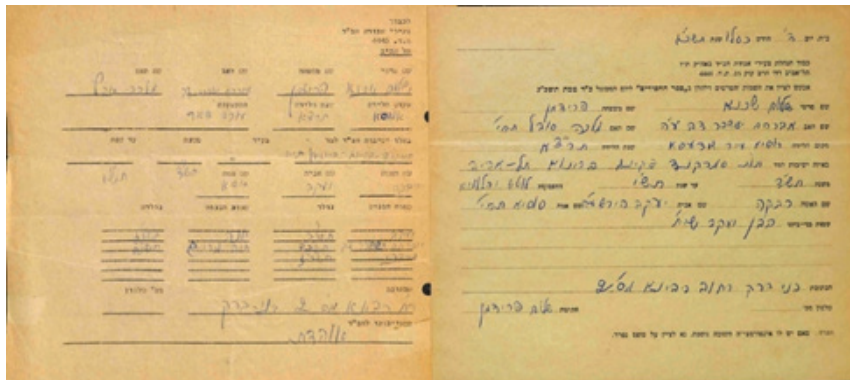
בהגיעו לפרקו נשא ר' שולם את אשתו מרת רבקה תחי' לבית סאפרין. בת הרה"ח ר' יעקב צבי ע"ה מהעיר יאס שברומניה, אביה היה מקושר להרה"ק משטפנשט ונסע תדיר להסתופף אצלו, במלחמת עולם השנייה נלקח אביה למחנות משם הוא לא חזר. בעוד אימא התחבאה יחד עמה משך כל שנות המלחמה במקלט של השכנים הגויים, ובכך ניצלו בחסד ד'.

ר' שולם ומרת רבקה בנו יחד את ביתם בשיכון אגודת ישראל בבני ברק והקימו בה משכחה לתפארת.

ר' שולם הילך תמיד בשקט בצדי דרכים. הוא היה ביטול'דיגע חסידישע איד וכל חייו היה הוא מלא בשמחה ואופטימיות. הוא עבד קשה לפרנסתו. תחילה כסולל כבישים, לאחר מכן כלוטש יהלומים ואח"כ עבד במשך כארבעים שנה כעובד דואר.

כל ימיו הוא חי חסידות וחי את הרבי בתום ובפשטות.

כשערכו בשנות הכפ"ם את ספר המקושרים שבו רשמו את עצמם כל חסידי חב"ד רשם ר' שולם אף הוא את עצמו ואת ילדיו וכשהוא נדרש להגדיר את 'השתייכותו לחב"ד' כתב הוא בתמימות במילה אחת – **אוהדת**. למרות שהוא לא הרבה לדבר ניכר היה עליו תמיד שהוא חסיד פנימי.

ר שולם כותב לאגודת חב"ד

במשך כל היום היה ר' שולם ממלמל לעצמו תניא ומאמרים בליקוטי תורה. המאמרים בליקוטי תורה ותורה אור היו שגורים על לשונו והוא הגה בהם כל ימי חייו.

ברצינות רבה נהג הוא לקרוא קריאת שמע חבוש במגבעת ולבוש בחליפה וגארטל כשהוא לא מוותר על חשבון הנפש כפי החינוך החסידי שהוא קיבל בתומכי תמימים

מאז שהכריז הרבי על מבצע תפילין בשנת תשכ"ז נטל עמו ר' שולם לעבודתו בכל יום זוג תפילין וזיכה את עובדי הדואר וסתם עוברי אורח ברמת גן ובכל מקום אחר אליו נקלע.

מקבל דולר מידי הרבי

הוא גם עסק במבצע מצה לקראת הפסח וגם במבצע מזוזה כשהשפיע על אנשים לקבוע מזוזה בביתם כל אימת שהתאפשר לו.

גם לאחר שפרש ר' שולם לפנסיה המשיך הוא לזכות את עובדי הדואר בתפילין ומזוזות, במצות וארבעת המינים ובכל ענייני היהדות.

בבר מצוה לבנו הרב יעקב הי"ו לצד דודו ר מרדכי שטרנברג

בשקט ובצניעות התעסק ר' שולם גם ברישום ילדים לספר התורה של ילדי ישראל וגם התעסק ככל יכולתו בהפצת המעיינות.

משך כשלושים שנה שימש ר' שולם כבעל קורא בבית

כנסת ברמת גן במרחק הליכה ניכר מביתו. זה התחיל בכך שהגבאי ביקש ממנו שיאות לקרוא היות ואין מי שיעשה זאת והדבר נמשך עד לתקופת חייו האחרונה, היה נסחב ר' שולם בכל שבוע לבוש בסירטוק ועטוף בטלית - בגלל הקפדתו שלא לסמוך על העירוב ושלא לטלטל - הלוך וחזור בבני ברק המהבילה של ימות הקיץ ובכל התנאים האפשריים.

מדי שבוע התקיים לאחר התפילה קידוש בבית הכנסת. ר' שולם היה הופך את

הקידוש להתוועדות. הוא היה מוסר שיעור בתניא וחוזר שיחות של הרבי.

לאחר סיום התפילה והקידוש היה ר' שלום משרך את דרכו עד לבית כנסת חב"ד ברחוב רש"י והיה משתתף שם בהתוועדויות.

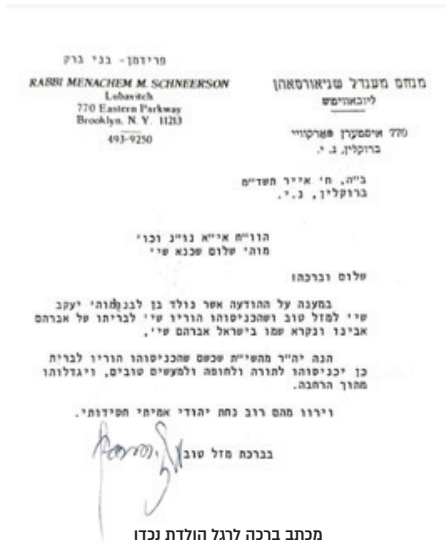
הוא לא ויתר ולא התפשר והלך בכל שבוע בקבלת עול אופיינית. אירע פעם שבאמצע הדרך לבית הכנסת נשך אותו כלב, לאחר שהוא הצליח להתחמק מהכלב המסוכן המשיך ר' שלום בדרכו כאילו כלום לא היה וקרא בתורה כמדי שבת בשבתו.

ר' שלום עם הרה"ח ר' שלמה וילהלם רבה של ז'יטומיר בדאגה לתשמישי קדושה ליהודי רוסיה

רק לאחר שהוא חזר לביתו הבהילו אותו למוקד רפואי כדי לקבל טיפול הולם.

אם בכל זאת רצו בני משפחתו מערים אחרות להזמינו לשבת היו צריכים להודיע לו שבוע מראש ואז כשהוא היה הולך לבית הכנסת ברמת גן היה מודיע לגבאים שבשבוע הבא הוא לא יוכל לבוא ורק אז הרגיש ר' שלום שהוא יכול לעזוב את בני ברק לשבת אחת.

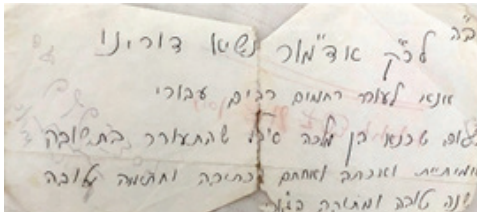

הכתיבה לרבי

ההרגש החסידי שלו לא נתן לו לר' שולם לכתוב מדי הרבה לרבי. הוא לא רצה ולא העז להפריע לרבי וכתב רק לפני החגים וכיו"ב.

ביום שכתב ר' שולם לרבי לא הלך הוא לעבודה. לאחר שטבל והתפלל חזר הוא הביתה והכין את עצמו לכתוב לרבי. התחיל ר' שולם לכתוב אך הוא לא היה מרוצה ממה שהוא כתב, הוא קימט את הדף וזרק אותו לאשפה, הוא ניסה לכתוב שוב אך שוב לא היה מרוצה. כך כתב ר' שולם כמה וכמה פעמים עד שלבסוף הסכים על מה שכתב ושלח את המכתב לרבי.

פדיון נפש ששלח לרבי

הכתיבה דרשה ממנו הרבה כוחות וכל בני המשפחה חשו שהיום הזה הוא יום מיוחד. יום של כתיבה לרבי.

סיפר ר' שולם מופת מדהים של הרבי שהתרחש עמו.

מספר שנים לאחר נישואיו ועדיין לא זכו ר' שולם וזוגתו להיפקד בפרי בטן.

הוא כתב על כך לרבי והרבי כתב לו לבדוק את המזוזות. כמובן שר' שולם בדק את כל מזוזות ביתו ואלו נמצאו כשרות למהדרין.

בדרך ארץ חיכה ר' שולם שנה שלמה ואז כתב הוא שוב לרבי וביקש ברכה להיפקד בפרי בטן אך הרבי כתב לו שוב לבדוק את המזוזות.

ללא אומר ודברים ובלי כל פקפוק בדק ר' שולם שוב את כל המזוזות ושוב נמצאו אלו כשרות.

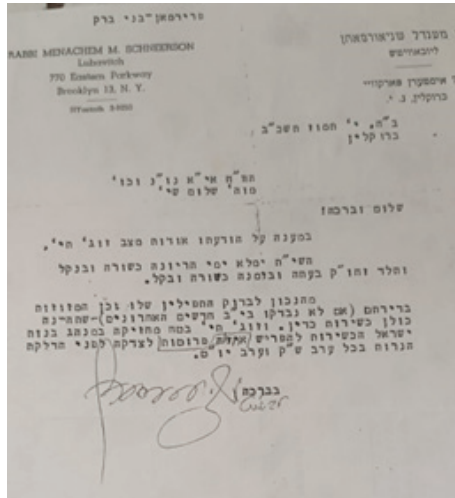
עברה שנה ור' שולם וזוגתו עדיין לא נפקדו בפרי בטן. הוא שוב כתב לרבי ושוב הגיעה תשובת הרבי לבדוק את המזוזות.

רק בשנה הרביעית כשבדקו את המזוזות על פי הוראת הרבי נמצאה טעות חמורה שהצליחה לשרוד שלושה בדיקות מדוקדקות. במקום 'ועצר את השמים' היה כתוב במזוזה 'ואצר את השמים'.

הסופר המומחה שבדק את המזוזות פעמים מספר ולא מצא את הטעות התעלף מרוב תדהמה. כמובן שהמזוזה הוחלפה לאלתר ואכן כעבור תשעה חודשים נולד לר' שולם בנו בכורו ר' יעקב שיחי'.

מכתב מהרבי

מכתב ברכה מהרבי

ר' שולם נסע כמה פעמים לרבי ואף זכה פעמיים להיכנס ליחידות, לנכדו שניסה לדובב אותו לספר מה היה באותן יחידויות אמר ר' שולם, 'האמן לי, אינני זוכר שום דבר'. מרוב התרגשות וכחד נמחק כל תוכן היחידות מראשו והוא לא זכר אף פרט ממה שהתרחש בחדר.

יש לציין גם שבמסגרת עבודתו בדואר כשהיה ר' שולם רואה שהגיע למאן דהוא מכתב מהרבי היה הוא עולה בעצמו לביתו של הממוען ומשתדל להביא את זה לידי שול. בעיניו לא היה זה מספיק מכובד לשים את מכתבו של הרבי יחד עם מכתבים אחרים בתיבת הדואר.

'ס'דאוונט זיך יע', ס'לערנט זיך יע'

בשנותיו האחרונות תקפה את ר' שולם ל"ע המחלה הנוראה. הוא התייסר בייסורים נוראיים אך לא ויתר על סדר יומו, על הלימוד, על התפילה וקריאת שמע שעל המיטה. משך כל תקופת מחלתו לא ויתר ר' שולם על חת"ת ורמב"ם וגם לא על תהילים בשבת מברכים.

גם בתקופות שהוא עבר טיפולים כימותרפיים היה הולך הישר מהטיפולים הנוראיים שמכלים את הגוף אל בית הכנסת לחוק שיעוריו הקבועים. לא הועילו כל תחנוני ילדיו ונכדיו שילך לנוח מעט.

אף כשהביאו לו אוכל לבית הכנסת דחה הוא את האוכל ולא הסכים אפילו לראות

ארון קודש לטובת נשמתו בבית מדרש מעיני ישראל באלעד

את זה. 'מה זה פה? משלוח מנות?' הגיב הוא במעין בוז.

מתאר נכדו ששהה לצדו בליל הושענא רבה בשנתו האחרונה בבית הרפואה, לאחר שר' שולם התאושש מניתוח מאוד קשה. דממה השתררה בכל המחלקה וכל החולים נמו את שנתם אך ר' שולם שכב עם פנס קטן ואמר את כל חומש דברים ואת כל ספר התהילים מילה במילה.

נכדו שחס עליו ניסה לבקש ממנו לתפוס תנומה לאחר הניתוח הקשה אך הוא דחה את דברי נכדו במחי יד בלא לחון אותו במבט ולא עלתה על דעתו כלל להתפשר ולוותר ממנהגו.

יומיים לפני פטירתו הדרדר מצבו הרפואי והרופאים הזעיקו את בני משפחתו שמיהרו להתאסף סביב מיטתו וניגנו את ניגוני רבותינו נשיאנו.

כשאחד מנכדיו שאל אותו מה הוא יכול לעשות עבורו ענה ר' שולם בנחרצות עם דוק של הומור, 'בשבילי? תלמד חסידות ועוד חסידות בשמחה ובטוב לבב. אולי תהיה בן אדם.'

כששרו 'צמאה לך נפשי' פקח ר' שולם את עיניו ובשארית כוחותיו אמר הוא לנכדו ר' אברהם פרידמן, 'אברימי, ברענג א פאס משקה און מוועט זאגן לחיים' – אברימי, הבא חבית משקה ונגיד לחיים.

לאחר מכן שרו בני המשפחה 'עסן עסט זיך טרינקען טרינקט זיך וואס זאל מען טאן אז ס'דאוונט זיך ניט וואס זאל מען טאן אז ס'לערנט זיך ניט' (לאכול 'הולך' טוב, לשתות 'הולך' טוב אבל מה לעשות שלא 'הולך' להתפלל ולא 'הולך' ללמוד).

מערש דויו לא מצאו לפתע מילות השיר חן בעיניו של ר' שולם והוא ביקש לתקנם ולומר 'ס'דאוונט זיך יא' ס'לערנט זיך יא' – כן 'הולך' להתפלל, כן 'הולך' ללמוד.

יומיים לאחר מכן, בט"ו באב תשע"ב בשעת יציאת נשמתו קרא ר' שולם בכוחותיו האחרונים 'משיח' 'משיח' ויצאה נשמתו.

ר' שולם בסנדקאות לנינו החתן התי' אהרן הלוי פרידמן שיחי'

כך הסתיימו חייו של יהודי חסידי זה שינק בנעוריו משנה של מסירות נפש בבית סבו
הדגול וכל חייו היו מקשה אחת של מסירות נפש עילאית יחד עם הילוך כל העת
בצידי דרכים.

מצבתו של ר' שלום שכנא פרידמן ע"ה

איתן יוחסין

מרת קיילא בת שלום שכנא טורטשין ע"ה	המגיד הגדול הרב דב בער ממעזריטש ז"ע
מרת גיטל ע"ה	הרה"ק אברהם המלאך ז"ע
מרת בלומה ע"ה	הרב אפרים שמואל הכהן (רבינוביץ) ז"ל
מרת פריידא ע"ה	הרב אברהם ז"ל
מרת שרה ע"ה	הרב שלום שכנא ז"ל
מרת חיה ע"ה	הרב אהרן נחמן ז"ל
מרת רחל רייזל ע"ה	הרב זוסיא פרידמן ז"ל
מרת מלכה סובל ע"ה	הרב אברהם יששכר דב הלוי ז"ל
מרת רבקה שתחי'	הרב שלום שכנא הלוי ז"ל
מרת יפה שתחי'	הרב יעקב הלוי שיחי'
מרת גיטל הענדל שתחי'	ר' אברהם הלוי שיחי'
הכלה ריקל חנה שתחי'	החתן אהרן הלוי שיחי'

סוף דבר

מה בעצם השאיר אחריו הרב זושא פרידמן, עם היותו ת"ח עצום הבקי בכל חדרי תורה לא הותיר מאומה בכתובים, אפי' בהסכמות על ספרי מחברים אחרים נפקד מקומו בגלל התקופה הקשה באזור בו חי ופעל. אז מה נותר לנו ממנו תוהה הנכד התורן, מה יש לספר או להראות.

והתשובה מהדהדת עד רום רקיע ויורדת עד תהומות עולם. רבינו השאיר אחריו 'דורות'. הוא הקדיש את כל חייו בשביל הדור הבא. כל עצם יוצאי חלציו הרבים שקיימים היום ברחבי תבל ונאמנים לד' ותורתו, הינם פרי עמלו ומסירות נפשו.

הוא לא ידע שיום יבוא ויעשו ספר מרשים שירומם על נס את כל תהלוכות חייו, הוא לא ידע אפי' אם ישרוד את היום הבא. הוא רק ידע את בוראו יוצרו ובד בבד חי עם אחריות גדולה על כל מעשיו והליכותיו עד שחש שכל פעולה שלו היום, יש לה השלכות גורליות על המחר.

והאמת הפנימית המוצקה שלו הקרינה חוצה אל כל משפחתו. דבר ידוע הוא שעל בני הבית הקרובים אי אפשר לעשות הצגות, הם רואים הכל, יודעים ומבינים ובעיקר מריחים. ובבית רבינו שבאודסה "הריחו ביראת ד'".

רבינו הוא ללא ספק עונה יותר מכל על ההגדרה של ת"ח שלא נספד כהלכה. ולמרות שיודעים אנו נאמנה שאם היה רבינו בין החיים ודאי היה מסרב נחרצות למלאכת ספר זה ולשכמותו. למרות זאת אין אנו פטורים מלתעד את מקחו ופעולתו של צדיק לחיים.

אחר הכל נבקש התנצלות עם מבלי משיים מעטנו בערכו הרם או כתבנו משהו שלא כשורה לפי דרגתו הגדולה.

יהי רצון שיהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה ת. נ. צ. ב. ה.

